JUSTITSMINISTERIET

Straffelovrådets udtalelse om de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140 om blasfemi

Betænkning nr. 1548

Kronologisk fortegnelse over betænkninger

2010

1513 Betænkning om optagelse og protokollering af forklaringer i straffesager
1514 Betænkning om farlige hunde
1515 Betænkning om det videnskabsetiske komitesystem i Danmark
1516 Betænkning om offentlige myndigheders offentliggørelse af kontrolresultater, afgørelser mv.
1517 Beretning om elektronisk aftaleindgåelse og handel
1518 Betænkning om ægtefælleskifter
1519 Betænkning om revision af dødsboskifteloven
1520 Betænkning om huseftersynsordningen
1521 Betænkning om insiderhandel
1522 Reform af den civile retspleje VI
1523 Betænkning om en fremtidig statsadvokatordning

2011

1524 Betænkning om revision af hundeloven
1525 Betænkning om konkurskarantæne
1526 Betænkning om tilhold, opholdsforbud og bortvisning
1527 Provstestillingen og provstiets funktion
1528 Betænkning om revision af reglerne om forkyndelse

2012

1529 Betænkning om PET og FE
1530 Reform af den civile retspleje VII
1531 Strafudmåling – samspillet mellem lovgiver og domstole
1532 Betænkning om indsamlinger
1533 Kommunale udgiftsbehov og andre udligningsspørgsmål
1534 Straffelovrådets betænkning om seksualforbrydelser
1535 Gennemførelse af direktivet om bekæmpelse af forsinket betaling i handelstransaktioner
1536 Aftaler om transport af gods helt eller delvist til søs (Rotterdam-reglerne)

2013

1537 Ministrenes særlige rådgivere – et serviceeftersyn
1538 Afsættelse af borgmesteren og forberedelse af byrådsmøder
1539 Mobilitet og fremkommelighed i hovedstaden
1540 Gennemførelse af direktivet om forbrugerrettigheder
1541 Rapport fra tværministeriel arbejdsgruppe om revision af de danske visumregler
1542 Betænkning fra udvalg om erhvervsmæssig befordring i personbiler
1543 Reform af den civile retspleje VIII: Syn og skøn

2014

1544 Folkekirkens styre
1545 Straffelovrådets betænkning om samfundstjeneste mv.
1546 Betænkning om inkorporering inden for menneskeretsområdet
1547 Betænkning om sagsomkostninger i straffesager

Straffelovrådets udtalelse
om

de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140 om blasfemi

Betænkning nr. 1548

København 2014

Straffelovrådets udtalelse om de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140 om blasfemi
Betænkning nr. 1548

Publikationen kan bestilles
via Justitsministeriets hjemmeside (www.jm.dk)
eller hos
Rosendahls - SchultzDistribution
Herstedvang 10
2620 Albertslund
Telefon: 43 22 73 00
Fax: 46 63 19 69
distribution@rosendahls.dk

ISBN: 978-87-92760-87-6
ISBN: 978-87-92760-88-3 (e-udgave)
Tryk: Rosendahls - Schultz Grafisk A/S
Pris: 100 kr. pr. bog inkl. moms

Indholdsfortegnelse

Straffelovrådets udtalelse

1. Straffelovrådets kommissorium 5

2. Straffelovrådets sammensætning 7

3. Straffelovrådets overvejelser 8

Bilag til Straffelovrådets udtalelse

Notat om gældende ret og tidligere overvejelser mv. 39
1. Gældende ret og baggrunden herfor 39
1.1. Den gældende bestemmelse i § 140 39
1.2. Bestemmelsens tidligere indhold og tidligere ændringer af bestemmelsen 40
1.2.1. Straffeloven af 1866 40
1.2.2. Borgerlig straffelov fra 1930 44
1.2.3. Lovændringen i 1992 50
1.2.4. Lovændringen i 2000 51
1.2.5. Lovændringen i 2004 51
2. Anvendelsen af straffelovens § 140 i praksis 52
2.1. Sager, hvor der har været rejst tiltale 52
2.1.1. Østre Landsrets dom af 19. januar 1938 (UfR 1938.419 Ø) 52
2.1.2. Indenretlig bødevedtagelse i 1946 (Rigsadvokatens j.nr. 824/46) 55
2.1.3. Gladsaxe Rets dom af 21. oktober 1971 (B. 459/1971) 56
2.2. Sager, hvor Rigsadvokaten besluttede ikke at rejse tiltale 59
2.3. Rigsadvokatens afgørelse i sagen om Jyllands-Postens artikel ”Muhammeds ansigt” 70

3. Tidligere overvejelser om en eventuel ophævelse af straffelovens § 140... 76
3.1. Lovforslag og beslutningsforslag mv. i Folketinget 76
3.1.1. 1972-73 76
3.1.2. 2004-05 78
3.1.3. 2006-07 82
3.1.4. 2007-08 84
3.1.5. 2008-09 92
3.1.6. 2011-12 93
3.1.7. 2012-13 95
3.1.8. 2013-14 96
3.2. Debat i den juridiske litteratur mv. 96
4. Fremmed ret 101
4.1. Norsk ret. 101
4.2. Svensk ret 109
5. Overvejelser i internationale fora 113
5.1. Europarådet 113
5.2. FN 119
5.3. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention 122
5.4. EU 130
5.5. USA 134
6. International debat 135

Straffelovrådets udtalelse

1. Straffelovrådets kommissorium

Straffelovrådet blev nedsat ved Justitsministeriets brev af 3. oktober 1960 og har til opgave

1) efter Justitsministeriets anmodning at afgive indstilling om strafferetlige lovgivningsspørgsmål og principielle spørgsmål vedrørende fastsættelsen af administrative bestemmelser af strafferetlig karakter og den praktiske gennemførelse af kriminalpolitiske foranstaltninger og
2) efter Justitsministeriets nærmere bestemmelse at medvirke i det internationale strafferetlige samarbejde, herunder navnlig det nordiske strafferetlige lovsamarbejde.

Justitsministeriet anmodede ved brev af 17. januar 2011 Straffelovrådet om at behandle følgende kommissorium om de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140 om blasfemi:

> **"1.** Efter straffelovens § 140 straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder den, der offentlig driver spot med eller forhåner noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse. Bestemmelsen er placeret i straffelovens kapitel 15 om forbrydelser mod den offentlige orden og fred.
>
> Straffelovens § 140 viderefører blasfemibestemmelsen fra straffeloven af 1866, idet bestemmelsen dog siden den nugældende straffelov af 1930 har været begrænset til offentligt fremsat spot eller forhånelse.
>
> Bestemmelsen i § 140 angår kun religionssamfund, der lovligt består her i landet, jf. grundlovens § 67, men er ikke begrænset til de her i landet anerkendte trossamfund.
>
> Kun ytringer, der må karakteriseres som spot (latterliggørelse) eller forhånelse (foragt eller nedgørelse på en ondskabsfuld måde), er omfattet af bestemmelsen.

Bestemmelsens beskyttelsesinteresse er den religiøse følelse, men det overordnede formål med straffelovens § 140 må efter dens placering i straffelovens kapitel 15 om forbrydelser mod den offentlige fred og orden antages at være bl.a. at værne samfundet mod de stridigheder og uroligheder, der kan opstå ved krænkelsen af religiøse følelser.

Spot eller forhånelse af religiøse følelser uden tilknytning til religionssamfundenes troslærdomme eller gudsdyrkelse, f.eks. spot eller forhånelse af lærdomme af rent etisk, social eller lignende karakter, er ikke omfattet af beskyttelsen i straffelovens § 140.

Ved udtrykket "troslærdomme og gudsdyrkelse" forstås det pågældende trossamfunds indre og ydre religiøse liv, såvel trossætninger som indbegrebet af de institutioner, skikke, personer og ting, ved hvilke samfundets gudsdyrkelse finder sted, jf. herved C. Goos, Den danske strafferets specielle del, (1895), side 560 f., Oluf H. Krabbe, Borgerlig Straffelov, 4. udg. (1947), side 393, Stephan Hurwitz, Den danske kriminalret – speciel del, 1955, side 316, og Vagn Greve m.fl., Kommenteret straffelov, Speciel del, 9. omarbejdede udg. (2008), side 113.

Troslærdomme må således antages at omfatte en eventuel trosbekendelse samt de for religionen centrale tekster. Gudsdyrkelse må anses at omfatte den rituelle side af religionen, dvs. de aktive handlinger, skikke, institutioner og ting, hvorved religionen kommer til udtryk.

Bestemmelsen i straffelovens § 140 må antages at skulle fortolkes snævert under hensyn til det princip om ytringsfrihed, som er fastsat i grundlovens § 77 og Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10.

2. Straffelovens § 140 har kun været anvendt i begrænset omfang i praksis. Der har således kun i tre sager, siden bestemmelsen blev vedtaget i 1930, været rejst tiltale for overtrædelse af bestemmelsen.

Anklagemyndigheden har i flere tilfælde afvist at rejse tiltale for overtrædelse af straffelovens § 140. Som eksempel herpå kan bl.a. nævnes Rigsadvokatens afgørelse fra marts 2006 i sagen om Jyllands-Postens artikel "Muhammeds ansigt".

3. I tillæg til bestemmelsen i straffelovens § 140 er der i straffeloven også andre bestemmelser, som omfatter beskyttelse af religiøse følelser eller religiøs overbevisning.

Efter straffelovens § 266 b straffes således den, der offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds fremsætter udtalelse eller anden meddelelse, ved hvilken en gruppe af personer trues, forhånes eller nedværdiges på grund af sin race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering. Strafferammen i § 266 b er bøde eller fængsel indtil 2 år.

Endvidere kan bl.a. nævnes straffelovens § 139, stk. 2, hvorefter den, som gør sig skyldig i usømmelig behandling af ting, der hører til en kirke og anvendes til kirkeligt brug, straffes med bøde eller fængsel indtil 6 måneder.

4. Allerede ved udarbejdelsen af straffeloven af 1930 var der delte meninger om, hvorvidt en bestemmelse om blasfemi burde videreføres i straffeloven.

Herudover har der siden vedtagelsen af straffelovens § 140 flere gange været overvejelser om behovet for bestemmelsen.

Senest har Dansk Folkeparti i folketingsåret 2007-08 (2. samling) fremsat et lovforslag (L 90) om ophævelse af straffelovens blasfemibestemmelse. Lovforslaget blev ikke færdigbehandlet i Folketinget og bortfaldt derfor ved folketingsårets udløb. Lovforslaget var en genfremsættelse af tidligere lovforslag fra 2005 og 2006, som begge blev forkastet.

På baggrund af de politiske drøftelser om lovforslag nr. L 90 har Folketingets Retsudvalg i en beretning af 26. marts 2009 opfordret justitsministeren til at anmode Straffelovrådet om, så snart rådets planlagte arbejdsprogram muliggør det, at afgive en udtalelse om de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140, jf. Retsudvalget, 2008-09, REU alm. del Bilag 668, Beretning 9.

5. Justitsministeriet skal på den baggrund anmode Straffelovrådet om en udtalelse, hvor rådet vurderer de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140. Straffelovrådet anmodes i den forbindelse om at vurdere fordele og ulemper ved en eventuel ophævelse af straffelovens § 140."

Straffelovrådet har behandlet kommissoriet i 3 møder.

2. Straffelovrådets sammensætning

Straffelovrådet havde ved afgivelsen af denne udtalelse følgende sammensætning:

Landsretspræsident Bent Carlsen (formand)
Politidirektør Elsemette Cassøe
Rigsadvokat Ole Hasselgaard
Højesteretsdommer Poul Dahl Jensen
Professor, lic.jur. Gorm Toftegaard Nielsen
Advokat Jakob Lund Poulsen
Direktør Johan Reimann

Afdelingschef Carsten Kristian Vollmer

Som sekretær for Straffelovrådet under arbejdet med denne udtalelse har fungeret konsulent Ketilbjørn Hertz.

3. Straffelovrådets overvejelser

3.1. Straffelovrådet skal efter kommissoriet vurdere de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140, og rådet skal i den forbindelse endvidere vurdere fordele og ulemper ved en eventuel ophævelse af straffelovens § 140.

Som indledning hertil beskriver Straffelovrådet i pkt. 3.2 nedenfor straffelovens § 140's anvendelsesområde. I pkt. 3.3 gennemgås de juridiske konsekvenser af at ophæve straffelovens § 140, mens pkt. 3.4 angår fordele og ulemper ved en eventuel ophævelse af bestemmelsen. Pkt. 3.5 indeholder en sammenfatning.

Som bilag til udtalelsen er medtaget en mere detaljeret beskrivelse af straffelovens § 140, bestemmelsens forarbejder og anvendelse i praksis, tidligere overvejelser og debat om en eventuel ophævelse af bestemmelsen, lovgivningen i Norge og Sverige samt internationale regler og overvejelser vedrørende blasfemi og krænkelse af religiøse følelser.

Straffelovrådet bemærker i den forbindelse, at straffelovens § 140 bl.a. skal fortolkes og anvendes i lyset af det princip om ytringsfrihed, som er fastsat i grundlovens § 77 og Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10. Efter Straffelovrådets opfattelse må det antages, at straffelovens § 140, som bestemmelsen fortolkes i dag, ikke er i strid med Danmarks internationale forpligtelser på menneskerettighedsområdet.

Straffelovrådet bemærker endvidere, at det efter Straffelovrådets opfattelse omvendt heller ikke vil være i strid med Danmarks internationale eller EU-retlige forpligtelser at ophæve straffelovens § 140. De forpligtelser til at kriminalisere visse offentlige meningstilkendegivelser, som følger af EU-rammeafgørelsen om bekæmpelse af racisme og fremmedhad, må således anses for opfyldt i kraft af straffelovens § 266 b om offentligt eller i en videre kreds at true, forhåne eller

nedværdige en gruppe af personer på grund af race, hudfarve, national eller etnisk oprindelse, tro eller seksuel orientering.

3.2. Straffelovens § 140 kriminaliserer offentlig spot eller forhånelse af et her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse. Strafferammen er bøde eller fængsel indtil 4 måneder.

3.2.1. Påtale finder kun sted efter Rigsadvokatens beslutning. Dette fremgik oprindelig direkte af straffelovens § 140, men siden den generelle nyaffattelse af retsplejelovens regler om påtalekompetence i 1992 fremgår det alene af administrative forskrifter udstedt af Rigsadvokaten. Ifølge de oprindelige forarbejder til straffelovens § 140 var formålet med den særlige påtaleregel at undgå, at bestemmelsen skulle blive anvendt i for vidt omfang. Forarbejderne til lovændringen i 1992, der som nævnt angik reglerne om påtalekompetence generelt, indeholder ikke særlige bemærkninger vedrørende sager omfattet af straffelovens § 140.

Straffelovens § 140 kriminaliserer visse meningstilkendegivelser, hvilket indbefatter både skriftlige og mundtlig udtalelser og symbolske handlinger, der indebærer en meningstilkendegivelse. Bestemmelsen skal derfor også fortolkes og anvendes i lyset af det princip om ytringsfrihed, som er fastsat i grundlovens § 77 og Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10.

Beskrivelsen af det strafbare gerningsindhold i straffelovens § 140 er uændret siden straffelovens ikrafttræden i 1933, og bortset fra begrænsningen ved straffelovens af 1930 til spot og forhånelse, der sker offentligt, er beskrivelsen af det strafbare gerningsindhold endvidere identisk med § 156 i straffeloven af 1866.

Selv om lovens beskrivelse af de kriminaliserede meningstilkendegivelser således har været den samme i næsten 150 år, må det imidlertid antages, at det strafbare område med tiden er blevet indskrænket som følge af en generelt ændret opfattelse i det danske samfund af behovet for at beskytte mod krænkelse af følelser, der knytter sig til troslærdomme og gudsdyrkelse.

Dette kan sammenlignes med domstolenes opgave før 1967 med at fastslå, hvad der skulle til, for at en tekst udgjorde strafbar pornografi. Retspraksis udviklede

sig gradvis i 1950'erne og 1960'erne frem til 1967 i en lempeligere retning i tråd med udviklingen i den almindelige opfattelse i samfundet af pornografiske tekster, men uden at der var tale om en én-til-én sammenhæng mellem opfattelsen i befolkningen og domstolenes fortolkning af straffeloven. Den endelige afkriminalisering af pornografiske tekster (og senere også billeder) skete ved lov, og børnepornografiske fotografier mv. er senere blevet kriminaliseret igen.

På blasfemiområdet har der (med ganske få undtagelser) ikke på samme måde, som det eksempelvis var tilfældet på pornografiområdet i 1950'erne og 1960'erne, været ført straffesager, der kunne vise en sådan udvikling, og vurderingen af, hvor grænsen for strafbar blasfemi går i dag, er derfor behæftet med en vis usikkerhed.

3.2.2. Det, der umiddelbart beskyttes ved kriminaliseringen i straffelovens § 140, er følelser knyttet til troslærdomme og gudsdyrkelse. Den beskyttelse, som straffelovens § 140 yder mod krænkelse af sådanne følelser, er imidlertid begrænset til spot og forhånelse, der sker offentligt. Den krænkelse, som en person måtte føle ved spot og forhånelse af troslærdomme eller gudsdyrkelse, der sker under private former, kommer således ikke i betragtning ved straffelovens § 140.

Begrænsningen til spot og forhånelse, der sker offentligt, indikerer sammen med bestemmelsens placering i straffelovens kapitel 15 om forbrydelser mod den offentlige fred og orden, at straffelovens § 140 også tjener det videregående formål at beskytte mod den forstyrrelse i form af strafbare trusler, vold, hærværk mv., som offentlig spot eller forhånelse af troslærdomme og gudsdyrkelse eventuelt kunne forårsage. Efter nogles opfattelse er dette selve hovedformålet med straffelovens § 140.

3.2.3. Spot og forhånelse kan kun være omfattet af straffelovens § 140, hvis den er rettet mod et her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse. Det er således kun religionssamfund, der på gerningstidspunktet består her i landet, som omfattes af beskyttelsen i straffelovens § 140. Det må antages, at religionssamfundet som sådan skal bestå her i landet, og at det ikke er tilstrækkeligt, at der her i landet er medlemmer af det pågældende religionssamfund. Det må endvidere antages, at "landet" betyder hele riget, dvs. både Danmark, Færøerne og Grønland. Det må endelig antages, at forbeholdet om, at

religionssamfundets bestånen skal være lovlig, sigter til grundlovens § 67 (tidligere § 74 i grundloven af 1915/1920), som fastslår borgernes ret til at forene sig i religionssamfund, forudsat at "intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden".

Med hensyn til, hvad der nærmere skal forstås ved et religionssamfund og ved at "bestå" her i landet, er det nærliggende at lægge vægt på forståelsen af begrebet religionssamfund eller ensbetydende hermed trossamfund på andre retsområder.

Efter de vejledende retningslinjer udarbejdet af Det Rådgivende Udvalg vedr. Trossamfund (6. rev. udg. af 18. august 2011, opdateret den 27. marts 2014) er et trossamfund en sammenslutning, hvis primære formål er gudsdyrkelse (kult) efter en nærmere udformet lære og ritus.

I praksis stilles bl.a. krav om (1) en trosbekendelse eller anden tekst, som opsummerer og henviser til religionens læregrundlag og/eller læretradition, (2) en fælles tro, som giver retningslinjer for menneskers handlinger, dvs. etik, moral og adfærd, og (3) en forskrift for eller en beskrivelse af de væsentligste ritualer.

For at et religionssamfund kan godkendes, skal det desuden have en sådan organisatorisk struktur, at det kan danne et tilgængeligt grundlag for offentlig kontrol. I praksis stilles der bl.a. krav om (4) vedtægter, som kan gøres til genstand for vurdering efter dansk retsopfattelse, (5) vedtægtsmæssigt udpegede repræsentanter, som kan stå til ansvar over for myndighederne, og (6) formelt medlemskab med retningslinjer for optagelse af medlemmer og for såvel frivilligt som ufrivilligt ophør af medlemskab.

Endvidere stilles der i praksis krav om, at et trossamfund skal bestå af mindst 150 myndige medlemmer med fast bopæl her i landet for at kunne blive godkendt. Hertil kommer dog muligheden for at blive godkendt som menighed inden for en af "verdensreligionerne" (forstået som kristendom, jødedom, hinduisme, buddhisme og islam). Grupper på mindst 50 myndige personer, der bredt forstået kan falde ind under en af disse religioner, kan søge om godkendelse som menighed i stedet for som trossamfund. Det er uden selvstændig betydning, om modersamfundet accepterer gruppen som en menighed inden for det pågældende religions-

samfund. I tyndtbefolkede områder, eksempelvis Grønland, kan mindstekravet om 50 myndige medlemmer fraviges.

Endelig bemærkes, at opfyldelse af de opstillede kriterier ikke er eneafgørende, idet der også foretages en mere generel vurdering af, om der er tale om en religion. Herom anføres i de vejledende retningslinjer:

> ”Selv om ansøgere opfylder retningslinjernes bogstav, kan man ikke forvente en automatisk godkendelse. Det er ikke alt, der ligner religion, der *er* religion. Det gælder f.eks. totalitære politiske systemer, sportsklubber, virksomheder, soldaterforeninger eller lignende. Sådanne kan rumme *religiøse træk* som ritualer (militære parader), apokalyptiske forventninger (Vestens fald), frelsestanker (arbejderklassens befrielse), heltedyrkelse (Mao Zedung, Kim Il Sung eller Diego Maradona), etik og moral (man må ikke snyde i skat), dogmer (lederen eller staten er ufejlbarlig, visse etniske grupper er statsfjender, eller vi omgives af en international sammensværgelse) samt transcendente størrelser (nationen, flaget, klubben, lederen). Sådanne religionslignende organisationer vil ikke kunne forvente godkendelse som trossamfund.”

Fortegnelsen over godkendte trossamfund og menigheder omfatter (pr. september 2014) i alt 271 trossamfund og menigheder uden for folkekirken, der fordeler sig med 172 kristne og kristendomsinspirerede, 4 jødiske, 57 islamiske og islaminspirerede, 15 buddhistiske, 10 hinduistiske og hinduistisk inspirerede og 13 andre. Ved straffelovens ikrafttræden i 1933 var alene følgende trossamfund uden for folkekirken godkendt (årstal for godkendelse i parentes): den romersk-katolske kirke (1682), de reformerte kirker (1682), mosaisk trossamfund (1682), metodistkirken (1865), den svenske kirke (1913) og den russisk-ortodokse kirke (1915). Det første islamiske trossamfund blev godkendt i 1974.

Et religionssamfund kan principielt være omfattet af straffelovens § 140, selv om det ikke er godkendt (når blot ”intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden”, jf. grundlovens § 67). I dag, hvor et meget stort antal meget forskelligartede religionssamfund er godkendt, er det dog usandsynligt, at der i praksis vil opstå spørgsmål om anvendelse af straffelovens § 140 i forhold til spot og forhånelse af et ikke-godkendt religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse.

3.2.4. Straffelovens § 140 omfatter spot og forhånelse af et religionssamfunds troslærdomme og gudsdyrkelse. Herved forstås religionssamfundets indre og yd-

re religiøse liv, dvs. såvel trossætningerne som indbegrebet af de institutioner, skikke, personer – såvel gejstligheden som menigheden – og ting – samlede eller enkeltvise – i og ved hvilke efter religionssamfundets ritus dets gudsdyrkelse (kult) finder sted, eller som umiddelbart tjener denne.

Som eksempler på, hvad der er omfattet af disse begreber, kan for folkekirkens vedkommende nævnes trossætningerne, som de fremgår af folkekirkens bekendelsesskrifter (Luthers lille katekismus, den augsburgske bekendelse, den athanasianske trosbekendelse, den nikæanske trosbekendelse og den apostolske trosbekendelse), og gudstjenesteordningen og ritualerne, som de fremgår af Alterbogen og Ritualbogen. Som nævnt er også de personer og ting, der indgår i gudsdyrkelsen (ritualerne), omfattet af beskyttelsen efter straffelovens § 140. Som eksempler kan (stadig for folkekirkens vedkommende) nævnes præsten, Kristus, Bibelen, alteret, alterkalken og døbefonten.

Ved anvendelsen af straffelovens § 140 i forhold til andre religionssamfund end folkekirken vil der være behov for enten i kraft af, hvad der anses for notoriske kendsgerninger (som ikke kræver bevis), eller ved bevisførelse herom at godtgøre eksistensen af de troslærdomme eller den gudsdyrkelse, som nogen er mistænkt for at have spottet eller forhånet.

Praksis har mest angået påstået spot eller forhånelse af folkekirkens troslærdomme eller gudsdyrkelse, men UfR 1938.419 Ø angik jødedommen, og i denne sag forelå en udtalelse fra en sagkyndig (en professor i teologi). I sagen om Jyllands-Postens artikel ”Muhammeds ansigt” inddrog Rigsadvokaten oplysninger i offentliggjorte artikler og bøger af to danske religionshistorikere og en svensk islamolog (jf. bilag 2 til Rigsadvokatens afgørelse).

I den frifindende afgørelse om visen ”Ham Gud” eller ”Øjet” (Gladsaxe Rets dom af 21. oktober 1971) foretog retten en ganske intensiv fortolkning af visen og kom frem til, at den skulle forstås som et indlæg i polemisk form mod en bestemt religiøs opdragelse (der tilsigter at indgyde børn frygt for en straffende Gud, der særlig overvåger menneskers seksuelle adfærd), og at den dermed ikke var rettet mod kristne troslærdomme. Retten lagde altså vægt på visens egentlige budskab og ikke på, at visen som middel bl.a. anvendte humor (nogle ville nok sige satire) rettet mod læren om Jomfru Marias undfangelse af Kristus ved Hel-

ligånden. Frifindelsen var således begrundet i, at forfatteren efter rettens analyse slet ikke havde ytret sig om troslærdomme, og at straffelovens § 140 allerede derfor ikke var overtrådt.

3.2.5. Straffelovens § 140 kriminaliserer spot og forhånelse, der retter sig mod et her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse. Når det er konstateret, at nogen offentligt har ytret sig om et her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse, er det afgørende spørgsmål således, om meningstilkendegivelsen har en sådan karakter, at der er tale om spot eller forhånelse i straffelovens § 140's forstand.

I modsætning til, hvad der gælder for de øvrige gerningselementer (her i landet lovligt bestående religionssamfund, troslærdomme eller gudsdyrkelse, offentlig), er vurderingen af, om en given meningstilkendegivelse udgør spot eller forhånelse, af udpræget skønsmæssig karakter. Der er desuden tale om en vurdering, som kan ændre sig over tid, således at ældre domme ikke nødvendigvis vil være retningsgivende for retstilstanden i dag. Spot er det samme som latterliggørelse og giver udtryk for mangel på agtelse for eller ringeagt for det, der spottes. Hån er udtryk for den positive foragt for det, der hånes. Som Rigsadvokaten anfører i afgørelsen om Jyllands-Postens artikel "Muhammeds ansigt", må det antages, at der skal være tale om latterliggørelse eller foragt af en vis grovhed (Rigsadvokaten benytter i afgørelsen også udtrykket "ondsindet latterliggørende humor").

Vurderingen af, om en meningstilkendegivelse kan anses som spot eller forhånelse, skal foretages uafhængigt af opfattelsen inden for det religionssamfund, hvis troslærdomme eller gudsdyrkelse nogen har ytret sig om. Det er således principielt uden betydning, om et eller flere medlemmer af det pågældende religionssamfund har følt sig krænket.

Om en meningstilkendegivelse kan anses som spot eller forhånelse, kan ikke afgøres ud fra en simpel sproglig betydningsmæssig analyse af enkelte ord. Der må i stedet anlægges en helhedsvurdering, hvor meningstilkendegivelsen ses i den sammenhæng, som den indgår i. Hvis den påståede spot eller forhånelse ikke er udtrykt i ord, men eksempelvis gennem billeder eller handlinger, vil det tilsvarende være nødvendigt at fortolke billederne eller handlingerne for at kunne afgøre, om der er tale om spot eller forhånelse i straffelovens § 140's forstand.

Vurderingen vil skulle foretages ud fra, hvordan de pågældende ord, billeder eller handlinger i den pågældende sammenhæng i almindelighed må antages at blive opfattet i det danske samfund generelt. En eventuel særlig forståelse inden for det religionssamfund, hvis troslærdomme eller gudsdyrkelse nogen har ytret sig om, vil i den forbindelse ikke kunne være afgørende.

I afgørelsen om Jyllands-Postens artikel "Muhammeds ansigt" foretog Rigsadvokaten i overensstemmelse hermed en forholdsvis omfattende billedanalyse af de tolv tegninger, som var sagens mest centrale elementer.

Det kan også nævnes, at det i afgørelsen om visen "Ham Gud" eller "Øjet" som omtalt ovenfor i pkt. 3.2.4 i lighed hermed var en fortolkning af visen i dens helhed og det budskab, der kunne udledes deraf, som førte til frifindelse, fordi forfatteren efter rettens analyse ikke havde ytret sig om troslærdomme. Eftersom straffelovens § 140 allerede derfor ikke fandt anvendelse, var der i denne sag ikke anledning til at vurdere, om der var tale om spot eller forhånelse.

Som nævnt kan vurderingen af, hvad der udgør spot eller forhånelse i straffelovens § 140's forstand, ændre sig over tid, således at ældre domme ikke nødvendigvis vil være retningsgivende for retstilstanden i dag. Det er da også tvivlsomt, om de meningstilkendegivelser, som der gennem tiden er blevet anset som spot eller forhånelse af troslærdomme eller gudsdyrkelse, i dag ville kunne henføres under straffelovens § 140.

Det er Straffelovrådets opfattelse, at straffelovens § 140 fortsat kriminaliserer en række handlinger, der har karakter af grovere former for spot eller forhånelse, men at bestemmelsen ikke udgør en hindring for religionskritik. Det gælder også i forhold til skarpt formuleret religionskritik, herunder kritik af, at religion misbruges som begrundelse for at undertrykke eller begå overgreb mod andre mennesker.

3.3. Straffelovrådet skal efter kommissoriet vurdere de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140.

3.3.1. Den vigtigste juridiske konsekvens af en ophævelse af straffelovens § 140 vil i sagens natur være, at den adfærd, der er omfattet af straffelovens § 140, vil blive straffri, medmindre andre strafbestemmelser kan anvendes.

Straffelovens § 140 angår nærmere angivne former for offentlig spot og forhånelse.

Sådan spot eller forhånelse kan tænkes at ske på en måde, der er strafbar efter en anden strafbestemmelse ikke som følge af indholdet af meningstilkendegivelserne, men som følge af de ledsagende handlinger eller omstændigheder.

Sådan spot eller forhånelse kan endvidere tænkes at være strafbar også efter en anden strafbestemmelse alene i kraft af indholdet af meningstilkendegivelserne og den offentlige udbredelse heraf.

Som eksempler på den første mulighed, at straffelovens § 140 overtrædes på en måde, der er strafbar efter en anden strafbestemmelse ikke som følge af indholdet af meningstilkendegivelserne, men som følge af de ledsagende handlinger eller omstændigheder, kan nævnes:

- Som led i spotten eller forhånelsen skaffer gerningsmanden eller gerningsmændene sig uberettiget adgang til et fremmed hus eller andet ikke frit tilgængeligt sted eller undlader uberettiget at forlade fremmed grund efter at være opfordret dertil, jf. straffelovens § 264, stk. 1. Som eksempel kan nævnes, at gerningsmanden eller gerningsmændene uberettiget har skaffet sig adgang til – eller uberettiget har undladt efter opfordring hertil at forlade – en kirke, en moske eller en synagoge. Overtrædelse af straffelovens § 264, stk. 1, straffes med bøde eller fængsel indtil 6 måneder.

- Som led i spotten eller forhånelsen ødelægger, beskadiger eller bortskaffer gerningsmanden eller gerningsmændene ting, der tilhører en anden, jf. straffelovens § 291, stk. 1. Som eksempel kan nævnes, at gerningsmanden eller gerningsmændene bemaler en væg, som tilhører en anden, eller afbrænder genstande, eksempelvis genstande af religiøs betydning, som tilhører en anden. Overtrædelse af straffelovens § 291, stk. 1, straffes med bøde eller fængsel indtil 1 år og 6 måneder.

- Som led i spotten eller forhånelsen forstyrrer gerningsmanden eller gerningsmændene ved larm eller uorden gudstjeneste eller anden offentlig kirkelig handling, jf. straffelovens § 137, stk. 2. Overtrædelse af straffelovens § 137, stk. 2, straffes med bøde eller fængsel indtil 2 år.

- Som led i spotten eller forhånelsen forstyrrer gerningsmanden eller gerningsmændene den offentlige orden, hvilket efter ordensbekendtgørelsen kan straffes med bøde. Som eksempel kan nævnes, at gerningsmanden eller gerningsmændene afbrænder genstande, eksempelvis genstande af religiøs betydning, på et offentligt tilgængeligt sted under sådanne omstændigheder, at afbrændingen kan medføre fare eller ulempe for forbipasserende, jf. ordensbekendtgørelsens § 12.

Som eksempel på den anden mulighed, at straffelovens § 140 overtrædes på en måde, der er strafbar efter en anden strafbestemmelse alene i kraft af indholdet af meningstilkendegivelserne og den offentlige udbredelse heraf, kan nævnes meningstilkendgivelser, der udgør både spot eller forhånelse af troslærdomme eller gudsdyrkelse og trusler, forhånelse eller nedværdigelse af en gruppe af personer på grund af dens race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering, jf. straffelovens § 266 b.

Straffelovens § 266 b, stk. 1, blev indsat i straffeloven ved lov nr. 87 af 15. marts 1939. Bestemmelsen fik sin nuværende ordlyd ved lov nr. 288 af 9. juni 1971 med henblik på at sikre Danmarks opfyldelse af artikel 4 i FN's konvention af 21. december 1965 om afskaffelse af enhver form for racediskrimination (kriteriet om "seksuel orientering" blev dog først tilføjet ved lov nr. 357 af 3. juni 1987). Den nævnte artikel 4 forpligter bl.a. de deltagende stater til at kriminalisere al udbredelse af ideer, der hviler på racemæssig overlegenhed eller racehad, tilskyndelse til diskrimination og alle voldshandlinger eller tilskyndelse til sådanne handlinger imod enhver race eller persongruppe af anden hudfarve eller etnisk oprindelse samt ydelse af enhver bistand til raceforfølgelser, herunder deres finansiering.

Med straffelovens § 266 b opfylder Danmark desuden en række andre internationale forpligtelser. Det gælder artikel 20, stk. 2, i FN's konvention af 16. december 1966 om borgerlige og politiske rettigheder, hvorefter enhver tilskyn-

delse til had, racehad eller religiøst had, som ophidser til forskelsbehandling, fjendtlighed eller vold, skal være forbudt ved lov.

Hertil kommer artikel 3, stk. 1, i tillægsprotokol af 28. januar 2003 om ra-cisme og fremmedhad til Europarådets konvention af 23. november 2001 om IT-kriminalitet, som forpligter de deltagende stater til at gøre det strafbart at distribuere racistisk eller fremmedfjendsk materiale eller på anden måde gøre det tilgængeligt for offentligheden gennem et computersystem.

Endelig betyder straffelovens § 266 b, at Danmark opfylder forpligtelsen efter artikel 1 i EU's rammeafgørelse af 28. november 2008 om bekæmpelse af racisme og fremmedhad, hvorefter medlemsstaterne skal kriminalisere offentlig tilskyndelse til vold eller had rettet mod en gruppe af personer, der er defineret under henvisning til race, hudfarve, religion, herkomst eller national eller etnisk herkomst, når dette sker ved en adfærd, der er truende, nedværdigende eller forhånende.

3.3.2. Det er et vanskeligt spørgsmål, i hvilket omfang det i praksis er muligt at overtræde straffelovens § 140 uden samtidig at overtræde straffelovens § 266 b.

Principielt er der ikke noget til hinder for at spotte og forhåne troslærdomme eller gudsdyrkelse på en sådan særligt grov måde, at forholdet er omfattet af straffelovens § 140, uden samtidig at true, forhåne eller nedværdige en gruppe af personer, der bekender sig til den pågældende religion.

I praksis er der imidlertid flere eksempler på, at udtalelser, der sprogligt – herunder i den sammenhæng, som udtalelsen indgik i – alene angik en given religion, i relation til anvendelsen af straffelovens § 266 b af domstolene er blevet *fortolket* som udtalelser om de personer, der bekender sig til den pågældende religion.

Det gælder Vestre Landsrets afgørelse gengivet i UfR 2003.2435, hvor udtalelsen "Islam er ikke en religion i traditionel forstand. Det er en terrororganisation, som prøver at opnå verdensherredømmet ved vold." fandtes at indeholde en så grov forhånelse og nedværdigelse af den personkreds, der bekender sig til islam, at tiltalte havde overtrådt straffelovens § 266 b.

Det gælder endvidere Østre Landsrets afgørelse gengivet i UfR 2003.1947, hvor en annonce indeholdt teksten "Massevoldtægter, Grov vold, Utryghed, Tvangsægteskaber, Kvindeundertrykkelse, Bandekriminalitet. Det er, hvad et multietnisk samfund tilbyder os." Teksten var ledsaget af et billede af tre unge lyshårede piger med teksten "Danmark i dag" og et billede af tre hætteklædte, blodplettede mænd, som fremviser Koranen, med teksten "Danmark om 10 år". Annoncen fandtes at beskylde alle, der tror på Koranen, for massevoldtægter, grov vold, utryghed, tvangsægteskaber, kvindeundertrykkelse og bandekriminalitet, og annoncen fandtes dermed at lægge en befolkningsgruppe for had på grund af dens tro og oprindelse og at være groft forhånende og nedværdigende over for personer af muslimsk observans.

Straffelovrådet bemærker, at disse afgørelser ikke nævnes som eksempler på udtalelser, der ville kunne straffes efter straffelovens § 140, da udtalelserne næppe kan siges at spotte eller forhåne islams troslærdomme eller gudsdyrkelse. Afgørelserne nævnes derimod som eksempler på udtalelser, der sprogligt alene spotter eller forhåner en religion, men som af domstolene er blevet opfattet som udtalelser også om tilhængerne af den pågældende religion og dermed om en gruppe af personer på grund af dens tro.

3.3.3. Et særligt spørgsmål, der har været rejst i den juridiske debat, angår meningstilkendegivelser, der ikke udtrykkes i ord, men i symbolske handlinger. Som eksempel har bl.a. været nævnt bogbrændinger, eksempelvis afbrænding af Bibelen eller Koranen.

Efter Straffelovrådets opfattelse gælder det, der er anført ovenfor, også for meningstilkendegivelser af denne karakter.

Der er ikke tvivl om, at fysiske angreb på Bibelen eller Koranen angår her i landet lovligt bestående trossamfunds gudsdyrkelse i straffelovens § 140's forstand.

Efter Straffelovrådets opfattelse må det endvidere antages, at en offentlig afbrænding af Bibelen eller Koranen efter omstændighederne vil være udtryk for en sådan spot eller forhånelse, at de ansvarlige for afbrændingen vil kunne dømmes for overtrædelse af straffelovens § 140.

Det må således antages, at en sådan afbrænding af en religions helligste skrift efter den almindelige opfattelse i det danske samfund udgør en så grov krænkelse af de pågældendes religiøse følelse, at domstolene efter omstændighederne vil finde grundlag for at anse afbrændingen som spot eller forhånelse i straffelovens § 140's forstand.

Det samme gælder – og for så vidt i højere grad – i forhold til offentlig urinering eller tilsvarende adfærd i forhold til Bibelen og Koranen.

Også for forholdet mellem straffelovens § 140 og straffelovens § 266 b gælder det samme som anført ovenfor, nemlig at der principielt ikke er noget til hinder for, at eksempelvis Bibelen eller Koranen vil kunne spottes eller forhånes, uden at kristne eller muslimer trues, forhånes eller nedværdiges, men at en sådan spot eller forhånelse af Bibelen eller Koranen i praksis vil kunne blive fortolket af domstolene som spot eller forhånelse af de personer, der bekender sig til den pågældende religion.

Der vil dog kunne være tilfælde, hvor grov spot eller forhånelse af et helligt skrift omfattes af straffelovens § 140, uden at spotten eller forhånelsen af det hellige skrift samtidig fortolkes som et angreb på en gruppe af personer på grund af dens tro af en karakter, der er omfattet af straffelovens § 266 b som fortolket i retspraksis.

Straffelovrådet tilføjer i relation til bogbrændinger og andre fysiske angreb på genstande, at straffelovens § 266 b udtrykkeligt omfatter både udtalelser og "anden meddelelse", og at bestemmelsen i retspraksis bl.a. er bragt i anvendelse på afbrænding af et kors (hvilket gav associationer til Ku Klux Klan), jf. UfR 1994.993 Ø.

Sammenfattende er det Straffelovrådets opfattelse, at der kan forekomme forhånelser af troslærdomme og gudsdyrkelse, hvor man i givet fald ville kunne anvende straffelovens § 140, uden at forhånelsen samtidig kan anses som en trussel, forhånelse eller nedværdigelse af en gruppe af personer på grund af dens tro, jf. straffelovens § 266 b.

3.3.4. Med hensyn til de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140 bemærkes yderligere, at udlændingelovens § 9 f indeholder regler om opholdstilladelse til udlændinge, der her i landet skal virke som religiøs forkynder, som missionær eller inden for et religiøst ordenssamfund. Bestemmelsen angår tilfælde, hvor en udlænding opnår opholdstilladelse i kraft af, at den pågældende her i landet skal virke som religiøs forkynder mv. Bestemmelsen har ikke betydning i tilfælde, hvor en udlænding, der på andet grundlag har lovligt ophold i Danmark (eksempelvis som flygtning eller familiesammenført), virker som religiøs forkynder mv.

Efter udlændingelovens § 19, stk. 5, kan en tidsbegrænset eller tidsubegrænset opholdstilladelse efter udlændingelovens § 9 f inddrages, såfremt udlændingen ved endelig dom er idømt straf for overtrædelse af straffelovens § 140. Endvidere følger det af udlændingelovens § 25 c, at en udlænding med opholdstilladelse efter § 9 f kan udvises, hvis udlændingen er dømt for overtrædelse af straffelovens § 140.

En ophævelse af straffelovens § 140 vil betyde, at udlændinge, der har ophold i Danmark som religiøs forkynder mv., jf. udlændingelovens § 9 f, ikke kan få inddraget deres opholdstilladelse og ikke kan udvises med den begrundelse, at den pågældende er dømt for overtrædelse af straffelovens § 140. Sådanne udlændinge vil derimod i givet fald fortsat kunne få inddraget deres opholdstilladelse eller udvises af andre grunde, herunder hvis de er dømt for overtrædelse af straffelovens § 266 b, som også er nævnt i udlændingelovens § 19, stk. 5, og § 25 c.

Lovgivningen bør ikke indeholde bestemmelser, som ikke har noget indhold, og der bør derfor ikke i udlændigeloven henvises til bestemmelser i anden lovgivning, som er ophævet. Hvis straffelovens § 140 ophæves, bør udlændingelovens § 19, stk. 5, og § 25 c derfor i konsekvens heraf ændres, så henvisningen til straffelovens § 140 i disse bestemmelser udgår.

3.3.5. Straffelovens § 139, stk. 2, kriminaliserer usømmelig behandling af ting, der hører til en kirke og anvendes til kirkeligt brug. I modsætning til § 140 er § 139, stk. 2, ikke begrænset til handlinger, der foregår offentligt. Strafferammen er bøde eller fængsel indtil 6 måneder. En tilsvarende bestemmelse fandtes ikke i straffeloven af 1866. Bestemmelsens forarbejder er meget sparsomme. Bestem-

melsen blev indføjet under Rigsdagens behandling af forslaget til ny straffelov, og bemærkningerne til ændringsforslaget indskrænker sig til en angivelse af, at de i bestemmelsen nævnte forhold sidestilles med krænkelse af gravfreden, og en henvisning til U I § 160. U I § 160 angik imidlertid den, der borttager, ødelægger, beskadiger eller øver overlast på ting, som hører til en kirke, og blev i U II anset som overflødig ved siden af de almindelige strafbestemmelser om ødelæggelse af ting, jf. nu straffelovens §§ 194 og 291. Bemærkningerne til U I § 160 var sålydende:

> "§ 160 fastsætter Straf for den Krænkelse af den religiøse Følelse, der ligger i, at Kirkens Fredhellighed angribes ved, at Ting, der høre til den, behandles som angivet. Som Regel vil det være en Forudsætning for Bestemmelsens Anvendelse, at Tingene findes i selve Kirken. At en Kirkestol, der er til Reparation, beskadiges, vil som Regel ikke med Rette krænke nogen religiøs Følelse. Anderledes forholder det sig med Genstande, som i Almindelighed opbevares udenfor Kirken, naar de ikke ere i Brug, saaledes de hellige Kar. Besudles de i Præstegaarden, hvor de gemmes, vil Paragrafen kunne anvendes."

Bestemmelsen i straffelovens § 139, stk. 2, ses ikke at have været anvendt i praksis.

Strafferammen i den foreslåede § 160 i U I indeholdt en højere strafferamme end normalstrafferammen i den ved U I foreslåede almindelige bestemmelse om tingsødelæggelse. Bestemmelsen kunne derfor ses som en særregel om en særligt krænkende form for hærværk med en højere strafferamme.

Straffelovens § 139, stk. 2, indeholder imidlertid en lavere strafferamme end den almindelige hærværksbestemmelse i § 291, stk. 1, og det var også tilfældet ved straffelovens vedtagelse i 1930. Straffelovens § 139, stk. 2, er derfor overflødig, medmindre den kriminaliserer forhold, der ikke er omfattet af § 291, stk. 1.

Det er på denne baggrund muligt, at straffelovens § 139, stk. 2, også omfatter behandling af ting, der hører til en kirke og anvendes til kirkeligt brug, som ikke indebærer, at tingene ødelægges, beskadiges eller bortskaffes. I givet fald må det imidlertid antages, at der i det mindste vil være tale om uberettiget brug af ting, der tilhører en anden, jf. straffelovens § 293, stk. 1. Strafferammen efter § 293, stk. 1, er bøde eller fængsel indtil 1 år og dermed ligesom strafferammen efter § 291, stk. 1, højere end strafferammen efter § 139, stk. 2.

En overtrædelse af straffelovens § 139, stk. 2, som ikke samtidig udgør en overtrædelse af § 291, stk. 1, eller § 293, stk. 1, vil kun kunne tænkes i tilfælde af, at en kirke til kirkeligt brug anvender ting, som er i privat eje, og hvor den private ejer giver samtykke til, at tingene behandles på en måde, som er usømmelig i § 139, stk. 2's forstand. Det må antages at være meget teoretisk, at dette skulle forekomme i praksis.

Efter Straffelovrådets opfattelse må det antages, at formålet med straffelovens § 139, stk. 2, er at beskytte mod krænkelse af religiøse følelser knyttet til ting, der hører til en kirke og benyttes til kirkeligt brug, på samme måde som formålet med straffelovens § 140 er at beskytte mod krænkelse af religiøse følelser, der er knyttet til troslærdomme og gudsdyrkelse.

Såfremt det besluttes at ophæve straffelovens § 140, vil det i lyset heraf efter Straffelovrådets opfattelse være naturligt samtidig at ophæve straffelovens § 139, stk. 2. Hvis straffelovens § 139, stk. 2, ophæves, vil den religiøse følelse, der er knyttet til ting, der hører til en kirke og benyttes til kirkeligt brug, ikke som sådan være strafferetligt beskyttet. Sådanne ting vil derimod uændret – og på linje med alle andre ting – nyde strafferetlig beskyttelse mod uberettiget ødelæggelse, beskadigelse, bortfjernelse eller brug, som en anden end ejeren gør sig skyldig i.

3.4. Straffelovrådets skal efter kommissoriet vurdere fordele og ulemper ved en eventuel ophævelse af straffelovens § 140.

Straffelovrådet har til brug herfor gennemgået forarbejderne til straffelovens § 140, praksis vedrørende bestemmelsen og tidligere overvejelser og debatter om en eventuel ophævelse af bestemmelsen. Straffelovrådet har endvidere inddraget retstilstanden og overvejelser i Norge og Sverige samt overvejelser i Europarådet og FN.

Opgaven for Straffelovrådet er således ikke at foretage en afvejning af de fordele, der kan være forbundet med en ophævelse af straffelovens § 140, over for de ulemper, der kan være forbundet hermed, men alene en beskrivelse af disse.

Rådet finder dog anledning til om denne interesseafvejning at bemærke, at der foreligger en i praksis velkendt interessekonflikt mellem på den ene side ytringsfriheden og på den anden side religionsfriheden som nærmere fastlagt i grundlovens § 67 og § 77 samt blandt andet Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 9 og 10.

Ytringsfriheden som fastslået i grundlovens § 77 giver enhver borger ret til at ytre sig frit under ansvar for domstolene. Den sidstnævnte modifikation er baggrunden for, at lovgiver uden at krænke grundloven blandt andet har kunnet indføje bestemmelserne i straffelovens § 140 og § 266 b, der på forskellig måde begrænser borgernes materielle ytringsfrihed. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention beskytter i artikel 10 ytringsfriheden, men modificerer rettigheden ved i stk. 2 at tillade lovmæssige begrænsninger, der er proportionale (nødvendige i et demokratisk samfund) og har et anerkendelsesværdigt formål.

Religionsfriheden er beskyttet ved grundlovens § 67 og blandt andet Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 9. Udviklingen i befolkningssammensætningen i Danmark og en række andre europæiske lande har betydet, at samfundene i de senere årtier har fået et mere multikulturelt og multireligiøst præg. Mennesker med forskellig kulturel baggrund og religiøs tilknytning skal kunne leve sammen under samme forfatning og samme lovgivning og i et vist omfang under gensidig respekt af forskelligheder. I Danmark som i øvrige europæiske lande udgøres befolkningsflertallet af mennesker med lang slægtstilknytning til landet og med en accept af den stedlige kultur og større eller mindre tilknytning til den dominerende kristne religion. Det er derfor ikke overraskende, at retten til fri religionsudøvelse i stadig større grad har udviklet sig i retning af at blive en mindretalsbeskyttelse, hvorefter staten forpligtes til at beskytte mindretallets ret til udøve deres religion.

Retten til at ytre sig frit kolliderer med retten til at udøve sin religion frit, når ytringer krænker troen og/eller de mennesker, der bekender sig til pågældende tro.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har i betydeligt omfang haft lejlighed til i konkrete sager at afveje på den ene side hensynet til at sikre ytringsfriheden og på den anden side hensynet til blandt andet at sikre religionsfriheden typisk for et mindretal i en befolkning. Den Europæiske Menneskerettighedsdom-

stol har i den forbindelse blandt andet anført følgende (*Leyla Şahin mod Tyrket*, dom af 10. november 2005, præmis 108):

> ”Pluralism, tolerance and broadmindedness are hallmarks of a “democratic society”. Although individual interests must on occasion be subordinated to those of a group, democracy does not simply mean that the views of a majority must always prevail: a balance must be achieved which ensures the fair and proper treatment of people from minorities and avoids any abuse of a dominant position (…). Pluralism and democracy must also be based on dialogue and a spirit of compromise necessarily entailing various concessions on the part of individuals or groups of individuals which are justified in order to maintain and promote the ideals and values of a democratic society (…). Where these “rights and freedoms” are themselves among those guaranteed by the Convention or its Protocols, it must be accepted that the need to protect them may lead States to restrict other rights or freedoms likewise set forth in the Convention. It is precisely this constant search for a balance between the fundamental rights of each individual which constitutes the foundation of a “democratic society” (…).”

En afvejning af fordele og ulemper ved en ophævelse af straffelovens § 140 vil på tilsvarende måde indebære, at hensynet til en forsvarlig og hensigtsmæssig udøvelse af den grundlovssikrede ytringsfrihed i et demokratisk samfund afvejes over for hensynet til, at den frie religionsudøvelse kan sikres i et samfund præget af flere religioner, uden at der opstår risiko for større ordens- eller sikkerhedsmæssige problemer.

Straffelovrådet redegør i det følgende nærmere for de fordele og ulemper, der kan være forbundet med en ophævelse af straffelovens § 140.

3.4.1. Det kan anføres, at samfundsudviklingen har gjort straffelovens § 140 utidssvarende. De meningstilkendegivelser om religiøse forhold, som blev straffet efter den tilsvarende – og for så vidt angår indholdet af de kriminaliserede meningstilkendegivelser enslydende – bestemmelse i straffeloven af 1866, bør efter en nutidig opfattelse af acceptable begrænsninger af ytringsfriheden ikke kunne straffes.

Det gælder udsagn som ”Folkekirkens religion er en skadelig løgn”, ”Folkekirken er Djævelens bolig” og ”Danske præster er gejstlige plattenslagere” – og tilsvarende udsagn om andre religioner.

Det gælder også udsagn som ”Bedetæpper ville gøre mere nytte som gulvklude”, ”De hinduistiske guder er mere primitive end Thor og Odin” og ”Hvis Jesus levede i dag, ville han være med i ’Paradise Hotel’” (eksempler opstillet i Manu Sareen, ”Ophæv blasfemiparagraffen for demokratiets skyld”, kronik i Politiken den 9. november 2013).

Som følge af det ændrede syn på, hvad der udgør acceptable begrænsninger af ytringsfriheden, fortolkes straffelovens § 140 i dag væsentligt mere snævert, end da bestemmelsen blev vedtaget i 1930. Som eksempel kan nævnes, at følgende tekst i 1990 nok gav anledning til debat og kritik, men ikke gav anledning til påtale efter straffelovens § 140:

> ”Vorherre, Helligånden, Jesus og Jomfru Maria har altid rangeret i min bevidsthed på samme plan som nisser, og jeg har aldrig oplevet det som noget savn, at jeg ikke kan forestille mig nogen af dem, hverken treenigheden eller hø- og julenisser, som værende til.
>
> Jeg kan selvfølgelig tydeligt se, hvor megen plat der bliver slået på Gud og Allah, og selv om jeg, når jeg skal være ærlig, er tilbøjelig til at opfatte religion som skadelig overtro, synes jeg i almindelighed ikke, der er nogen grund til at tage andre menneskers forestillinger om den slags ting mere højtideligt, end hvad de i øvrigt måtte mene om julemanden. Fred være med det.
>
> Lad os her som andre steder glæde os over mangfoldigheden af stjernetegn, auramassage, helligånd, guruer, djiner, djævle, profeter og nissemænd. Der er noget fornøjeligt ved det religiøse supermarked, hvor muslimer ligger med enden i vejret ved siden af dansende gule buddhister, og salmesyngende syvendedagsadventister holder til dør om dør med spiritister med forskellige ånder i bankende bordben og svingende penduler.”
>
> (Af: Ritt Bjerregaard, ”Jeg tror på et liv før døden”, kronik i Berlingske Tidende den 11. marts 1990)

Det kan på denne baggrund ses som en fordel at ophæve straffelovens § 140, fordi bestemmelsens ordlyd kan give indtryk af, at meningstilkendegivelser om religiøse forhold er kriminaliseret i videre omfang, end tilfældet er. En ophævelse af bestemmelsen vil ud fra den betragtning være udtryk for, at straffeloven på dette punkt bringes i overensstemmelse med den udvikling, der har været i synet på acceptable indskrænkninger i ytringsfriheden for så vidt angår meningstilkendegivelser om religiøse spørgsmål.

Det kan i forlængelse heraf ses som en fordel, at en ophævelse af bestemmelsen vil fjerne anledningen til at indgive anmeldelse for blasfemi vedrørende menings-

tilkendegivelser, der efter en nutidig fortolkning af straffelovens § 140 ikke er strafbare. Derved undgås at stille i udsigt, at der kan komme noget ud af en sådan anmeldelse, og dermed den skuffelse – og eventuelt vrede – der kan være forbundet med, at anmeldelsen ikke fører til retsforfølgning. Det undgås også, at politiet og anklagemyndigheden skal bruge ressourcer på at behandle anmeldelser af forhold, som ikke er strafbare.

Det kan også anføres, at straffelovens § 140, som i en længere årrække ikke har været anvendt i praksis, ikke synes at tjene noget praktisk behov.

3.4.2. De nyeste internationale anbefalinger fra såvel Europarådet (Den Parlamentariske Forsamling og Venedig-Kommissionen) og FN (Menneskettighedskomitéen) går ud på, at hverken at vise disrespekt for en religion ("blasfemi") eller at krænke religiøse følelser bør være kriminaliseret.

Få europæiske lande har en blasfemibestemmelse i dag. Sverige ophævede sin blasfemibestemmelse allerede 1970, og i den nye norske straffelov, som er vedtaget, men endnu ikke trådt i kraft, er der ikke medtaget en blasfemibestemmelse. En række af de handlinger, der er omfattet af straffelovens § 140, vil dog efter omstændighederne i andre lande kunne være omfattet af andre strafbestemmelser, eksempelvis om racisme eller opretholdelse af offentlig ro og orden.

Det kan på denne baggrund ses som en fordel at ophæve straffelovens § 140, fordi Danmark dermed tydeligere end ved en indskrænkende fortolkning og tilbageholdende tiltalepraksis vil bringe sig på linje med den holdning til kriminalisering af meningstilkendegivelser af denne karakter, som findes i Europa og den øvrige (vestlige) verden.

Danmark vil dermed i den internationale debat om afkriminalisering af blasfemi og krænkelse af religiøse følelser over for krav om kriminalisering af ærekrænkelse af religioner også tydeligere tage parti *for* afkriminalisering og *imod* kriminalisering af ærekrænkelse af religioner.

I forlængelse heraf vil Danmark også mere konsistent kunne kritisere anvendelsen i andre lande af strafbestemmelser vedrørende blasfemi og krænkelse af religiøse følelser til at begrænse ytringsfriheden. Selv om straffelovens § 140 beva-

res, vil det ikke udelukke, at Danmark kan kritisere lande, som anvender betydeligt mere vidtgående blasfemibestemmelser og/eller uforholdsmæssigt hårde straffe for blasfemi i praksis særligt i forhold til landets dominerende religion.

3.4.3. Straffelovens § 140 anvender i beskrivelsen af gerningsindholdet bl.a. udtrykket "noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme og gudsdyrkelse".

I sager om overtrædelse af straffelovens § 140 vil politiets efterforskning, anklagemyndighedens beslutning om tiltalerejsning og i givet fald bevisførelse samt domstolenes afgørelse derfor bl.a. skulle angå disse forhold.

Som nævnt i pkt. 3.2.3 ovenfor er der udover folkekirken mere end 270 godkendte trossamfund og menigheder i Danmark, og selv om nogle af disse er mere eller mindre nært beslægtede, er der alligevel et betydeligt antal meget forskelligartede trossamfund i Danmark, hvis troslærdomme og gudsdyrkelse ikke kan anses som notoriske kendsgerninger, som domstolene kan lægge til grund uden bevisførelse. Der vil derfor i givet fald kunne være behov for en forholdsvis omfattende efterforskning af – og i givet fald bevisførelse om – et trossamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse.

Dette efterforsknings- og bevistema ligger temmelig fjernt fra de forhold, politiet, anklagemyndigheden og domstolene ellers beskæftiger sig med som bevistemaer i straffesager. Institut for Menneskerettigheder har formuleret det på den måde, at straffelovens § 140 efter omstændighederne bringer anklagemyndigheden (og i givet fald domstolene) "langt ind i teologiske diskussioner", og finder, at en sådan sammenblanding af religion og straffelovgivning er svært at forene med kravet om forudsigelighed i en retsstat.

Den indskrænkende fortolkning af straffelovens § 140 begrænser den praktiske betydning af, at anvendelsen af § 140 kan nødvendiggøre inddragelse af teologisk eller religionsvidenskabelig sagkundskab. Ikke desto mindre er det et tilbagevendende tema i de sager, der faktisk kommer til behandling. I sagen om visen "Øjet" var begrundelsen for frifindelsen således, at visens egentlige budskab ikke var rettet mod kristne "troslærdomme" (men derimod mod brugen af Gud i børneopdragelsen i visse kristne miljøer), og i Rigsadvokatens afgørelse om Jyl-

lands-Postens artikel ”Muhammeds ansigt” var en del af begrundelsen for, at straffelovens § 140 ikke var overtrådt, at en tegning af profeten Muhammed ikke i sig selv var i strid med islams troslærdomme eller gudsdyrkelse.

3.4.4. Nogle vil se det som en fordel ved at afskaffe straffelovens § 140, at man derved ophæver en – om end lille – begrænsning i ytringsfriheden, og at dette vil styrke den fri debat og i kraft heraf demokratiet.

Hvis man har den opfattelse, at religiøse overbevisninger ikke er mere beskyttelsesværdige end eksempelvis politiske, sociale eller etiske overbevisninger, vil man i forlængelse af det, der er anført ovenfor, også se en ophævelse af straffelovens § 140 som en fordel, fordi en ophævelse vil afskaffe en særlig beskyttelse af religionssamfunds troslærdomme og gudsdyrkelse mod spot og forhånelse, som andre overbevisninger – eksempelvis af politisk, social eller etisk karakter – ikke nyder.

Det kan herved anføres, at uvederhæftige meningstilkendegivelser i længden bedre imødegås med saglige modargumenter i den offentlige debat fremfor med straf og forbud. Anvendelse af straf og forbud mod bestemte (usympatiske) meningstilkendegivelser kan få dem, der rammes heraf, til at fremstille sig selv som forfulgt alene for deres meningers – og ikke deres handlingers – skyld.

3.4.5. Som ovenfor anført har det danske samfund i lighed med en række andre vesteuropæiske samfund gennem de senere årtier fået et mere multikulturelt og multireligiøst præg. Risikoen for uoverensstemmelser mellem befolkningsgrupper tilhørende forskellige religioner er som følge heraf formentlig også vokset. Det kan anføres, at dette forhold ikke bør medføre, at den udvikling i retning af voksende tolerance over for kritik af religioner, som udviklingen i retspraksis efter straffelovens § 140 er udtryk for, bremses af frygt for, at forhånelser eller latterliggørelse af en mindretalsreligion udløser reaktioner – herunder voldelige – fra tilhængere af den forhånede eller latterliggjorte religion. Ud fra dette synspunkt bør staten ikke søge at begrænse kritik (forhånelse) af religioner med henblik på at lette statens opgave med at beskytte enhver, herunder kritikere (forhånere) af religioner, mod voldelige reaktioner eller med at beskytte samfundet mod offentlig uorden udøvet af tilhængere af en kritiseret (forhånet) religion.

Det er i den forbindelse omkring Muhammed-tegningerne i Jyllands-Posten blevet anført, at de voldsomme reaktioner i Mellemøsten på disse tegninger ikke var spontane reaktioner blandt den almindelige befolkning i disse lande, men i væsentligt omfang en følge af en organiseret indsats blandt politiske og religiøse kræfter i de pågældende lande.

Det er efter dette synspunkt med andre ord ikke kritikeren (forhåneren) af en religion, der bør tåle en begrænsning af sin ytringsfrihed, men staten, der i påkommende fald bør anvende de fornødne ressourcer til at beskytte den pågældendes ytringsfrihed og dennes sikkerhed mod voldelige reaktioner fra tilhængere af den kritiserede (forhånede) religion.

3.4.6. Den faktiske udbredelse af en given usympatisk meningstilkendegivelse kan forøges betydeligt, hvis der gennemføres en straffesag mod nogen i anledning heraf, idet sådanne straffesager efter omstændighederne får en medieomtale, der rækker betydeligt videre både i tid og kredsen af medier i forhold til den oprindelige meningstilkendegivelse. I yderste konsekvens kan dette anvendes bevidst, idet en person med vilje overtræder straffeloven med henblik på igennem en straffesag mod sig at opnå en videre udbredelse af sine synspunkter, end det ellers ville have været muligt.

Til illustration af dette kan nævnes den første domfældelse for overtrædelse af straffelovens § 140, UfR 1938.419 Ø. I en artikel om denne sag anfører professor Margit Warburg og ph.d.-studerende Signe Engelbreth Larsen bl.a. følgende (”En blasfemi-sag fra 1938”, Rambam: Tidsskrift for jødisk kultur og forskning, 2011, side 33):

> ”retsmøderne [var] tilløbsstykker for politiske manifestationer og tilkendegivelser. Retssagen gav dermed antisemitterne en offentlig og mediemæssig bevågenhed, som de ellers ikke ville have fået, og det viser, at retssager mod hate speech ikke kun sætter grænser for socialt uacceptable ytringer, men også skaber en platform, hvorfra disse ytringer kan spredes. (…) retssagerne [giver] de krænkendes ord ekstra liv, når de gentages og mangfoldiggøres i domsbøger, retssale og gennem mediedækning. Og med ytringerne forstærkes også de krænkelser og de traumer, som de måtte have forvoldt (…) Den paradoksale logik i disse sager bliver dermed, at når man straffer enkeltpersoner, kan man meget vel risikere at fremme den sag, de kæmper for. På den måde rammer loven ganske vist den enkelte antisemit – men antisemitisme som sådan går ram forbi og bliver måske endda blot stærkere.”

3.4.7. Med hensyn til ulemper ved en eventuel ophævelse af straffelovens § 140 kan det for det første anføres, at en offentlig spot eller forhånelse rettet mod nogens tro af så grov karakter, at straffelovens § 140 ville kunne anvendes, er udtryk for en så grov krænkelse af andres følelser, at den bør kunne imødegås ved straf. Det kan i forlængelse heraf anføres, at sådanne handlinger har en sådan alvorlig karakter, at de bør være omfattet af straffeloven og ikke alene af en strafbestemmelse i eksempelvis ordensbekendtgørelsen.

Som eksempler kan nævnes offentlig afbrænding af Bibelen eller Koranen og offentlig urinering eller tilsvarende adfærd i forhold til Bibelen eller Koranen. Det kan anføres, at eftersom afstandtagen fra religiøse opfattelser kan ske på mange andre måder uden at være omfattet straffelovens § 140, herunder ved at fremsætte skarpt formuleret kritik, er det vanskeligt at se anerkendelsesværdige grunde til, at en så bevidst nedværdigende behandling af hellige skrifter skulle være straffri efter straffeloven. Der er med andre ord efter denne opfattelse tale om, at straffelovens § 140 med god grund kriminaliserer de groveste former for offentlig spot og forhånelse af troslærdomme eller gudsdyrkelse og alene udgør en meget beskeden, men hensigtsmæssig begrænsning af ytringsfriheden.

Det kan i den forbindelse anføres, at dette gælder, selv om det formentlig i dag – i modsætning til, da straffelovens § 140 blev vedtaget i 1930 – er et mindretal i befolkningen, der ville føle sig alvorligt krænkede ved offentlig spot eller forhånelse rettet mod troslærdomme eller gudsdyrkelse. Det bemærkes, at personer, der ville føle en sådan alvorlig krænkelse, formentlig både findes blandt religiøse grupper, som har fandtes i Danmark i generationer, og blandt mennesker, som selv eller hvis forældre eller bedsteforældre er indvandret til Danmark. Det bemærkes endvidere, at personer, der ville føle en sådan alvorlig krænkelse, formentlig vil være at finde blandt medlemmer af såvel kristne som ikke-kristne trossamfund.

Samtidig må det dog som ovenfor anført påpeges, at samfundsudviklingen har medført, at antallet af personer, der tilhører en mindretalsreligion, er steget markant gennem de senere årtier. Straffelovens § 140 har derfor i dag i praksis også fået karakter af en mindretalsbeskyttelse, hvor bestemmelsen oprindelig i overve-

jende grad virkede som en beskyttelse af det store kristne flertals religiøse følelser.

Det kan samtidig anføres, at det forhold, at der ikke siden 1970'erne har været rejst tiltale for blasfemi, ikke er noget godt argument for at ophæve bestemmelsen. Den manglende brug gennem mange år udelukker således ikke, at bestemmelsen har haft en adfærdsregulerende virkning og kan være et nyttigt instrument i en mulig fremtidig særligt alvorlig situation, jf. også pkt. 3.4.9 nedenfor.

3.4.8. Nogle vil se det som en ulempe ved at ophæve straffelovens § 140, at det vil kunne blive opfattet som et signal om, at det nu – i modsætning til tidligere – er i orden groft at spotte eller forhåne andres troslærdomme eller gudsdyrkelse, herunder ved at udsprede løgne om indholdet af hellige skrifter eller ved at foranstalte offentlige afbrændinger af hellige skrifter og bøger.

En ophævelse af straffelovens § 140 vil for så vidt kunne være begrundet i, at de følelser, der er forbundet med troslærdomme og gudsdyrkelse, herunder med indholdet af hellige skrifter, og de følelser, der er forbundet med konkrete religiøse genstande, herunder hellige skrifter og bøger, efter en nutidig dansk opfattelse ikke kan anses for så væsentlige, at de bør nyde strafferetlig beskyttelse mod krænkelse. Alligevel kan det ikke udelukkes, at der vil være en risiko for, at en ophævelse af straffelovens § 140 vil blive opfattet som ikke alene som et signal om, at sådanne religiøse følelser anses for mindre væsentlige i dagens Danmark, men som et signal om, at det ligefrem er moralsk acceptabelt med vilje at krænke sådanne religiøse følelser ved offentlig spot og forhånelse.

En særlig overvejelse i denne forbindelse er, hvordan en ophævelse af straffelovens § 140 vil blive opfattet uden for Danmark.

Selv internt i Danmark, hvor der vil være mulighed for at følge debatten i dens detaljer og nuancer, vil der formentlig være en risiko for, at nogle vil opfatte en ophævelse af straffelovens § 140 som et sådant religionsfjendtligt signal som beskrevet ovenfor.

Uden for Danmark, hvor baggrunden for en ophævelse af straffelovens § 140 vil kunne blive forenklet og eventuelt også bevidst fordrejet, vil der kunne være risi-

ko for, at politiske eller religiøse ledere vil kunne udbrede en opfattelse om en ophævelse af straffelovens § 140 som et religionsfjendtligt signal og i værste fald som et fjendtligt signal ikke alene mod religion generelt, men i særlig grad mod bestemte religioner.

3.4.9. Det vil eventuelt også kunne ses som en ulempe ved at ophæve straffelovens § 140, at man derved mister en mulighed for at skride ind overfor forstyrrelse af den offentlige orden. Forstyrrelse af den offentlige orden kan f.eks. være, at en forsamling (eller dele heraf) på offentligt sted udøver hærværk eller vold eller optræder truende.

Der kan i den forbindelse være tale om, at en gruppe af personer offentligt spotter eller forhåner andres troslærdomme eller gudsdyrkelse og endvidere forstyrrer den offentlige orden ved hærværk, vold eller trusler, men der kan også være tale om, at en fredelig – i betydningen ikke-voldelig og ikke-truende – offentlig spot eller forhånelse af andres troslærdomme eller gudsdyrkelse bliver mødt med hærværk, vold eller trusler fra en gruppe af personer, der føler sig krænkede i anledning af spotten eller forhånelsen.

Eftersom forstyrrelse af den offentlige orden under alle omstændigheder kan mødes med strafferetlige sanktioner efter straffeloven eller ordensbekendtgørelsen, vil en ophævelse af straffelovens § 140 næppe gøre nogen forskel i forhold til den første form for forstyrrelse af den offentlige orden – hvor de personer, der offentligt spotter eller forhåner andres troslærdomme og gudsdyrkelse, også er dem, der forstyrrer den offentlige orden eksempelvis ved hærværk, vold eller trusler. Dette gælder også, hvor spotten eller forhånelsen tager form af en offentlig bogbrændning af hellige bøger. Efter ordensbekendtgørelsens § 12 er det således bl.a. forbudt at tænde bål på offentligt sted, hvis dette kan medføre fare eller ulempe for forbipasserende.

Derimod vil en bibeholdelse af straffelovens § 140 kunne ses som en præventiv foranstaltning i forhold til den anden form for forstyrrelse af den offentlige orden – hvor det er personer, der føler sig krænket, som forstyrrer den offentlige orden. De personer, der føler sig krænket og derfor forstyrrer den offentlige orden eksempelvis ved hærværk, vold eller trusler, vil selvfølgelig under alle omstændigheder kunne straffes herfor. Men hvis den indledende offentlige spot eller forhå-

nelse er strafbar efter straffelovens § 140, vil det kunne virke præventivt i forhold til, at sådan spot eller forhånelse overhovedet finder sted med den deraf følgende risiko for, at personer, der føler sig krænket, forstyrrer den offentlige orden. Det vil endvidere give politiet mulighed for tidligt at gribe ind overfor den offentlige spot eller forhånelse og dermed eventuelt afværge, at personer, der føler sig krænket, i en form for selvtægt begår hærværk eller vold eller fremsætter trusler.

Uanset at det er statens opgave at søge at beskytte borgere mod voldelige overgreb, herunder den, der kritiserer (forhåner) en religion, kan der efter dette synspunkt ikke indvendes noget imod at bevare straffelovens § 140 som præventivt middel mod vold og offentlig uorden, da bestemmelsen ikke hindrer religionskritik, herunder i form af satire, men alene begrænser ytringsfriheden ved at kriminalisere de groveste former for offentlige forhånelser og latterliggørelser af en religion.

En særlig overvejelse i denne forbindelse er, hvordan særligt grove forhånelser af troslærdomme eller gudsdyrkelse i givet fald vil blive opfattet uden for Danmark.

Hvis man eksempelvis forestiller sig, at nogen foranstalter en offentligt afbrænding af Bibelen eller Koranen i København, vil der i dag efter omstændighederne være mulighed for at gribe ind på grundlag af straffelovens § 140. Politiet vil altså efter omstændighederne eksempelvis kunne anholde de personer, der foranstalter en sådan afbrænding, og beslaglægge de genstande, der bruges til en sådan afbrænding, herunder eksemplarer af Bibelen eller Koranen, som er ved at blive brændt.

Hvis straffelovens § 140 ophæves, vil der derimod være tilfælde, hvor myndighederne ikke vil have samme mulighed for hurtigt at gribe ind over for en offentlig afbrænding af Bibelen eller Koranen eller for den sags skyld en offentlig urinering eller tilsvarende adfærd i forhold til Bibelen, Koranen eller andre hellige skrifter.

Hvis det eller de pågældende eksemplarer af Bibelen eller Koranen tilhører en person, som ikke har givet samtykke til afbrændingen eller urineringen, vil det selvfølgelig være strafbart som hærværk, men det er ikke strafbart som hærværk at afbrænde eller beskadige bøger – herunder Bibelen eller Koranen – som tilhø-

rer én selv, eller hvor ejeren har givet samtykke til afbrændingen eller beskadigelsen.

Hvis en bogbrænding, der sker på et sted, hvortil der er almindelig adgang, kan medføre fare eller ulempe for forbipasserende, kan der straffes for overtrædelse af ordensbekendtgørelsens § 12, som bl.a. angår "at tænde bål". Grovere tilfælde af denne karakter vil kunne være omfattet af straffelovens § 134 a om grov forstyrrelse af ro og orden på offentligt sted.

Endvidere vil en bogbrænding kunne foregå på en sådan måde, at der vil kunne straffes for ikke at udvise tilbørlig forsigtighed med ild, jf. beredskabslovens § 71, nr. 1.

Det må imidlertid antages at være muligt at gennemføre en bogbrænding på en sådan måde, at hverken ordens- eller brandsikkerhedsregler overtrædes. Og hvis bogbrændingen sker med ejerens samtykke, er der som nævnt heller ikke tale om hærværk.

Hvad angår offentlig urinering eller tilsvarende adfærd i forhold til Bibelen eller Koranen, vil det formentlig ofte blive anset for en uanstændig eller anstødelig opførsel, der er egnet til at forulempe andre eller vække offentlig forargelse, jf. ordensbekendtgørelsens § 3, stk. 2.

Endelig kan det efter Straffelovrådets opfattelse ikke generelt udelukkes, at der vil kunne forekomme bogbrændinger, hvor man i dag i givet fald ville kunne anvende straffelovens § 140, uden at bogbrændingen samtidig kan anses som en trussel, forhånelse eller nedværdigelse af en gruppe af personer på grund af dens tro, jf. straffelovens § 266 b.

Hvis straffelovens § 140 ophæves, vil der derfor principielt kunne forekomme offentlige afbrændinger af Bibelen eller Koranen, som myndighederne ikke vil kunne gribe ind overfor, hvis afbrændingen ikke umiddelbart fører til forstyrrelse af den offentlige orden, men f.eks. har den (forventelige) virkning, at en gruppe af personer på et senere tidspunkt – eventuelt flere dage senere – som en form for hævn eller voldelig protest – foranstalter uroligheder.

Og der vil kunne forekomme offentlig urinering eller tilsvarende adfærd i forhold til Bibelen eller Koranen, som myndighederne i givet fald alene vil kunne gribe ind over for ved at pålægge en bøde – på normalt 1.000 kr. – for overtrædelse af ordensbekendtgørelsen. Det bemærkes herved, at eftersom det alene er urineringen mv., der i givet fald kan gribes ind over for – og ikke den nedgørende behandling af Bibelen eller Koranen – vil der formentlig sjældent alene som følge af handlingen i sig selv være grundlag for anholdelse af en person, der har urineret på skrifterne (og som på opfordring oplyser navn, bopæl og fødselsdato til politiet og om nødvendigt legitimerer sig), endsige beslaglæggelse af det pågældende eksemplar af Bibelen eller Koranen. Derimod vil eventuelle umiddelbart forestående uroligheder som følge af handlingen i givet fald om nødvendigt kunne imødegås ved foranstaltninger i medfør af politiloven, herunder efter omstændighederne foranstaltninger over for den person, der har urineret på Bibelen eller Koranen.

Det bemærkes herved, at afhængig af de nærmere omstændigheder vil sådanne offentlige afbrændinger mv. af Bibelen eller Koranen kunne give anledning til stærke reaktioner – herunder eventuelt voldelige reaktioner – både her i landet og i udlandet.

Hertil kommer, at hvis nogen på et ikke frit tilgængeligt sted, hvor ordensbekendtgørelsen ikke gælder, filmer en afbrænding mv. af Bibelen eller Koranen og derefter offentliggør filmen på internettet, vil der uanset reaktionerne herpå efter en ophævelse af straffelovens § 140 kun være mulighed for at gribe strafferetligt ind over for offentliggørelsen af en sådan film, hvis filmen truer, forhåner eller nedværdiger en gruppe af personer på en sådan måde, at straffelovens § 266 b kan anvendes.

3.5. Sammenfattende kan det siges, at straffelovens § 140 i dag fortolkes meget indskrænkende og dermed har et meget lille anvendelsesområde. Grovere overtrædelser af straffelovens § 140 vil i praksis navnlig kunne tænkes samtidig at indebære overtrædelse af andre strafbestemmelser, eksempelvis vedrørende husfredskrænkelse, hærværk, forstyrrelse af en offentlig kirkelig handling eller trusler, forhånelse eller nedværdigelse af en gruppe af personer på grund af dens tro.

Det vil dog være muligt at tilrettelægge offentlig spot eller forhånelse af troslærdomme eller gudsdyrkelse på en måde, hvor der ikke overtrædes strafbestemmelser vedrørende husfredskrænkelse, hærværk eller forstyrrelse af en offentlig kirkelig handling eller den offentlige orden. Det kan endvidere ikke udelukkes, at det vil være muligt at spotte eller forhåne troslærdomme og gudsdyrkelse på en så grov måde, at det indebærer en overtrædelse af straffelovens § 140, uden at der samtidig er tale om at true, forhåne eller nedværdige en gruppe af personer på grund af dens tro som nævnt i straffelovens § 266 b.

Som mulige eksempler kan nævnes offentlig afbrænding af Bibelen eller Koranen og offentlig urinering eller tilsvarende adfærd i forhold til Bibelen eller Koranen, der efter omstændighederne vil udgøre en overtrædelse af straffelovens § 140.

I begrænset omfang vil en ophævelse af straffelovens § 140 indebære, at handlinger, der i dag er strafbare, bliver straffri. Hertil kommer, at der i givet fald vil være handlinger, der i dag kan straffes med fængsel efter straffelovens § 140, som efter en ophævelse af denne bestemmelse alene vil kunne straffes med bøde.

I forlængelse heraf vil en ophævelse af straffelovens § 140 betyde, at udlændinge, der har ophold i Danmark som religiøs forkynder mv., jf. udlændingelovens § 9 f, ikke kan få inddraget deres opholdstilladelse og ikke kan udvises med den begrundelse, at den pågældende er dømt for overtrædelse af straffelovens § 140. Sådanne udlændinge vil derimod i givet fald fortsat kunne få inddraget deres opholdstilladelse eller udvises af andre grunde, herunder hvis de er dømt for overtrædelse af straffelovens § 266 b.

Hvis straffelovens § 140 ophæves, bør udlændingelovens § 19, stk. 5, og § 25 c ændres, så henvisningen til straffelovens § 140 i disse bestemmelser udgår.

Efter Straffelovrådets opfattelse vil det endvidere i givet fald være naturligt samtidig at ophæve straffelovens § 139, stk. 2, om usømmelig behandling af ting, der hører til en kirke og anvendes til kirkeligt brug.

Med hensyn til fordele og ulemper ved en eventuel ophævelse af straffelovens § 140 kan der henvises til pkt. 3.4 ovenfor. Som det fremgår heraf, kan der – af-

hængig af, hvordan man vægter hensyn til ytringsfrihed, beskyttelse mod krænkelse af følelser, mulighed for at opretholde samfundsmæssig ro og statens forhold til fremmede magter, og hvordan man ser på demokrati, religion og mindretalsbeskyttelse – anføres en række fordele og ulemper ved at ophæve straffelovens § 140.

En stillingtagen til, om straffelovens § 140 bør ophæves, vil bero på en samlet vurdering af de forskelligartede hensyn, der gør sig gældende.

København, den 6. oktober 2014

Bent Carlsen (formand)	Gorm Toftegaard Nielsen
Elsemette Cassøe	Jakob Lund Poulsen
Ole Hasselgaard	Johan Reimann
Poul Dahl Jensen	Carsten Kristian Vollmer

_____

Ketilbjørn Hertz

Bilag

Notat om gældende ret og tidligere overvejelser mv.

1. Gældende ret og baggrunden herfor

1.1. Den gældende bestemmelse i § 140

Straffelovens § 140 har følgende ordlyd:

> ”Den, der offentlig driver spot med eller forhåner noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse, straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder.”

Bestemmelsen videreføre blasfemibestemmelsen fra straffeloven af 1866 § 156, men har siden straffeloven af 1930 været begrænset til offentlig fremsat spot eller forhånelse. Beskyttelsesinteressen er den religiøse følelse knyttet til troslærdomme og gudsdyrkelse (i modsætning til f.eks. etiske læresætninger og praktiske leveregler), men det overordnede formål med bestemmelsen efter dens placering i straffelovens kapitel 15 om forbrydelser mod den offentlige fred og orden er at beskytte mod brud på samfundsfreden som følge af krænkelser af den religiøse følelse og herunder sikre, at den offentlige debat om religion foregår på en anstændig måde, jf. U I side 173.

Det er kun ytringer, der kan karakteriseres som spot (latterliggørelse) eller forhånelse (foragt eller nedgørelse) af noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse, som er omfattet af bestemmelsen. Den offentligt fremsatte spot eller forhånelse af religiøse følelser skal have tilknytning til religionssamfundenes troslærdomme eller gudsdyrkelse for at være omfattet af bestemmelsen. Eksempelvis vil spot eller forhånelse af lærdomme af rent etisk eller social karakter ikke være omfattet af beskyttelsen i straffelovens § 140, jf. U II side 136.

Bestemmelsen skal fortolkes i overensstemmelse med principperne om ytringsfriheden, der følger af grundlovens § 77 og Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10.

Det subjektive krav i straffelovens § 140 er forsæt.

Straffelovens § 140 omfatter "her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme eller gudsdyrkelse", hvormed menes religionssamfund, der består her i landet, og som er lovlige, jf. grundlovens § 67. Beskyttelsen er ikke begrænset til anerkendte trossamfund, men omfatter alle lovlige trossamfund, jf. Vagn Greve m.fl., Kommenteret straffelov, Speciel del (10. udg. 2012) side 123-24.

Udtrykket "troslærdomme og gudsdyrkelse" omfatter det pågældende trossamfunds indre og ydre religiøse liv, såvel trossætninger som indbegrebet af de institutioner, skikke, personer og ting, ved hvilke samfundets gudsdyrkelse finder sted, jf. C. Goos, Den danske Strafferets specielle Del, bd. I (1895) side 560, Oluf Krabbe, Borgerlig Straffelov (4. udg. 1947) side 393, og Stephan Hurwitz, Den danske Kriminalret, Speciel Del (1955) side 316.

Straffelovens § 140 omfatter den, der "offentligt" driver spot med eller forhåner troslærdomme eller gudsdyrkelse, hvilket medfører, at tilkendegivelser i privat regi falder uden for bestemmelsen. Der skal således være forsæt til, at tilkendegivelsen eksempelvis fremsættes på offentlige steder, i medier eller ved åbne møder.

1.2. Bestemmelsens tidligere indhold og tidligere ændringer af bestemmelsen

1.2.1. Straffeloven af 1866

Forbuddet mod blasfemi var i straffeloven af 1866 reguleret i § 156, som havde følgende ordlyd:

> "Den, der driver Spot med eller forhaaner noget her i Landet bestaaende Religionssamfunds Troslærdomme eller Gudsdyrkelse, straffes med Fængsel, ikke un-

der 1 Maaneds simpelt Fængsel, eller under særdeles formildende Omstændigheder med Bøder."

Af C. Goos, Den danske Strafferets specielle Del, bd. I, 1895, fremgår bl.a. følgende om § 156 i straffeloven af 1866 (side 558-564):

"Denne bestemmelse er den gjældende Straffelovs Udtryk for den Forbrydelse, som med nedarvet Navn betegnes som Gudsbespottelse (Blasfemi). Den nærmere belysning af den i § 156 omhandlede Forbrydelse vil have at beskæftige sig med Gjenstanden, den forbryderiske Handling og Virkning og den subjektive Betingelse.

Om end Gud ikke længer betragtes som et af Retsordenen beskyttet Objekt, og om end derfor den med denne Opfattelse sammenhængende Adskillelse mellem umiddelbar og middelbar Gudsbespottelse – eftersom Gud selv, der er Gjenstand for Tilbedelse, lastes eller bespottes, eller ikkun Gjenstande for religiøs Veneration spottes eller haanes – er uden værd for Strafferetten, behøvede derfor ikke Krænkelsens Gjenstand ved denne Forbrydelse i hele den Udstrækning at knyttes til de enkelte Religionssamfund (…)

Gjenstanden for Forbrydelsen efter § 156 maa altsaa betegnes som den religiøse Følelse, der knytter sig til *"de her i Landet bestaaende Religionssamfunds Troslærdomme og Gudsdyrkelse"*.

Det er med Hensyn til deres *"Troslærdomme og Gudsdyrkelse"*, at de paagjældende Religionssamfund værnes. Udtrykket omfatter Samfundets indre og ydre religiøse Liv, saavel Trossætningerne som Indbegrebet af de Institutioner, Skikke, Personer – saavel Gejstligheden som Menigheden – og Ting – samlede eller enkeltvise –, i og ved hvilke efter Samfundets Ritus dets Gudsdyrkelse (Kultus) finder Sted, eller som umiddelbart tjener denne. Udenfor Lovbudet ligger Krænkelse af religiøse Følelser, der ikke knytte sig til Samfundets Troslærdomme eller Gudsdyrkelse, saaledes til Akter i Samfundsmedlemmernes private Liv (…)

De Handlinger, mod hvilke de her i Landet bestaaende Religionssamfunds Troslærdomme og Gudsdyrkelse ere værnede ved Stl.'s § 156, ere, at der drives Spot med dem, eller at de forhaanes. De to Udtryk, hvormed Handlingerne saaledes betegnes, ere ikke enstydige, skjønt et efter Paragrafen strafbart Forhold ofte vil kunne karakteriseres paa begge Maader. Spot er Latterliggørelse. Den er Udtryk for Mangel paa Agtelse for eller Ringeagt for det, der spottes. Haan er Udtryk for den positive Foragt for det, der haanes (…)

Selvfølgelig maa Bedømmelsen af, hvad der er Spot eller Haan, ske objektiv efter en almindelig Dom. Hvad den Paagjældende har tilsigtet, er et Moment, der kommer i Betragtning ved Afgjørelsen af, om Forbrydelsens subjektive Forudsætninger ere tilstede. Den objektive Dom vil her anvende en temmelig grov Vægt. Meget, som er saarende for en mere lutret religiøs Følelse, vil ikke opfattes som Spot eller Haan, og allerede af denne Grund falde udenfor Lovbudet, saaledes, – hvad allerede de særlige Straffebud i D.L. 6.2 viste, – Misbrug af Guds Navn ved Sværgen og Banden, jfr. D.L. 2.9.8 "med Hensyn til Guds Ords Skjemt og Misbrug i Omgængelse og anden lignende Utilbørlighed". Kritik af Troslærdomme er ikke som saadan Spot eller Haan. Bestemmelsen lægger derfor ingen Hindring i Vejen for Granskningsfriheden i religiøse Emner, saalidt som den rammer

atheistiske Ytringer som saadanne, selv om religiøse Følelser derved saares. Anderledes naturligvis, naar Kritikken m.m. fremsættes i spottende eller haanende Form.

Midlet kan være Ord eller Handlinger: verbal eller symbolsk Bespottelse eller forhaanelse (…)

Hvad der maa kræves, er, at Bespottelsen eller Forhaanelsen er udtalt til hvilken som helst, eller at den, hvis symbolsk, har forgrebet sig paa en religiøs Gjenstand.

Om en særegen Virkning bliver der ikke Tale. Her er Spørgsmaalet om en Fredsret. Det er derfor nok, at Handlingen er egnet til at krænke religiøse Følelser. Om den, der kunde saares, virkelig er bleven det eller maaske var ganske indifferent, er uden Betydning (…)

Forsaavidt Forhaanelsen eller Bespottelsen sker i et offentliggjort trykt Skrift, kan det ikke her, som ved § 184, kræves, at Skriftet som Helhed er bespottende eller forhaanende, jfr. Modsætningen i Udtrykkene, se ogsaa L. 3. Januar 1851 § 8. 1. og 2. pkt.

Ordene i § 156 omfatte kun Bespottelse eller Forhaanelse, som er Paagjældendes egen. Den, der refererer en Andens Spot eller Haan, spotter eller haaner ikke selv. Men naturligvis kommer det ikke an paa Formen, naar det dog af det Foreliggende fremgaar, at Vedkommende gjør Spotten eller Forhaanelsen til sin. Af lignende Grunde, som dem, der ere udviklede ovfr. i § 25 med Hensyn til Æreforn ærmelser, turde der imidlertid være al Grund til analogisk at straffe efter Paragrafen Udbredelse ved Referat af Andres Haan eller Spot, som Udbrederen ikke har gjort til sin. Herved maa da den Begrænsning finde Anvendelse, at de, til hvem Referatet sker, ikke iforvejen ere kjendte med den refererede Udtalelse, ligesom ogsaa, at Omstændigheder ikke foreligge, der gjøre Referatet berettiget."

Som eksempler på domme for overtrædelse af bestemmelsen i § 156 i straffeloven af 1866 kan nævnes:

UfR 1873.458 H: Tiltalte havde i "Bornholms Tidende" den 2. november 1872 skrevet artiklen "Gjenoptagelse blandt Folkekirkens Præster", hvor der bl.a. omtaltes "det gejstlige Plattenslagerlaug, som har bemægtet sig Firmaet Jesus Christus og under Navn af Christendom gjort brillante Forretninger". Tiltalte fandtes skyldig i overtrædelse af straffelovens § 156. Det var uden betydning, at de citerede ord oprindelig var brugt af Søren Kierkegaard i 1855.

UfR 1876.435 H: Tiltalte udgav månedsskriftet "Indøvelse i Kristendommen", hvis 2. årgang nr. 1 for oktober 1874 bl.a. indeholdt artiklerne "Fader vor" og "Stat og Kirke". Tiltalte fandtes at have overtrådt § 156 ved den måde, hvorpå han i den første artikel havde omtalt folkekirkens lære om nadverens sakramente og enkelte anordnede kirkelige skikke. Tiltalte fandtes endvidere at have overtrådt § 156 ved den måde, hvorpå han i den anden artikel havde udtalt sig om dem, der forbliver i folkekirken, og om kirketjenesten. Tiltalte have bl.a. skrevet, at folkekirken "er Djævelens Bolig og et Fængsel for alle urene og afskyede Fugle; thi af hendes Horeris giftige Vin (falsk Lære og Afgudsdyrkelse) have alle Folkeslag drukket, og Jordens Konger have bolet med hende (derfor beder Gejstligheden og-

saa de lange Bønner for Kongehusene)", og at dersom "Konger og Myndighed ville plyndre Menneskene, fordi de ikke ville bidrage til at opretholde en Kirketjeneste, som de føle Afsky for, saa vide vi hvad de ere".

UfR 1879.194 LOHS: Tiltalte havde den 26. april 1878 på gaden sammen med flere "Karle og Drenge" sunget en vise af usædeligt indhold i messetone, så det for de tilstedeværende lød, som om han ville efterabe og latterliggøre den messesang, som brugtes under gudstjenesten. Tiltalte fandtes skyldig i overtrædelse af straffelovens § 156.

UfR 1884.168 H: Tiltalte udgav ugebladet "Den frie Tanke", hvis nr. 17 for 1883 bl.a. indeholdt et digt med titlen "Vor Herre den første Skrædder". Tiltalte fandtes skyldig i overtrædelse af straffelovens § 156 ved den måde, hvorpå der i digtet blev drevet spot med Bibelens fremstilling af syndefaldet.

UfR 1886.96 H, jf. HRT 1885.512: Tiltalte udgav ugebladet "Klown", hvis nr. 7 for 1885 bl.a. indeholdt en artikel med titlen "De otte smaa Kanoner". Tiltalte fandtes at have overtrådt straffelovens § 156, idet der i artiklen var blevet drevet spot med Bibelens fremstilling af Kristi fødsel ved den måde, hvorpå beretningen herom i et af evangelierne var benyttet til at latterliggøre en stedfunden indsamling af penge til anskaffelse af kanoner til landets forsvar.

UfR 1891.670 H: Tiltalte udgav dagbladet "København", hvis nr. 284 for 1890 bl.a. indeholdt en artikel med titlen "En ny Religion". Tilaltes fandtes at have overtrådt straffelovens § 156 ved den måde, hvorpå i artiklen troen på en gud søgtes latterliggjort og Bibelens fremstilling på et enkelt punkt parodieredes samt de bestående religioner uden forskel betegnedes som forslidte og medtagne.

UfR 1892.259 H: Tiltalte udgav dagbladet "Kjøbenhavns Børstidende", hvis nr. 213 for den 12. december 1889 bl.a. indeholdt artiklen "Messias", og hvis nr. 387 for den 13. juli 1890 bl.a. indeholdt artiklen "Den gamle Adam". Den første artikel fandtes at udgøre en overtrædelse af § 156 ved den måde, hvorpå Kristus var omtalt, og de betegnelser og udtryk, som var benyttet om ham. Den anden artikel, som skildrede de bibelske personer Adam og Eva, Evas skabelse og Adams og Evas første samvær under skaberens ledelse, fandtes, "navnlig ogsaa under Hensyn til, at den er optagen i et Dagblad, lidet sømmelig", men der fandtes ikke "tilstrækkelig Grund" til at anse artiklen for en overtrædelse af § 156.

UfR 1894.993 V: En 30-årig mand og en 48-årig gift kvinde, som i længere tid havde haft et seksuelt forhold, havde "i Slutningen af Sommeren [1893] to Eftermiddage henad Solnedgang" dyrket sex i en kirkes våbenhus. Forholdet fandtes at være omfattet af § 156, og de tiltalte måtte efter deres forklaringer antages at have indset det forargelige, som deres handlemåde af hensyn til stedet for denne frembød.

UfR 1896.133 H: Tiltalte udgav dagbladet "Asfalten", hvis nr. 21 for den 26. maj 1895 bl.a. indeholdt artiklen "Kongen og Sædeligheden". Artiklen indeholdt bl.a. en udtalelse om, at "skjøndt sikkert en knusende Majoritet for længst har anvist

det Meste af Bibelens Lære til Mythernes Plads – saa skal og maa vi dog ikke angribe Statens Religion, selv om denne Religion turde være en for vor Udvikling særdeles skadelig Løgn". Højesteret fandt, at da artiklen brugte udtrykket løgn om statens religion, var § 156 overtrådt.

UfR 1904.679 B: Tiltalte var ansvarshavende redaktør for dagbladet "Social-Demokraten", hvis nr. 189 for den 7. august 1903 indeholdt et satirisk læserbrev underskrevet "Gabriel, Sekretær for Himmerigs Udenrigsministerium". Tiltalte havde anført, at læserbrevet var skrevet som en spøgende efterligning af den katolske legendestil, og at dets hensigt var dels at modvirke indtrykket af de svulstige resultater af pavevalget (af Pius X den 4. august 1903) med de dertil hørende ceremonier, dels at vise, at pavevalget intet havde med kristendommens grundsætninger at gøre, men at disse derimod i langt højere grad var repræsenteret i den simple arbejders jævne tale om at tilvejebringe retfærdighed og lykke blandt menneskene. Læserbrevet fandtes imidlertid desuagtet ved den måde, hvorpå "Gud" og "den hellige Aand" blev omtalt, at forhåne den kristne kirkes troslærdomme.

UfR 1906.499 B: Tiltalte blev dømt for forsøg på anstiftelse til voldsgerninger, der har til formål at bevirke forandring i statsforfatningen, smh. nu straffelovens § 111. Strafferammen for forbrydelsen var dengang dødsstraf eller tugthusarbejde på livstid. Da der var tale om forsøg, blev straffen fastsat til forbedringshusarbejde i 8 måneder. Tiltalte blev også dømt for overtrædelse af straffelovens § 156 ved under et offentligt møde at have udtalt, at Bibelen var noget vrøvl.

1.2.2. Borgerlig straffelov fra 1930

I U I blev bestemmelsen foreslået videreført med følgende ordlyd:

"Den, som offentlig driver Spot med eller forhaaner noget lovligt bestaaende Trossamfunds Lærdomme eller Gudsdyrkelse, straffes med Bøde eller simpelt Fængsel."

Af bemærkningerne til bestemmelsen fremgår følgende (U I side 173):

"Bestemmelsen svarer til Stl. § 156 kun er Budets Anvendelighed indskrænket til de Tilfælde, hvor Handlingen udføres offentlig, jfr. herved § 5 Ltr. e. Straffen er derhos noget nedsat. Ethvert lovlig bestaaende Trossamfund er beskyttet. Det er i Overensstemmelse med Udkastets hele Standpunkt, at Beskyttelsen ikke er indskrænket til her i Landet bestaaende Trossamfund. Bestemmelsen har sin naturlige Plads her, da Handlingen indeholder et Brud paa Samfundsfreden, af hvilken den religiøse Fred er en Side."

I U II blev bestemmelsen foreslået videreført med følgende ordlyd:

> ”Den, der offentlig driver Spot med eller forhaaner noget her i Landet lovligt bestaaende Religionssamfunds Troslærdomme eller Gudsdyrkelse, straffes med Bøde eller simpelt Fængsel.”

Af bemærkningerne til bestemmelsen fremgår bl.a. følgende (U II side 136):

> ”§ 133 svarer til Strfl. § 156 og er affattet i Overensstemmelse med denne, kun at ligesom efter K.U. § 159 kun *offentlig* Spot og Forhaanelse Straffes. Det er navnlig fastholdt, at kun saadanne Angreb paa et *her i Landet bestaaende* Religionssamfunds *Troslærdomme* rammes. Det kan med Grund omtvistes, om den religiøse Følelse overhovedet bør omgives med særlig strafferetlig Beskyttelse, og det synes da betænkeligt, saaledes som K.U. gør, at udstrække Beskyttelsen videre end Strfl. § 156, navnlig til Trossamfund, der ikke bestaar her i Landet og til andre Lærdomme end Troslærdomme f. eks. Lærdomme af rent etisk, social o.l. Karakter. At der i K.U. § 159 ikke er indsat noget Minimum, maa tiltrædes.”

I U III delte kommissionen sig i et flertal og et mindretal. Mindretallet (senere rigsadvokat Eyvind Goll og højesteretsdommer Olrik) foreslog en blasfemibestemmelse med følgende ordlyd:

> ”Den, som offentlig driver Spot med eller forhaaner noget her i Landet lovligt bestaaende Religionssamfunds Troslærdomme eller Gudsdyrkelse, straffes med Bøde eller Hæfte.”

Det fremgår af bemærkningerne, at flertallet i kommissionen (Glarbo, Johansen, Krabbe og Torp) mente, at en sådan bestemmelse ikke burde optages i straffeloven (spalte 244):

> ”Til Grund for *Flertallets* Opfattelse ligger den Betragtning, at det ikke er naturligt at beskytte de her i Landet lovligt bestaaende Religionssamfunds Troslærdomme eller Gudsdyrkelse mod Spot eller Forhaanelse ved Straffebestemmelser. Hvor paa dette Omraade Grænserne for Ytringsfriheden overtrædes paa usømmelig Maade, er den Fordømmelse, der finder Udtryk i den offentlige Menings Dom, en langt mere effektiv og langt naturligere Reaktion end Anvendelse af Straf. Hos de Personer, for hvem den religiøse Følelse har Værdi, vil der formentlig i Almindelighed ikke være noget Ønske om Anvendelse af Straf overfor blasfemiske Udtalelser eller Handlinger, og for de Personer, for hvem den religiøse Følelse, der tilsigtes beskyttet, er fremmed, vil Anvendelsen af Straf i Almindelighed føles som en Urimelighed, der ægger til Modsigelse.”

Mindretallet anførte følgende (spalte 245):

> ”*Mindretallet* mener, at der overfor Handlinger af denne art, Spot og Haan, altid, hvad enten det er selve den enkeltes religiøse Følelse, der er Genstand for Krænkelse eller ikke, vil være en levende Fornemmelse af det usømmelige i en saadan Fremfærd, og at det ikke er uden Værdi, at denne Usømmeligheds Striden mod Samfundets Interesser markeres gennem Adgangen til at lade den paadrage Straf i alvorlige Tilfælde. I saa Henseende har Mindretallet gjort den væsentlige Begrænsning i den gældende Ret, at kun offentlige fremsatte ytringer af denne Art rammes. Hos talrige Mennesker, både indenfor og udenfor de enkelte trossamfund, vil det være stødende for Følelsen, om Staten ikke overfor saadanne Overtrædelser af Sømmelighedsgrænsen træder til med sin bestemte Misbilligelse. Der er her tale om en Fredskrænkelse, der til en vis Grad kan minde om de Fredskrænkelser, som § 134 optager til strafferetlig Behandling. Nogen Fare for derved at ramme Udtalelser af Tvivl og Kritik foreligger ikke, naar der gives Paragrafen den her foreslaaede Form, der stemmer med Straffelovens.”

Udkastet til § 134, som mindretallet henviser til, angik krænkelse af gravfreden og usømmelig behandling af lig, jf. nu straffelovens § 139, stk. 1.

I overensstemmelse med flertallets bemærkninger gengivet ovenfor var der ikke i det første lovforslag, som blev fremsat for Rigsdagen, medtaget en bestemmelse, der forbød blasfemi. I lovforslagets bemærkninger i er flertallets holdning fra U III refereret, og endvidere fremgår følgende (Rigsdagstidende 1924-25, tillæg A, spalte 3344):

> ”Kirkeministeriet, hvis Erklæring herover er indhentet, og Justitsministeriet er ligesom Kommissionens Flertal af den Mening, at den omhandlede Bestemmelse ikke bør optages, og kan tiltræde Flertallets Motivering af Paragraffens udeladelse.”

Lovforslaget blev ikke vedtaget. I 1928 blev der af en ny regering fremsat et nyt lovforslag, hvor blasfemibestemmelsen igen var indeholdt i straffeloven. Bestemmelsen var affattet således (Rigsdagstidende 1927-28, tillæg A, spalte 5283):

> ”Den, som offentlig driver Spot med eller forhaaner noget her i Landet lovligt bestaaende Religionssamfunds Troslærdomme eller Gudsdyrkelse, straffes med Bøde eller Hæfte.”

Af bemærkningerne fremgår følgende (Rigsdagstidende 1927-28, tillæg A, spalte 5363):

> ”Om Grundene til Optagelsen af denne Bestemmelse henvises til Udkastets Motiver sp. 245.”

Henvisningen angår mindretallets (Goll og Olrik) udtalelse i U III, som er gengivet ovenfor.

I et senere lovforslag var bestemmelsen igen medtaget. Der var endnu en gang delte meninger om, hvorvidt bestemmelsen skulle med, samt om den kun skulle omfatte ”offentlige” udtalelser, eller om bestemmelsen også skulle omfatter udtalelser, der ikke var offentlige, sådan som det var tilfældet i straffeloven af 1866. Af en beretning fra Folketingets udvalg angående forslaget til borgerlig straffelov fremgår, at udvalgets flertal kunne tilslutte sig den foreslåede bestemmelse, mens ét mindretal foreslog, at bestemmelsen udgik, og udtalte følgende (Rigsdagstidende 1928-29, tillæg B, spalte 2179-2180):

> ”Bestemmelsen om Straf for Gudsbespottelse foreslaas slettet som ikke paakrævet i vor Tid.”

Et andet mindretal foreslog tværtimod den foreslåede bestemmelse udvidet til også at omfatte ikke-offentlig spot og forhånelse og udtalte følgende (spalte 2181-2182):

> ”Bestemmelsen om Straf for Gudsbespottelse foreslaas udvidet til ogsaa at omfatte Bespottelse, der ikke fremsættes offentlig. Saaledes ogsaa gældende Straffelovs § 156. Jfr. Bilag 8.”

Af det bilag 8, som der henvises til, fremgår, at der i årene 1897-1925 havde været 4 domfældelser for blasfemi som hovedforbrydelse (i 1903 og 1913 og 2 gange i 1912) og 5 domfældelser for blasfemi som biforbrydelse (i 1904, 1905, 1912, 1921 og 1924).

Heller ikke dette lovforslag blev færdigbehandlet, og i det næste forslag, var bestemmelsen igen udeladt under henvisning til, at bestemmelsen ikke var påkrævet i vor tid, jf. Rigsdagstidende 1929-30, tillæg A, spalte 2369.

Under behandlingen af dette lovforslag forslog et mindretal i Folketingets udvalg angående forslaget til borgerlig straffelov, at bestemmelsen blev indsat i loven, jf. Rigsdagstidende 1929-30, tillæg B, spalte 154:

> ”Naar Mindretallet vedrørende den specielle Del er Medforslagsstiller til Ændringsforslagene under Nr. 101 og 102, har det sin Grund deri, at vi ikke kan anerkende Modpartens Paastand om, at ”Tidsaanden”, Kulturen o.s.v. ikke kræver saadanne Straffebestemmelser. Vi anser endvidere de Handlinger, der vil falde under de omhandlede Ændringsforslags Bestemmelser, for værende af meget krænkende Art for det store Flertal i Befolkningen”.

Mindretallets forslag blev ikke vedtaget ved Folketingets 2. behandling af lovforslaget. Spørgsmålet var genstand for debat, og meningerne var meget delte, jf. Rigsdagstidende 1929-30, Forhandlinger i Folketinget, spalte 3771-3772, 3804-3805, 3822, 3855, 3866, 3885 og 3922. På den ene side anførte mindretallet (Generalauditør Victor Pürschel (Konservative) og Vagn Bro), at en strafbestemmelse var nødvendig, da blasfemi ikke tjener noget fornuftigt formål og der derfor var grund til at forbyde det – også af hensyn til den del af befolkningen, som ville føle sig stødt af sådanne udtalelser. Mindretallet mente endvidere, at en bestemmelse, der forbød blasfemi, ikke var i strid med ytringsfriheden. Flertallet (bl.a. dommer Jesper Simonsen (Radikale Venstre) og justitsminister Zahle) mente, at bestemmelsen ikke var nødvendig, da blasfemiske udtalelser generelt blev mødt af befolkningen med kulde. Flertallet mente endvidere, at sådanne udtalelser ikke skulle belønnes med en ”martyrglorie”.

Ved lovforslagets 1. og 2. behandling i Landstinget var der imidlertid tilslutning til at medtage en bestemmelse om blasfemi i den nye straffelov. Det fremgår af Rigsdagstidende 1929-30, Forhandlinger i Landstinget, spalte 607, 614, 642-643, 646, 651, 655-656, 633, 1441, 1448-1449, 1453, 1459 og 1462, at der i Landstinget blev lagt vægt på, at dele af befolkningen kunne føle deres religionsfølelse krænket, såfremt der ikke blev indsat et forbud mod blasfemi. Alene den mulighed, at befolkningen skulle føle sig krænket, var ifølge byretspræsident Svenning Rytter (Venstre) og Godskesen nok til, at bestemmelsen skulle medtages, idet der ifølge dem ikke var nogen grund til ikke at forbyde blasfemi. Provst L. Blang (Venstre) vægtede ligeledes den blotte mulighed for, at bestemmelsen kunne være relevant. Modsat mente gårdejer Gunnar Fog-Petersen (Radikale Venstre), at

det var meget vanskeligt at definere gudsbespottelse, og at den meget begrænsede retspraksis indikerede, at der ikke var behov for bestemmelsen.

Også på andre punkter var der uenighed mellem Folketingets flertal og Landstingets flertal om straffelovsforslaget, og der blev efter forhandlinger indgået et samlet kompromis med henblik på den endelige vedtagelse af den nye straffelov. Landstinget vedtog herefter de ændringer, som der var opnået enighed om, jf. Rigsdagstidende 1929-30, tillæg B, spalte 1867. I kompromiset indgik, at der blev medtaget en blasfemibestemmelse i straffeloven, men at påtale kun kunne ske efter Rigsadvokatens påbud. Som ordføreren for landstingsudvalget udtalte, var formålet med den særlige påtaleregel at undgå, at bestemmelsen skulle blive anvendt i for vidt omfang (Rigsdagstidende 1929-30, Forhandlingerne i Landstinget, spalte 1441):

> ”Det er, som sagt, kun Haan og Spot, man skrider ind imod, og for at undgaa, at Bestemmelsen skulle blive anvendt i for vidt Omfang, saaledes at Kritikken kunne blive hemmet, er det udtrykkeligt foreslaaet, at Paatale kun kan finde Sted efter Rigsadvokatens Paabud”

Sluttelig vedtog Folketinget den 11. april 1930 lovforslaget i samme stand som Landstinget, hvorved Rigsdagens behandling af forslaget til ny straffelov, som havde taget sin begyndelse i 1924, endelig var til ende. Ordføreren for Folketingets udvalg angående forslaget til borgerlig straffelov afsluttede forhandlingerne med følgende udtalelse (Rigsdagstidende 1929-30, Forhandlinger i Folketinget, spalte 7281-82):

> ”Om faa Minutter vil Borgerlig Straffelov være færdig fra Rigsdagen. Der er neppe nogen Lov, der i højere Grad berører hvert enkelt Samfundsmedlem, lovlydig Mand et Læ, Lovbryderen en Skranke, for alle en Mur, der skiller, ikke det onde fra det gode, ikke Uret fra Ret, men strafbart fra ikke strafbart. Saaledes som denne Mur nu er bygget af den danske Rigsdag, højere og stærkere her, lavere og svagere dér, staar den som et Vidnesbyrd om, hvad det danske Folk i Dag mener at burde sætte ind paa de forskeligge Punkter for at værne den Retstilstand, som dette Folk har skabt sig selv. Loven siger baade, paa hvilke Punkter dette Samfund mener at burde rejse Værnet stærkere, fordi det frygter Angrebet, og paa hvilke Punkter det sætter Værnet stærkere, fordi de Punkter er det dyrebart. Saaledes vil denne Lov en Gang gaa over i Historien som et uforgængeligt Vidnesbyrd af en egen klart talende Art om Kulturstandpunktet i det Samfund, der gav sig selv denne Lov. Men først skal den ud i Livet, og dens Gennemførelse kommer da i første Række til at hvile paa Dommerstanden. Det er sagt før, men jeg vil gerne

gentage det her, at denne Lov gennem sine vide Strafferammer er et smukt Vidnesbyrd om det danske Samfunds Tillid til den danske Dommer.

Maatte da denne Lov, med alle dens Fejl og Ufuldkommenheder, der hæfter ved den som ved alt Menneskeværk, paa sin Vej gennem Livet hos enhver, der bliver dens Tjener i den ene eller den anden Egenskab – maatte den hos alle, læg og lærd, høj og lav, mødes af den Følelse, som er og maa være Grundlaget for et Samfunds Liv paa Rettens Grund: Den dybe Respekt for Loven."

Blasfemibestemmelsen indgik herefter i straffeloven af 1930 med følgende ordlyd:

"Den, der offentlig driver Spot med eller forhaaner noget her i Landet lovligt bestaaende Religionssamfunds Troslærdomme eller Gudsdyrkelse, straffes med Hæfte eller under formildende Omstændigheder med Bøde. Paatale finder kun Sted efter Rigsadvokatens Paabud."

1.2.3. Lovændringen i 1992

Ved lov nr. 385 af 20. maj 1992 om ændring af retsplejeloven, straffeloven, færdselsloven og udlændingeloven (Anklagemyndighedens struktur) blev bestemmelsen i straffelovens § 140, 2. pkt., om, at påtale kun finder sted efter rigsadvokatens påbud, ophævet. Dette skete som led i en generel nyaffattelse af retsplejelovens regler om påtalekompetence, som bl.a. indebar indsættelse af en bestemmelse i § 720, stk. 1, hvorefter justitsministeren administrativt kan fastsætte, at offentlig påtale i nærmere angivne sager er betinget af justitsministerens eller rigsadvokatens beslutning. De eksisterende lovbestemmelser om, at påtale er betinget af rigsadvokatens eller justitsministerens beslutning, herunder straffelovens § 140, 2. pkt., blev i konsekvens heraf ophævet. Dog blev der under Folketingets behandling af lovforslaget vedtaget et ændringsforslag, således at straffelovens §§ 110 f og 118 a om, at påtale af forbrydelserne i straffelovens kapitel 12 samt §§ 111-115 og 118 sker efter justitsministerens påbud, ikke blev ophævet. Begrundelsen for ikke at ophæve §§ 110 f og 118 a var følgende (Folketingstidende 1991-92, tillæg B, side 1478):

"Bestemmelserne i straffelovens §§ 110 f og 118 a, som findes i henholdsvis straffelovens kapitel 12 om forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed og i kapitel 13 om forbrydelser mod statsforfatningen og de øverste statsmyndigheder, har fået deres nuværende affattelse ved lov nr. 225 af 7. juni 1952.

> Justitsministeren finder det rigtigst, at det direkte af loven fremgår, at afgørelse om påtale af forbrydelser mod statens ydre og indre sikkerhed træffes af justitsministeren under sædvanlig parlamentarisk kontrol."

At påtale af overtrædelse af straffelovens § 140 er betinget af Rigsadvokatens beslutning, fremgår i dag af Rigsadvokatens meddelelse nr. 3/2002 (rettet februar 2007), kompetenceregler, pkt. 1.3.2.2, og Rigsadvokatens meddelelse nr. 4/2012 (offentliggjort i Retsinformation som nr. 9756 af 20. december 2012).

1.2.4. Lovændringen i 2000

Straffelovens § 140 blev ændret ved lov nr. 433 af 31. maj 2000 om ændring af forskellige lovbestemmelser i forbindelse med gennemførelsen af en lov om fuldbyrdelse af straf mv. (Ændringer som følge af straffuldbyrdelsesloven, afskaffelse af hæftestraffen og prøveløsladelse af livstidsdømte mv.), idet den tidligere strafferamme "hæfte eller under formildende omstændigheder bøde" blev ændret til "fængsel indtil 4 måneder eller under formildende omstændigheder bøde".

Straffelovrådet havde i betænkning nr. 1099/1987 om strafferammer og prøveløsladelse foreslået, at strafferammen blev ændret til bøde (betænkningen side 207 og 286). Forslaget var ikke nærmere begrundet.

1.2.5. Lovændringen i 2004

Ved lov nr. 218 af 31. marts 2004 om ændring af straffeloven og retsplejeloven (Ændring af strafferammer og bestemmelser om straffastsættelse mv.) gennemførtes en teknisk begrundet forenkling af normal- og sidestrafferammerne i straffelovens § 140, idet sidestrafferammen, hvorefter straffen under formildende omstændigheder kunne nedsættes til bøde, udgik, samtidig med at bøde indsattes som det faste minimum i normalstrafferammen. Bestemmelsens strafmaksimum forblev uændret, og det anføres i forarbejderne, at der med udeladelsen af kravet om formildende omstændigheder ikke tilsigtedes nogen ændring i det hidtidige strafbare område eller udmålingsniveau, jf. Folketingstidende 2003-04, tillæg A, side 3330.

Straffelovrådet havde i betænkning nr. 1424/2002 om straffastsættelse og strafferammer foreslået, at strafferammen blev ændret til bøde eller fængsel indtil 6 måneder (betænkningen side 556, 972 og 991). Forslaget om et strafmaksimum på 6 måneder var et led i et generelt forslag om at gå væk fra at bruge positionen 4 måneders fængsel som strafmaksimum. Dette forslag blev ikke gennemført. Straffelovrådet bemærkede i øvrigt følgende om bl.a. straffelovens § 140 (betænkningen side 556):

> ”Rådet bemærker i øvrigt, at §§ 136, 139, stk. 2, og 140 kunne give anledning til at overveje ændringer i gerningsbeskrivelsen mv., såfremt der var lejlighed til at foretage en grundigere kritisk gennemgang af bestemmelserne, herunder deres sammenhæng med andre bestemmelser, bl.a. straffelovens § 266 b.”

2. Anvendelsen af straffelovens § 140 i praksis

2.1. Sager, hvor der har været rejst tiltale

Siden straffelovens ikrafttræden i 1933 har der kun i tre tilfælde været rejst tiltale for overtrædelse af straffelovens § 140.

2.1.1. Østre Landsrets dom af 19. januar 1938 (UfR 1938.419 Ø)

Ved denne dom blev fire tiltalte straffet for bl.a. overtrædelse af straffelovens § 140. To af de tiltalte, Olsen og Andersen, som tillige blev dømt for ærekrænkelse og bagvaskelse, jf. straffelovens §§ 267 og 268, blev straffet med hæfte i 80 dage. De to øvrige tiltalte, Jensen og Møller, som tillige blev dømt for ærekrænkelse, jf. straffelovens § 267, blev straffet med hæfte i 20 dage.

Tiltalen lød på ærekrænkelse og bagvaskelse mod her i landet boende medlemmer af det jødiske religionssamfund og for offentligt at have drevet spot med og forhånet det jødiske trossamfunds troslærdomme. Ifølge Rigsadvokatens ”Gennemgang af relevante retsregler mv.” (bilag til afgørelse om Jyllands-Postens artikel ”Muhammeds ansigt”) angik domfældelsen for overtrædelse af straffelovens § 140 følgende udtalelser og udtryk på offentligt ophængte plakater og i offentligt udgivne skrifter:

”Skænden af kvinder, voldtægt, tyveri og bedrageri er handlinger, som de jødiske religionsforskrifter tillader eller påbyder”

”Jødernes eneste tanke er erobringen af verdensherredømmet, og deres Thora og Talmud har i grunden intet at gøre med religion, men er kun lumske planer til at erobre dette herredømme ved svig, udsugning eller ødelæggelse af alle andre folk”

”I henhold til Talmud: det er tilladt at skænde ikke-jødiske pigebørn (…) Man skal tilbage til det gamle testamente for at finde samme svineri og umoral”

”kirken har indledet samarbejde med satan selv”

”Guldguden Jahve”

”Guldguden Jehova”

”sumpen i de hellige skrifter”

”en gud, der velsigner alfonsen Abraham”

Ifølge samme kilde blev en række andre udtalelser i de samme plakater og skrifter anses for omfattet af straffelovens § 267 eller § 268.

Under den eksperthøring i Retsudvalget den 22. maj 2008, som er omtalt i afsnit 3.1.4 nedenfor, udtalte professor, lic.jur. Vagn Greve bl.a. følgende:

”[I] 1938-dommen (…) blev der også dømt efter ærekrænkelsesbestemmelsen. Efter min opfattelse var det en forkert dom, for så vidt angår ærekrænkelsesbestemmelsen, og jeg har ikke kendskab til andre bestemmelser end § 140, der kunne have været brugt med bedre mening dengang. (…)

jeg citerer: Skænden af kvinder, voldtægt, tyveri og bedrageri er handlinger, som de jødiske religionsforskrifter tillader eller påbyder osv.

Det er det, som er kernen i den dom. Og der er det efter min bedste overbevisning sådan, at hvis man sagde noget tilsvarende i dag, ville ingen tøve med at dømme efter § 266 b. (…)

I forbindelse med 1938-dommen vil jeg bare lige fortsætte med oplæsningen af en formulering: Den muhamedanske lære strider mod sædeligheden og den offentlige orden. Det gør muhamedanismen, den strider mod sædeligheden og den offentlige orden. Det forekommer efter min opfattelse at være en mildere formulering end den, jeg læste op for et øjeblik siden, og den blev Glistrup dømt for efter § 266 b.

Vi har en dom over Dansk Folkepartis Ungdom, der satte lighedstegn mellem troen på Koranen på den ene side og massevoldtægter osv. på den anden side. Det

er altså omfattet af § 266 b efter en retspraksis, som jeg finder helt rigtig. Der er ingen tvivl om, at det er korrekte domme.

Men jeg kan ikke se rettere, end at man ikke behøver at læse mere op af 1938-dommen end det, jeg gjorde, for at se, at den passer fortræffeligt ind i det her mønster. Så jeg har altså meget svært ved at tro andet, end at der ville kunne dømmes efter § 266 b"

Vagn Greve havde tidligere i bogen *Bånd på hånd og mund* (DJØFs Forlag 2008) givet udtryk for samme synspunkter. Heraf fremgår bl.a. følgende (side 80):

"De blev endvidere dømt for ærekrænkelser (…); denne del af dommen er af tvivlsom rigtighed; ærekrænkelsesbestemmelserne er egentlig ikke beregnet til at beskytte så store befolkningsgrupper som alle danske jøder; således også Justitsministeriet i RT 1938-39 A sp. 3782 f."

Ved den nævnte eksperthøring udtalte professor, dr.jur. Henning Koch bl.a. følgende:

"Vedrørende spørgsmålet om 1938-dommen vil jeg sige, at jeg stadig væk ikke føler mig overbevist om, at det nødvendigvis ville være sådan, at § 266 b ville have omfattet det. Det var faktisk således, at man også havde en presselov på det pågældende tidspunkt i 1930'erne, og hvis man skal tage stilling til det her tilstrækkelig grundigt, vil det kræve, at man faktisk også ser på indholdet af den pågældende presselov og presselovens muligheder for at ramme eller ikke ramme det her spørgsmål."

Af Justitsministeriets besvarelse af 3. juni 2008 af spørgsmål nr. 2 fra Folketingets Retsudvalg vedrørende det forslag til lov om ændring af straffeloven (Ophævelse af straffelovens blasfemibestemmelse) (L 90), som er omtalt i afsnit 3.1.4 nedenfor, fremgår bl.a. følgende:

"Efter Justitsministeriets opfattelse vil visse af de udtalelser, som blev pådømt af Østre Landsret i sagen refereret i Ugeskrift for Retsvæsen 1938, side 419, kunne være omfattet af bestemmelsen i straffelovens § 266 b, fordi udtalelserne også vil kunne anses som forhånende eller nedværdigende i forhold til en gruppe af personer på grund af deres tro mv. (…) Den nærmere afgørelse heraf vil bero på en vurdering af de konkrete omstændigheder, herunder om gerningsmanden har haft det fornødne forsæt, og under hvilke omstændigheder udtalelserne er fremsat.

Det bemærkes, at den endelige afgørelse af, om de pågældende udtalelser vil være omfattet af straffelovens § 266 b, henhører under domstolene."

2.1.2. Indenretlig bødevedtagelse i 1946 (Rigsadvokatens j.nr. 824/46)

Under et maskebal i Arbejdsmændenes Fagforening i 1946 var én af festdeltagerne klædt ud som præst. Hans hustru havde medbragt en dukke, og ved ballets åbning gik parret forrest i et optog i salen. De bad her en tredje person om at bringe et fad med vand, hvorefter de foretog en "dåbshandling" med dukken som genstand for dåben. Det var ægteparret, der havde planlagt handlingen, og den tredje person var ikke på forhånd klar over, at en "dåb" ville finde sted.

Om Rigsadvokatens overvejelser om tiltalerejsningen fremgår følgende af Rigsadvokatens journal af 4. april 1946:

> "Hst. Forholdet har ikke nogen grov Karakter, idet der ikke er tilsigtet nogen egentlig Forhaanelse af Folkekirkens Gudsdyrkelse, men Forholdet maa vel forsaavidt falde under § 140, idet denne maa antages at omfatte efterligning af religiøse Handlinger, idet der derved maa siges at blive drevet Spot med disse ved at trække dem ned paa lavere Plan. Efter O. derfor Tiltale, idet der vil kunne forventes en mindre Bøde."

Af udateret notat på sagen fremgår endvidere følgende:

> "Nu knægtes frit Trykkefriheden, vi behøver derfor ikke at tage ved Lære, og skabe et andet Spanien ved at straffe for dette "Blasfemi".
> Hr. P.H: Hvad mener De, som Præstesøn?"

Og af notat af 9. april 1946 (P.H.):

> "Man skal naturligvis være meget tilbageholdende m.h.t. Rejsning af Tiltale for Blasfemi men her kan man dog vist vanskeligt komme uden om det.
> Det er Daaben, denne centrale Del i den kristelige Magi, som her er spottet, og at det skete offentligt maa de Sigtede have været fuldt paa det rene med.
> Jeg synes, at SA kan tiltrædes, uden at vi derfor kan kaldes "Francomænd"."

Og af notat af 16. april 1946:

> "Jeg skal meddele, at der vil være at rejse Tiltale efter Straffelovens § 140 (…) jeg skal bemærke, at der ikke haves noget imod, at Sagen afgøres med Bødeforelæg."

Sagen blev for hver af de tiltalte afgjort med vedtagelse af 6 dagbøder à 10 kr.

2.1.3. Gladsaxe Rets dom af 21. oktober 1971 (B. 459/1971)

Sagen angik to programchefer fra Danmarks Radio, som var tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 140 ved at have været ansvarlige for henholdsvis tv- og radioudsendelser, hvor en kunstner havde fremført følgende vise kaldet ”Ham Gud” eller ”Øjet”:

> ”Jeg var lille, jeg var søvnig
> det var dagen, der sgu slutte
> men først aftenbøn og fadervor
> forinden mor ku putte
> og der ligger man og grynter
> og skal lige til at sutte
> så lurer der et øje i det høje
> *ham gud*
> *han er eddermame svær at få smidt ud*
> *han er streng;*
> *men så forbandet uerfar'n*
> *han har aldrig*
> *nogensinde været barn.*
>
> Når jeg strammer mine trusser
> som har blonder og er gule
> kan jeg komme til at røre
> ved det frække, de skal skjule
> men så snart der' noget der kildre
> bar' en lille bitte smule
> så lurer der et øje i det høje
> *ham gud*
> *han er eddermame svær at få smidt ud;*
> *men selvføl'ig*
> *det er synd han har den drift*
> *det er nok fordi*
> *han aldrig selv var gift.*
>
> Jeg går hjem med ham jeg kender
> og jeg glemmer mors instrukser
> det er ham der siger: kys mig!
> det er mig der siger sluk så!
> men når jeg knapper op
> og lægger maven mod hans bukser
> så lurer der et øje i det høje
> *ham gud*
> *han er eddermame svær at få smidt ud*
> *han fik aldrig*
> *selv sat ild på sin cigar*

for han ordned' jo
Maria pr. vikar.

Jeg er voksen og forelsket
og han lægger sine briller
og han kæler og han sjæler
lykken svir som brændenælder
glæden slår med store kæppe;
men så lurer der et øje i det høje
ham gud
han er eddermame svær at få smidt ud
men selvføl'ig
hvad har gud forstand på sjæl
når han aldrig
nogensind' var menske sel'."

Ifølge tiltalen drev teksten spot med eller forhånede de kristnes trossamfunds troslærdomme, idet der ved i strofe 2 med linjerne "men selvføl'ig/det er synd han har den drift/det er nok fordi/han aldrig har været gift" blev tillagt Gud en utilfredsstillet kønsdrift, der giver sig udtryk i trang til beluring af kønslige samvær, hvorved den kristne lære om Guds overmenneskelige egenskaber blev bespottet eller forhånet. Endvidere blev ifølge tiltalen denne bespottelse eller forhånelse gentaget i strofe 3 med linjerne "ham gud/han er eddermame svær at få smidt ud/han fik aldrig/selv sat ild på sin cigar/for han ordned jo/Maria pr. vikar", hvilke ord tillige drev spot med eller forhånede den kristne troslærdom om, at Kristus blev undfanget ved Helligånden og født af Jomfru Maria.

Rigsadvokaten havde den 21. december 1970 indstillet til Justitsministeriet, at der *ikke* blev rejst tiltale. Rigsadvokaten anførte i den forbindelse bl.a. følgende:

> "visens indhold kan siges at vedrøre (…) troslærdomme, nemlig dels dogmet om en vågende gud, overfor hvem mennesket er ansvarligt, dels det nytestamentelige dogme om den ubesmittede undfangelse. (…)
>
> det forhold, at visen betragtes som satire [medfører] ikke i sig selv nogen begrænsning i et ansvar overfor straffelovens § 140. Derimod finder jeg det tvivlsomt, om visen kan siges at drive spot med eller forhåne disse 2 dogmer.
>
> Efter den af Goos i Den danske strafferets specielle del I p. 561f antagne opfattelse, der ikke senere ses forladt, må forhånelse antages at være udtryk for en positiv foragt og om noget sådant synes der ikke at være tale. Spot udtrykkes som en latterliggørelse, en mangel på agtelse eller ringeagt; dette kan muligvis siges at være tilfældet i de sidste 4 linjer i 3. vers.
>
> Imidlertid er der klar tvivl om, hvorvidt visen kan siges at rette et satirisk angreb mod de nævnte dogmer.

Med hensyn til dogmet om den vågende ansvarskrævende gud synes angrebet ikke rettet mod selve dogmet, men mod visse kirkelige retningers ensidige opfattelse og fortolkning heraf og denne opfattelses indflydelse på børneopdragelsen. Det skal ikke bestrides, at de sidste linjer i visens 3. vers kan føles grove og krænkende, men det er efter min opfattelse muligt at karakterisere dem som en gengivelse af eller henvisning til de 2 dogmer, den ubesmittede undfangelse og treenighedslæren, der formentlig for de fleste anses for uforklarlige og ufattelige, uden at der er tale om nogen forhånelse, omend gengivelsen kunne have været smagfuld.

Jeg finder det herefter tvivlsomt, om det objektive gerningsindhold i straffelovens § 140 er realiseret i den omhandlede sag.

Men selv om dette måtte antages, finder jeg ikke at de subjektive betingelser for pålæggelse af strafansvar foreligger. Udgangspunktet må ganske vist være det almindelige forsætsbegreb, herunder sandsynlighedsforsæt, men der må i sager af denne art stilles krav om betydelig klarhed i forsættet, specielt når der også henses til den foran anførte tvivl om, hvorvidt de objektive strafbarhedsbetingelser er til stede, jfr. Hurwitz: Spec. Del p. 344-355 for så vidt angår forsæt vedrørende ærekrænkelser, sager, der til en vis grad sammenlignes med sager efter § 140.

Endelig skal jeg bemærke, at jeg ikke finder, at straffelovens § 140, såfremt tiltale ikke rejses i denne sag, gøres uden indhold, men det er min opfattelse, at der kun skal rejses tiltale i helt utvivlsomme sager."

Justitsministeriet besluttede imidlertid den 24. marts 1971, at der skulle rejses tiltale.

Under sagens behandling i byretten anførte anklagemyndigheden særligt, at de i anklageskriftet fremhævede linjer klart indeholder en latterliggørelse af den af de kristne trossamfund antagne troslære om Guds overmenneskelighed og om den ubesmittede undfangelse ved Helligånden. Uanset hvilket formål forfatteren har ønsket fremmet ved visen, må det have stået ham klart, at den ville virke stærkt krænkende på en stor personkreds, særlig fordi han i stedet for saglig kritik har valgt en hånende form. Dette må have været lige så klart for de tiltalte, der bekendt med visens indhold lod den fremføre i et "familieprogram", hvorved den uden varsel blev påtvunget et stort antal anderledes tænkende.

Forsvareren anførte principalt, at visen objektivt ikke indeholdt en overtrædelse af straffelovens § 140, idet de linjer, som var omfattet af tiltalen, var løsrevet fra visens kunstneriske og idemæssige sammenhæng, og det i øvrigt allerede var tvivlsomt, om der var teologisk dækning for, at disse linjer berørte noget, der kunne betegnes som troslærdomme. Ifølge forsvareren måtte en vurdering af forfatterens intention ske på grundlag af hele visen og ikke på løsrevne ord, hvorved det ville fremgå, at hensigten var i "jeg-form" at beskrive den pågældende piges

opfattelse af den religiøse påvirkning, som hun havde modtaget som barn, i et frit sprog, der var naturligt for et ungt menneske i dag. Der kunne ifølge forsvareren således være tale om angreb på moralforestillinger og opdragelsesprincipper, men ikke på religiøs tro, som alene er omfattet af det strafferetlige værn i straffelovens § 140. Forsvareren anførte subsidiært, at ingen af tiltalte havde haft forsæt til den påståede overtrædelse, hvilket måtte indebære, at de indså, at visen tilsigtede at spotte eller forhåne troslærdomme. Visen var imidlertid på dette tidspunkt fremført flere gange ved offentlige forestillinger og citeret i pressen, uden at dette havde givet anledning til protest.

Retten i Gladsaxe frifandt de to tiltalte med følgende begrundelse:

> ”Foreløbig bemærkes, at der ved anvendelsen af ordet ”Troslærdomme” i straffelovens § 140 må antages at være tilsigtet en begrænsning i området for den strafferetlige beskyttelse således, at krænkelse af andre lærdomme, f.eks. af etisk eller moralsk karakter, ikke omfattes af bestemmelsen.
>
> Retten kan med anklagemyndigheden være enig i, at forfatteren – uden derved at have svækket sit budskabs saglige virkning – kunne have anvendt en mindre provokerende form, og at det også burde have stået de tiltalte klart, at en offentlig fremførelse af visen gennem fjernsyn og radio måtte virke stærkt stødende på moralske og religiøse følelser, der er herskende indenfor betydelige kredse.
>
> I overensstemmelse med det af forsvaret anførte må det imidlertid endvidere antages, at en bedømmelse af de af tiltalen omfattede sætninger kun kan foretages udfra en helhedsvurdering af visens tendens. Det er herefter rettens opfattelse, at denne må ses som et indlæg i polemisk form imod en religiøs opdragelse, der tilsigter at indgyde børn frygt for en straffende Gud, der særlig overvåger menneskers sexuelle adfærd.
>
> Da forestillinger af denne art – for så vidt de forekommer – ikke ses at have forbindelse til kristne troslærdomme, og da angreb på eller forhånelse af sådanne troslærdomme derfor ikke kan antages at ligge indenfor visens sigte, findes betingelserne for domsfældelse efter den omhandlede bestemmelse ikke at være til stede.
>
> Idet de tiltalte allerede som følge heraf vil være at frifinde for den i denne sag rejste tiltale, er det unødvendigt at tage stilling til det under sagen iøvrigt anførte.”

2.2. Sager, hvor Rigsadvokaten besluttede ikke at rejse tiltale

I dette afsnit omtales en række sager, hvor Rigsadvokaten besluttede ikke at rejse tiltale for overtrædelse af straffelovens § 140. Rigsadvokatens afgørelse i sagen om Jyllands-Postens artikel ”Muhammeds ansigt” omtales dog nedenfor i afsnit 2.3.

I slutningen af dette afsnit omtales endvidere en sag, hvor Straffelovrådet ikke er bekendt med, hvilken myndighed inden for anklagemyndigheden der besluttede ikke at gå videre med sagen.

2.2.1. Sag 228/63 angik følgende passage i Palle Laurings bog "Ægypten" (passagen angår det islamiske museum i Cairo):

> "Der er selvfølgelig ting imellem, som europæiske museer ikke let skaffer sig, men her virker Islams svaghed, dikteret af Profeten selv, der i forhold til begrebet kunst var aldeles stupid. Han dikterede som nævnt at det var forbudt at lave billedkunst af mennesker og dyr, det være sig maleri, relief, figurer eller andet af nogen art. Det er ugørligt at sige hvad den fantasiløse idioti har kvalt, men Islam er med hele sin spændvidde en af verdens helt store, rige og blomstrende og samtidig højt begavede kulturer, så man har lov til at tro at den tragiske lydighed mod Profetens ord har narret menneskehedens kultur for uhyre værdier og impulser."

Rigsadvokaten besluttede den 14. juni 1963, at der ikke skulle fortages yderligere i sagen.

2.2.2. Sag 392/67 angik en artikel med overskriften "Madsen og Mohammed" trykt i dagbladet Aktuelt den 1. april 1967, som blev anmeldt til politiet for at drive spot med og forhåne muslimske troslærdomme og gudsdyrkelse. Rigsadvokaten besluttede den 4. juli 1967 ikke at rejse tiltale.

2.2.3. Sag 134/68 angik tv-programmet "Vinduet" (et kulturmagasin) udsendt af Danmarks Radio den 16. januar 1968, hvor salmen "Hil dig, frelser og forsoner" blev behandlet. Rigsadvokaten besluttede den 8. marts 1968, at der ikke skulle foretages yderligere i sagen.

2.2.4. Sag 827/70 angik Det Kongelige Teaters opførelse af Peter Barnes' skuespil "Den herskende klasse". Stykkets hovedfigur, der var fremstillet som lidende af sindssygdom og undergivet et Kristuskompleks, gav bl.a udtryk for sin guddommelighed ved anvendelse af kønslige symboler. Rigsadvokaten besluttede den 26. november 1970 ikke at rejse tiltale.

2.2.5. Sag 349/71 angik Danmarks Radios tv-teaters opførelse den 9. marts 1971 af Fernando Arrabals skuespil "Automobilkirkegården". Hovedpersonen var en

Kristusfremstilling, der begik mord og tyveri og hengav sig til seksuelle udskejelser. Rigsadvokaten besluttede den 30. april 1971, at der ikke skulle foretages yderligere i sagen.

2.2.6. Sag 79/76 angik Jens Jørgen Thorsens filmmanuskript "The love affairs of Jesus Christ", der i dansk oversættelse var udgivet i bogform under titlen "Thorsens Jesusfilm". I et responsum fra Kammeradvokaten af 8. marts 1976 til Ministeriet for Kulturelle Anliggender anføres bl.a. følgende om manuskriptet:

> "Manuskriptet viser, at Jens Jørgen Thorsen ikke tilsigter en historisk film om Jesus. Manuskriptet omhandler flere forskellige temaer, der er indvævet i hinanden. Der er et handlingsforløb, som er bygget over evangeliernes fremstilling af visse hovedbegivenheder i Jesu liv, men stoffet fra evangelierne er suppleret. Således er tilsat skildringer af en bordelscene, seksuelle ekcesser samt skildring af lesbiske og homoseksuelle forhold, alt med Jesus, Martha og Maria og disciple som hovedpersoner. Skildringerne er af udpræget pornografisk tilsnit. Jesus fremstilles iøvrigt som stadigt tyende til flasken, forloren og hyklerisk, og efter opstandelsen etablerer han sig som bonde med et familieliv i traditionel forstand med kone og børn.
>
> Jævnsides med handlingsforløbet byggende over Jesuspersonen er en beretning om en aktivistbande, hvis leder og medlemmer ifølge manuskriptet skal spilles af samme personer, som skal spilles af Jesus og hans disciple. Efter bandeførerens opvågning efter at være skudt af politiet, smelter han (Pierre) sammen med den "opstandne Jesus", der som før nævnt i det på evangelierne byggende handlingsforløb lever videre efter korsfæstelsen.
>
> Endelig indeholder manuskriptet dommedagsvisioner o.l. med aktuelt stof som f.eks. forurening, som man lader Jesus og Johannes Døberen forkynde. Ind imellem optræder i manuskriptet Karl Marx, Mao og Onkel Sam med politiske slagord. Også religionsstiftere som Buddha og Muhammed optræder og i denne sammenhæng også Kristus, hvis rolle skal udføres af en anden, end den der skal udføre rollen som Jesus og Pierre."

Rigsadvokaten besluttede den 25. juni 1976 ikke at rejse tiltale. Af Rigsadvokatens afgørelse fremgår bl.a. følgende:

> "Umiddelbart fremtræder værket som en grov spekulation i vulgaritet og pornografi, som virker endnu mere opsigtsvækkende derved, at skikkelser, der helliggøres af den kristne kirke, optræder som medvirkende, men det kan ikke afvises, at der kan anlægges en anden og mere positiv bedømmelse af værket, og det kan ikke antages, at det under en straffesag vil kunne godtgøres, at forfatteren har tilsigtet en spekulation som nævnt.
>
> Efter straffelovens § 140 er det en betingelse for strafansvar, at der drives offentlig spot med eller sker forhånelse af troslærdomme eller gudsdyrkelse. Der må således være givet udtryk for positiv foragt eller latterliggørelse af troslærdomme

eller gudsdyrkelse. Ved vurderingen af, om en ytring opfylder disse objektive strafbarhedsbetingelser, må der anlægges en samlet bedømmelse.

Efter en gennemgang af bogen må jeg anse det for tvivlsomt, om bogens skildring efter en helhedsvurdering med tilstrækkelig sikkerhed kan anses som udtryk for spot eller forhånelse af den kristne kirkes troslærdomme og gudsdyrkelse. Det vil næppe kunne godtgøres, at dette har været forfatterens sigte med disse skildringer. Selvom dette antagelig ikke er nogen strafbarhedsbetingelse, vil udsigten til domsfældelse for blasfemi under disse omstændigheder være så tvivlsom, at jeg i overensstemmelse med politidirektørens og statsadvokatens indstillinger har fundet det rettest at opgive påtale"

Der blev også rejst ophavsretlige spørgsmål med hensyn til Jens Jørgen Thorsens filmmanuskript og en eventuel film indspillet på grundlag af manuskriptet. Sagsforløbet vedrørende det ophavsretlige spørgsmål er beskrevet på følgende måde i Østre Landsrets dom af 9. oktober 1989 gengivet i Ugeskrift for Retsvæsen 1990 side 856:

"Bestyrelsen [for Det Danske Filminstitut] besluttede den 27. maj 1975 med tre stemmer mod to at tiltræde indstillingen [om økonomisk støtte]. Mindretallet fandt, at der burde indhentes en juridisk udtalelse, idet der kunne herske tvivl om en sådan film lovligt kunne vises offentligt.

Den 28. maj 1975 bevilgede filminstituttet garantien på 900.000 kr. Samme dag meddelte bestyrelsen kulturministeren, at samtlige medlemmer af instituttets bestyrelse betragtede sig som fratrådt og anmodede om at blive fritaget for deres hverv med øjeblikkelig virkning. I skrivelsen redegjordes for indholdet af den beslutning, der var blevet tilført referatet af bestyrelsesmødet.

Ministeriet for Kulturelle Anliggender anmodede kammeradvokaten om en udtalelse vedrørende lovligheden af filmen. I kammeradvokatens udtalelse af 8. marts 1976 hed det bl.a.:

»Om lovligheden i forhold til straffelovens bestemmelse i § 140 om blasfemi og bestemmelserne i ophavsretsloven om droit moral skal indledningsvis bemærkes, at et manuskript til en film naturligvis ikke på samme måde som f.eks. et manuskript til en roman eller andet lignende litterært værk, som sendes til trykning, er et værk, der er bearbejdet færdigt. Alligevel vil jeg mene, at det er muligt på grundlag af manuskriptets indhold om handlingsforløb, beskrivelse af enkelte scener m.v. at udtale sig om den færdige films forhold til blasfemibestemmelsen og bestemmelserne om droit moral.

Manuskriptet viser, at Jens Jørgen Thorsen ikke tilsigter en historisk film om Jesus. Manuskriptet omhandler flere forskellige temaer, der er indvævet i hinanden. Der er et handlingsforløb, som er bygget over evangeliernes fremstilling af visse hovedbegivenheder i Jesu liv, men stoffet fra evangeliernе er suppleret. Således er tilsat skildringer af en bordelscene, seksuelle ekcesser samt skildring af lesbiske og homoseksuelle forhold, alt med Jesus, Martha og Maria og disciple som hovedpersoner. Skildringerne er af udpræget pornografisk tilsnit. Jesus fremstilles iøvrigt som stadigt tyende til fla-

sken, forloren og hyklerisk, og efter opstandelsen etablerer han sig som bonde med et familieliv i traditionel forstand med kone og børn.

Jævnsides med handlingsforløbet byggende over Jesuspersonen er en beretning om en aktivistbande, hvis leder og medlemmer ifølge manuskriptet skal spilles af samme personer, som skal spilles af Jesus og hans disciple. Efter bandeførerens opvågning efter at være skudt af politiet, smelter han (Pierre) sammen med den »opstandne Jesus«, der som før nævnt i det på evangelierne byggende handlingsforløb lever videre efter korsfæstelsen.

Endelig indeholder manuskriptet dommedagsvisioner o.l. med aktuelt stof som f.eks. forurening, som man lader Jesus og Johannes Døberen forkynde. Ind imellem optræder i manuskriptet Karl Marx, Mao og Onkel Sam med politiske slagord. Også religionsstiftere som Buddha og Muhammed optræder og i denne sammenhæng også Kristus, hvis rolle skal udføres af en anden, end den der skal udføre rollen som Jesus og Pierre.« (…)

Om forholdet til droit moral reglerne i ophavsretsloven bemærkede kammeradvokaten (…) efter en gennemgang af forarbejderne, litteraturen og droit moral udvalgets vejledende udtalelser samt retspraksis følgende:

»Når man skal vurdere om offentlig forevisning af en film produceret på grundlag af Jens Jørgen Thorsens manuskript vil komme i strid med droit moral reglen i ophavsretslovens § 53, melder sig først det spørgsmål, hvorvidt evangelierne, på hvis indhold et af filmens temaer bygger, nyder beskyttelse efter reglerne om droit moral. Hidtil har det ikke været bestridt, at droit moral reglerne også beskytter andre værker, uanset at disse ikke selv ved deres fremkomst har været genstand for ophavsretlig beskyttelse. Jeg henviser her til den foran - - - citerede udtalelse fra bemærkningerne til lovforslagets § 53, til Weincke i U1956B.238 og i N.I.R. 1963 side 56 samt Torben Lunds kommentar side 284.

Den omstændighed, at der ikke for evangeliernes vedkommende kan påvises nogen bestemt navngiven ophavsmand i egentlig retlig forstand, udelukker heller ikke evangelierne fra beskyttelse efter reglerne om droit moral. Bestemmelsen i ophavsretslovens § 53 er motiveret af både pietetshensyn overfor den afdøde ophavsmands renommé og af hensyn til almenhedens interesse i, at de klassiske mesterværker ikke udsættes for en krænkende behandling, jfr. herved Torben Lunds kommentar side 282, og de hensyn, der har motiveret reglen, gør sig gældende også i tilfælde, hvor en bestemt ophavsmand ikke kan påvises. At nogen bestemt ophavsmand ikke kan påvises, er iøvrigt ikke noget enestående indenfor litteraturen. Heller ikke til for eksempel de islandske sagaer og adskillige oldklassiske græske værker kan med sikkerhed påvises, hvem forfatterne var.

At evangelierne som litterære værker – altså rent afset fra deres særlige betydning for kristne trossamfunds troslærdomme og gudsdyrkelse – nyder beskyttelse som kulturværdier, forekommer også utvivlsomt. Tilbage er imidlertid spørgsmålet, om evangeliernes indhold af Jens Jørgen Thorsen benyttes på en sådan måde, at det er stridende imod § 3, stk. 2, i ophavsretsloven. Herom bemærkes:

Såfremt et værk benyttes til fri omdigtning, vil forholdet ikke omfattes af § 3, stk. 2, i ophavsretsloven. Jeg henviser her til Torben Lund: Om Forringelse af Litteratur-, Musik- og Kunstværker side 25. Der skal til en vis grad foreligge identitet mellem det beskyttede værk og det på grundlag heraf frembragte nye værk. Bedømmelsen heraf beror på et skøn, men efter min mening går så meget af fremstillingerne i evangelierne og et væsentligt tekstindhold fra disse igen i det ene af temaerne i Thorsens manuskript, at der ikke synes at foreligge en fri omdigtning.

Lægger man imidlertid til grund, at der ikke er tale om en fri gendigtning, vil jeg være tilbøjelig til at mene, at en på grundlag af manuskriptet fremstillet film vil være stridende mod i al fald andet led i bestemmelsen i § 3, stk. 2, jfr. § 53, i ophavsretsloven. Thorsens tilsætning af bordelscener, seksuelle udskejelser m.v. skader evangeliernes egenart. Sammensmeltningen af Jesus- og Pierre temaet forekommer også mig stridende mod bestemmelsen. Bedømmelsen ville have været mere sikker, såfremt droit moral udvalgets praksis havde været mere konsekvent og mindre lempelig.«

Efter modtagelsen af kammeradvokatens udtalelse tilskrev Ministeriet for Kulturelle Anliggender den 9. marts 1976 bestyrelsen for Det Danske Filminstitut. I brevet, der var underskrevet af ministeren og kontrasigneret af kontorchef Harder Rasmussen, anførtes med henvisning til kammeradvokatens redegørelse:

»I overensstemmelse med redegørelsens konklusion finder kulturministeriet, at en film produceret på grundlag af det foreliggende manuskript vil være stridende mod bestemmelsen i ophavsretslovens § 53, jfr. § 3, stk. 2.

Ministeriet skal herefter tilkendegive bestyrelsen, at det givne tilsagn om støtte til produktion af en film, der må anses som lovstridig og derfor ikke kan forventes lovligt at kunne vises offentligt i Danmark, efter ministeriets opfattelse er ugyldigt.«

Filminstituttets bestyrelse holdt møde om sagen den 12. marts 1976. I et mødereferat af 5. april 1976 anførtes:

»Filminstituttets bestyrelse har den 12. marts 1976 énstemmigt truffet følgende beslutning:

Der er ikke basis for at foretage en ny grundlæggende vurdering af om der kan gives støtte til Thorsen-filmen, men der er kommet to nye momenter frem, som er de eneste bestyrelsen skal tage stilling til: Kammeradvokatens udtalelse samt ministerens skrivelse til filminstituttet, hvori ministeren tilkendegiver, at han tilslutter sig Kammeradvokatens konklusion: at en film produceret på grundlag af manuskriptet vil være retsstridig.

Filminstituttets bestyrelse finder at måtte følge Kammeradvokatens vurdering og har ikke selv mulighed for på tilfredsstillende måde at foretage ny juridisk vurdering. Med denne begrundelse må bestyrelsen trække tilsagnet om støtte tilbage med fremhævelse af, at det udelukkende sker på grundlag af Kammeradvokatens vurdering, som ministeren har gjort til sin.«

Instituttet gav den 15. marts 1976 bl.a. Jens Jørgen Thorsen meddelelse om sin beslutning. (…)

Rigsadvokaten indhentede en udtalelse om ophavsretsspørgsmålet fra Ministeriet for Kulturelle anliggender. Ministeriet svarede den 23. september 1976 efter at have henvist til kammeradvokatens udtalelse af 8. marts 1976 og ministeriets skrivelse af 9. marts 1976 til bestyrelsen for filminstituttet bl.a.:

> »Bogen »Thorsens Jesusfilm« fremtræder som en gengivelse af manuskriptet med uvæsentlige ændringer.
>
> Ministeriet for kulturelle anliggender er af den opfattelse, at benyttelsen i bogen af tekster og handlingsforløb fra Det nye Testamente og deres brug i den sammenhæng, hvori de er gengivet, må antages at indebære en overtrædelse af ophavsretslovens § 53.
>
> Efter de for ministeriet foreliggende omstændigheder i sagen finder man det imidlertid tvivlsomt, om der vil være tilstrækkelig grund til, at der rejses offentlig påtale for overtrædelsen. Man har i denne forbindelse lagt vægt på det forhold, at en film gennem sin visuelle udtryksform formentlig rummer mulighed for større virkning på almenheden end en tilsvarende bog.«

Brevet var underskrevet af kommitteret W. Weincke.

Rigsadvokaten besvarede herefter i skrivelse af 3. december 1976 henvendelsen om ophavsretsloven med en henvisning til Kulturministeriets udtalelse, hvorefter der anførtes:

> »Efter at have indhentet udtalelser fra politidirektøren og 2. statsadvokat for København skal jeg meddele, at jeg ikke har fundet tilstrækkelig grund til påtale efter ophavsretsloven i anledning af udgivelsen af filmmanuskriptet.
>
> Det bemærkes, at jeg ikke herved har taget stilling fil strafferetlig forfølgning ved indspilning eller forevisning af film på grundlag af filmmanuskriptet.«"

Af landsrettens præmisser fremgår bl.a. følgende:

"I tiden efter vedtagelsen af ophavsretsloven i 1961 var droit moral reglerne i teori og praksis blevet undergivet en stadig mere fri og nuanceret fortolkning. Det kom i kammeradvokatens responsum til udtryk gennem de forbehold og begrænsninger, som han selv indlagde i sin vurdering, der mundede ud i, at han var tilbøjelig til at mene, at en film fremstillet på grundlag af manuskriptet ville være stridende imod i alt fald 2. led i bestemmelsens § 3, stk. 2, jfr. § 53, i ophavsretsloven. Videre fremgik det af konsulenternes indstilling, der understøttes af forklaringerne under sagen, at Thorsen som filminstruktør arbejder med en vis ubundethed af sine manuskripter, og at det derfor er forbundet med betydelig usikkerhed at vurdere det endelige resultat af den projekterede film alene på grundlag af manuskriptet.

Efter de således foreliggende oplysninger og konsulenternes og skønsmændenes samstemmende vurdering af filmprojektet som et nyt og selvstændigt kunstværk finder landsretten det så tvivlsomt, om den endelige film ville indebære en

krænkelse af droit moral reglerne, at filminstituttet ikke var berettiget til at tilbagekalde tilsagnet om støtte."

2.2.7. Sag 62/85 udsprang af, at Jens Jørgens Thorsen havde malet en nøgen korsfæstet mand med erigeret lem på en mur ved Birkerød station, og sag 133/85 udsprang af, at Jens Jørgen Thorsen havde malet en tilsvarende figur på facaden af restaurant Graffiti i Ålborg. I begge tilfælde havde Jens Jørgen Thorsen tilladelse til at male et maleri det pågældende sted (i Birkerød fra DSB og i Ålborg fra ejeren af restauranten). Maleriet i Birkerød blev overmalet, uden at der forinden blev optaget fotografier af det. Maleriet i Ålborg blev senere tildækket, men der var forinden blevet optaget fotografier af det.

Uwe Max Jensen skrev i foråret 2008 hovedopgave på Danmarks Journalisthøjskole om "Jens Jørgen Thorsens murmaleri på Birkerød Station af Jesus med erigeret lem." Opgaven bestod af en række journalistiske artikler.

Af artiklen "Blasfemi i Birkerød" fremgår bl.a. følgende:

> "Sent fredag aften kommer den 25-årige medicinstuderende Kim Hartzner forbi Birkerød Station. Han har været til fødselsdagsfest hos sin mormor, og Kim Hartzner bryder sig bestemt ikke om det syn, der møder ham, da han skal hente sin cykel på stationen.
>
> "Jeg besluttede mig for at male billedet over med det samme, jeg så det. Billedet forestillede Jesus på korset med en 80 centimeter lang erigeret penis – som en del af E'et i DSB-sloganet "Ud at se med DSB". Jeg fæstede mig dog kun ved Jesus-figuren og den blasfemiske fremstilling, hvor Jesus som verdens frelser i sit lidelsesøjeblik blev fremstillet i en seksuel positur," fortæller Kim Hartzner.
>
> Den unge studerende antager, at Thorsens Jesus-maleri er graffiti, og han cykler derfor direkte hjem efter en bøtte lyserød maling. Så cykler han tilbage til stationen og maler Jesus-figuren over."

Af artiklen "Brændemærket af Jesus" fremgår bl.a. følgende:

> "Thorsens Jesus-maleri giver fredag 19. oktober 1984 ikke kun respons i Birkerød. Også på Christiansborg sætter udsmykningen lemmer i bevægelse, da miljøminister Christian Christensen ringer til Arne Melchior, der som trafikminister har ansvaret for DSB's ejendomme.
>
> Miljøministeren fra Kristeligt Folkeparti fortæller sin ministerkollega om maleriet på Birkerød Station, og samme aften kører Arne Melchior til Birkerød for at besigtige Thorsens murmaleri. Trafikministeren er ikke begejstret for det syn, der møder ham.

"Jeg konstaterede, at der var tale om en blasfemisk handling, da Jesus var afbildet på en upassende måde. Desuden var maleriet i strid med grundloven, da grundlovens paragraf 4 lyder som følger: "Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten." Og staten kan da ikke på sin egen væg forhåne den religion, som grundloven siger, vi skal støtte," siger Arne Melchior.

Fredag aften – få timer efter Arne Melchiors besøg på Birkerød Station – maler Kim Hartzner Thorsens Jesus-figur over med lyserød maling. Men det er ikke nok for ministeren. Han ønsker hele Jens Jørgen Thorsens murmaleri væk.

"DSB's generaldirektør Ole Andresen gav mig ret i, at motivet var utilstedeligt, og som ansvarlig minister gav jeg ordre til, at det skulle smøres over. Jeg blev i den forbindelse beskyldt for censur. Men det var der ikke tale om. Ytringsfriheden var ikke krænket. Kunstneren kunne male lige, hvad han ville. Men en kunstner kan ikke bemale statens ejendom med hvad som helst. Det ville jo svare til, at en kunstner gik ind på Hovedbanegården og malede der i ytringsfrihedens navn," siger Arne Melchior om sin beslutning.

Arne Melchior vinder ikke mange hjerter i pressen med sit krav om, at Thorsens maleri skal fjernes, og i folketingssalen må han lægge ører til gnubbede ord. Venstresocialisten Jens Otto Madsen finder, at det er et groft indgreb mod den kunstneriske frihed at fjerne maleriet. Trafikministeren fastholder på sin side, at Jens Jørgen Thorsens værk er en provokation, der ikke hører hjemme på offentlige bygninger.

"Trods beskyldningerne om censur holdt jeg fast i mit, og det gør jeg den dag i dag. Men sagen var skyld i, at ledende chefredaktører siden hen behandlede mig så dårligt. De har fortalt mig, at det var på grund af den her sag," forklarer Arne Melchior.

Trafikminister Arne Melchior har jødisk baggrund. Jødedommen er langt ældre end kristendommen og anerkender ikke Jesus som hverken guds søn eller profet. Men det spiller ikke ind på Arne Melchiors afgørelse.

"Mit privatliv angår ikke min embedsførelse. Jeg lever i et kristent land, selvom man skulle tro, at Anders Fogh efterhånden har glemt det. Jeg har skrevet under på at holde grundloven i forbindelse med valget til folketinget, og da grundloven siger, at vi skal understøtte folkekirken, kan vi ikke samtidig gøre nar ad den samme kirke på statens ejendom.

Hvis Jens Jørgen Thorsen var utilfreds med den afgørelse, kunne han jo have henvendt sig til myndighederne og bedt dem anlægge sag imod mig. Men det gjorde han ikke. Thorsen vidste godt, at jeg havde ret. Men jeg har fået mange tæsk for det," fortæller Arne Melchior.

Jens Jørgen Thorsen vælger dog at klage til ombudsmanden, da maleriet fjernes, men ombudsmanden afviser klagen."

I Ålborg-sagen besluttede Rigsadvokaten den 20. februar 1985 ikke at rejse tiltale. Rigsadvokaten anførte i den forbindelse bl.a. følgende:

"Bemalingen på restaurant Graffitis facade rummer utvivlsomt en vanhelligelse af kristus-figuren. Denne vanhelligelse kan vist nok karakteriseres som spottende eller forhånende. Den angår ikke kristne troslærdomme, men den kristne gudsdyr-

kelse. Kristusfiguren er i den kristne religion en guddommelig skikkelse, og dyrkelsen af denne figur hører til denne religions gudsdyrkelse. Jeg er således af den opfattelse, at en tiltalerejsning ville kunne føre til domsfældelse for blasfemi efter straffelovens § 140.

Reglen i § 140 indeholder en særlig påtalebestemmelse, hvorefter påtale kun finder sted efter Rigsadvokatens bud. Herved tillægges Rigsadvokaten en adgang til at undlade påtale, som går videre end den, der i øvrigt gælder for ham ifølge retsplejeloven.

I medfør af denne bestemmelse er det sædvanligt at undlade påtale for overtrædelse af straffelovens § 140.

Jeg finder ikke anledning til at fravige denne praksis i dette tilfælde, og kan således tiltræde statsadvokatens afgørelse om ikke at rejse tiltale i sagen, hverken mod Jens Jørgen Thorsen eller ejeren af den i sagen omhandlede resturation.

I anledning af Deres spørgsmål om, hvorvidt anklagemyndigheden under tilsvarende omstændigheder ville undlade at forfølge sagen, såfremt der have været tale om anmeldelse vedrørende krænkelse af en anden tro end den kristne, skal jeg meddele, at dette ikke ville have medført en anden stillingtagen."

I Birkerød-sagen besluttede Rigsadvokaten tilsvarende den 5. marts 1985 ikke at rejse tiltale, og Rigsadvokaten henholdt dig i den forbindelse til begrundelsen i Ålborg-sagen.

Rigsadvokatens afgørelser i de to sager blev påklaget til Justitsministeriet, der den 7. juni 1985 stadfæstede Rigsadvokatens afgørelser. Rigsadvokaten henholdt sig i sin udtalelse til Justitsministeriet til sine afgørelser og tilføjede følgende:

"klageren synes at have forstået min afgørelse derhen, at der aldrig vil blive rejst tiltale efter straffelovens § 140. Det er imidlertid en misforståelse. Afgørelsen om tiltalerejsning træffes naturligvis efter en konkret vurdering i hvert enkelt tilfælde, men sagerne er sædvanligvis ikke af en sådan grovhed, at tiltale skønnes påkrævet."

Justitsministeriets afgørelse i Ålborg-sagen indeholder bl.a. følgende:

"Politimesteren har oplyst, at bemalingen på facaden nu er dækket af en opsat træplade, og at der i øvrigt verserer en sag mod ejeren af restaurationen med henblik på overmaling af facaden i forbindelse med en overtrædelse af lov om kommuneplanlægning.

Justitsministeriet skal herefter meddele, at man ville have fundet det rigtigst, at sagen, der efter rigsadvokatens opfattelse ville kunne føre til domsfældelse for blasfemi efter straffelovens § 140, var blevet indbragt for retten, således at domstolene fik lejlighed til at tage stilling til rækkevidden af bestemmelsen.

> På baggrund af oplysningerne fra politimesteren finder justitsministeriet dog ikke fuld tilstrækkelig anledning til at omgøre rigsadvokatens afgørelse i den foreliggende sag."

Justitsministeriets afgørelse i Birkerød-sagen indeholder bl.a. følgende:

> "Det fremgår (…), at bemalingen på muren på Birkerød Station er overmalet, og at det derfor nu ikke er muligt at fremlægge fotos heraf.
>
> Justitsministeriet skal herefter meddele, at man ville have fundet det rigtigst, at sagen, der efter rigsadvokatens opfattelse ville kunne føre til domsfældelse for blasfemi efter straffelovens § 140, var blevet indbragt for retten, således at domstolene fik lejlighed til at tage stilling til rækkevidden af bestemmelsen.
>
> På baggrund af oplysningerne om, at det nu ikke er muligt at fremlæge fotos af bemalingen, finder justitsministeriet dog ikke fuld tilstrækkelig anledning til at omgøre rigsadvokatens afgørelse i den foreliggende sag."

Ejeren af restauranten i Ålborg vedtog den 30. april 1985 en bøde på 2.000 kr. for overtrædelse af lov om kommuneplanlægning, idet han uden tilladelse havde ladet udføre en bemaling af ejendommens facade i strid med et vilkår i byggetilladelsen om, at renovering af facaden, herunder eventuel bemaling, ikke måtte foretages, før der forelå nærmere godkendelse fra kommunen. Vilkåret var fastsat i medfør af en bestemmelse i lov om kommuneplanlægning, hvorefter en byggetilladelse kan gøres afhængig af, at bebyggelsen får en sådan ydre udformning, at der i forbindelse med dens omgivelser opnås en god helhedsvirkning.

2.2.8. I en reklameavis, der blev husstandsomdelt i weekenden den 10.-11. maj 2003, lancerede butikskæden Kvickly nogle nye klipklap-sandaler med billeder på sålerne af henholdsvis Jomfru Maria og en mand, der af mange blev opfattet som Jesus, men som ifølge nogle eksperter faktisk var apostlen Judas Thaddæus. Som følge af kritik af, at man på den måde fik folk til at træde på Jomfru Maria og Jesus, besluttede Kvickly onsdag den 14. maj 2003 at standse salget af sandalerne. Af et Ritzau-telegram af 13. maj 2003 om sagen fremgår bl.a. følgende:

> "I COOP Danmark, som Kvickly hører under, siger informationschef Jens Juul Nielsen, at en halv snes præster fra folkekirken har henvendt sig centralt. Præsterne mener, at sandalerne sender et "forkert signal". COOP Danmark har i alt fået et halvt hundrede protester over fodtøjet foruden mere eller mindre vrede reaktioner i butikkerne.
>
> Blandt kristne fra Mellemøsten blev vreden over sandalerne i går så stor, at de gik ind i en Kvickly i Viby ved Århus og ødelagde sandalerne, så der ikke var flere at sælge.

Protesterne var en overraskelse for butikskæden. I arabisk kultur er det stærkt fornærmende at vise fodsåler og træde på noget. Det havde COOP Danmark ikke med i overvejelserne, da denne uges sandal-tilbud blev lanceret."

Af en notits i Kristeligt Dagblad den 15. maj 2003 fremgår bl.a. følgende:

"Supermarkedskæden Kvickly trak i går sandalerne med religiøse motiver tilbage fra butikkerne. Salget af sandalerne har mødt voldsom kritik.

Hele den kirkelige verden har stået sammen i protest mod Kvickly-kæden og dens ejere, Coop Danmark. Protesterne, der har bredt sig som ringe i vandet, har nu overbevist Coop Danmark om, at sandalerne skal væk fra hylderne.

- Det har været afgørende for Coop Danmarks beslutning, at det er så bred en del af befolkningen, der har følt sig stødt, skriver koncernen i en pressemeddelelse.

Den massive modstand er imidlertid kommet bag på Coop Danmark, der ikke havde forudset de kraftige reaktioner.

- Det har ikke været Coop Danmarks opfattelse, at der ville være den tolkning. Sandalerne er købt, fordi de er smukke og moderne, og det har ikke været hensigten at støde mennesker, skriver Coop Danmark.

Ebbe Lundgaard, der er formand for FDB og moderselskabet Coop Norden, der ejer Coop Danmark, er ikke stolt over Kvicklys sandaler.

- Det er ærgeligt, at vi sælger produkter, som folk bliver stødt af, siger han.

Både FDB og Coop Norden vil gerne være kendt for en høj etik omkring deres produkter og markedsføring. Denne etiske profil er imidlertid kommet i fare.

- Vi skal undgå sådanne situationer i fremtiden. Derfor må vi revurdere vores salg af varer med religiøse motiver, siger Ebbe Lundgaard."

Ifølge oplysninger i pressen anmeldte det katolske menighedsråd i Vordingborg og foreningen Dansk Kultur Kvickly til politiet for blasfemi. Straffelovrådet er ikke bekendt med, hvilken myndighed inden for anklagemyndigheden der besluttede ikke at gå videre med sagen.

2.3. Rigsadvokatens afgørelse i sagen om Jyllands-Postens artikel "Muhammeds ansigt"

Jyllands-Posten offentliggjorde den 30. september 2005 en artikel med overskriften "Muhammeds ansigt", som var ledsaget af 12 tegninger. Artiklen og tegningerne beskrives således i Rigsadvokatens afgørelse af 15. marts 2006:

"Artiklen i Jyllands-Posten blev bragt i avisens fredagsudgave den 30. september 2005, og blev annonceret på forsiden af avisen ved gengivelse af en af tegningerne fra artiklen. Tegningen ledsages af en tekst om, at avisen har opfordret med-

lemmer af danske bladtegneres forening til at tegne Muhammed, som de ser ham, at 12 ud af ca. 40 har besvaret henvendelsen, og at tegningerne bringes under deres eget navn. Det er endvidere angivet i teksten på forsiden, at ”Det moderne sekulære samfund afvises af nogle muslimer. De gør krav på en særstilling, når de insisterer på en særlig hensyntagen til egne religiøse følelser. Det er uforeneligt med et verdsligt demokrati og ytringsfrihed, hvor man må være rede til at finde sig i spot, hån og latterliggørelse”.

Artiklen, som findes i sektionen ”KulturWeekend”, side 3, har titlen ”Muhammeds ansigt” og er opstillet med et trespaltet tekstafsnit omgivet af tolv tegninger. I indledningen til artiklen anvendes overskriften ”Ytringsfrihed”, og det fremgår, at artiklen er forfattet af Flemming Rose, kulturredaktør. Teksten i artiklen indledes således:

> ”Komikeren Frank Hvam erkendte for nylig, at han ikke ”tør tage pis på Koranen for åben tv-skærm”, en tegner, der skal afbilde profeten Muhammed i en børnebog, ønsker at optræde anonymt. Det samme gør vesteuropæiske oversættere af en islamkritisk essaysamling. Et førende kunstmuseum fjerner et kunstværk af frygt for muslimers reaktion. I denne teatersæson opføres tre forestillinger med bid og satire rettet mod USA’s præsident George W. Bush, men der er ikke en eneste om Osama bin Laden og hans allierede, og under et møde med statsminister Anders Fogh Rasmussen (V) opfordrer en imam regeringen til at gøre sin indflydelse gældende over for danske medier, så de kan tegne et mere positivt billede af islam.
>
> De anførte eksempler giver grund til bekymring, hvad enten den oplevede frygt hviler på et falsk grundlag eller ej. Faktum er, at den findes, og at den fører til selvcensur. Der sker en intimidering af det offentlige rum. Kunstnere, forfattere, tegnere, oversættere og teaterfolk går derfor i en stor bue uden om vor tids vigtige kulturmøde, det mellem islam og de sekulære, vestlige samfund med rod i kristendommen.”

Af det følgende afsnit i artiklen fremgår under overskriften ” Latterliggørelsen” følgende:

> ”Det moderne, sekulære samfund afvises af nogle muslimer. De gør krav på en særstilling, når de insisterer på særlig hensyntagen til egne religiøse følelser. Det er uforeneligt med et verdsligt demokrati og ytringsfrihed, hvor man må være rede til at finde sig i hån, spot og latterliggørelse. Det er bestemt ikke altid lige pænt og sympatisk at se på, og det betyder ikke, at religiøse følelser for enhver pris skal gøres til grin, men det er underordnet i sammenhængen.
>
> Det er således ikke tilfældigt, at folk i totalitære samfund ryger i fængsel for at fortælle vittigheder eller afbilde diktatorer kritisk. Det sker som regel med henvisning til, at det krænker folks følelser. I Danmark er det ikke kommet så vidt, men de anførte eksempler viser, at vi er på vej ind på en glidebane, hvor ingen kan forudsige, hvad selvcensuren vil ende med.”

Af den sidste spalte i artiklen fremgår under overskriften ”12 bladtegnere”, at ”derfor har Morgenavisen Jyllands-Posten opfordret medlemmer af danske blad-

tegneres forening til at tegne Muhammed, som de ser ham". Endvidere fremgår, at tolv tegnere, hvis navne angives, har besvaret henvendelsen, og at disse tegninger bringes.

De tolv tegninger, der er trykt, er følgende:

Tegning 1: Et mandeansigt med skæg og turban tegnet ind i en halvmåne og en stjerne, der er almindeligt anvendte symboler for islam.

Tegning 2: Et bistert udseende mandeansigt med skæg og en turban udformet som en antændt bombe.

Tegning 3: En person, der står foran en konfrontationsparade bestående af syv personer, bl.a. en karikatur af Pia Kjærsgaard samt fem mænd iført turban. Personen foran paraden udtaler: "Hm… jeg kan ikke lige genkende ham…".

Tegning 4: En stående mand med skæg og turban og en glorie over hovedet af form som en halvmåne.

Tegning 5: Fire stiliserede kvindefigurer med hovedtørklæde samt som ansigtstræk en stjerne og en halvmåde. Tegningen ledsages af teksten "Profet! Med kuk og knald i låget som holder kvinder under åget!".

Tegning 6: En stående mand med skæg og turban, som støtter sig til en stav og har et æsel bag sig i snor.

Tegning 7: En mand med sveddråber på panden, der sidder under en lampe, kigger sig over venstre skulder og tegner [e]t mandeansigt med hovedklæde og skæg.

Tegning 8: To skæggede mænd iført turban og bevæbnet med et sværd, en bombe og et gevær, som løber hen mod en tredje skægget mand med turban, som læser et papir, holder hånden afværgende ud og udtaler: "Rolig, venner, når alt kommer til alt er det jo bare en tegning lavet af en vantro sønderjyde".

Tegning 9: En teenagedreng med mørkt hår iført bukser og stribet trøje med teksten "Fremtiden", som står foran en tavle med arabisk skrift og peger på skriften med en pegepind, ledsaget af teksten "Mohammed, Valby Skole, 7.A." med en pil hen mod drengen.

Tegning 10: En stående skægget mand med turban og et sværd samt en sort bjælke over øjnene omgivet af to kvinder iført en sort klædedragt, så kun deres øjne er synlige.

Tegning 11: En mand med turban og skæg, som står på skyer med udslåede arme og siger "Stop stop vi er løbet tør for jomfruer", mens en række laset udseende mænd med en røgsky over hovedet står afventende over for den første mand.

Tegning 12: En tegning af en mand med briller og en turban med en appelsin i. Appelsinen bærer påskriften "PR-Stunt". Manden fremviser smilende en tegning visende en "tændstikmand" med skæg og turban."

Rigsadvokaten besluttede den 15. marts 2006, at der ikke skulle foretages yderligere i sagen. Af Rigsadvokatens afgørelse fremgår bl.a. følgende:

"[Straffelovens § 140] hører til de strafferetlige regler, hvis fortolkning varierer afhængig af, hvad der i almindelighed anses for at være accepteret sprogbrug eller anden udtryksmåde i det danske samfund. I den forbindelse bemærkes, at det ikke er usædvanligt, at der i Danmark anvendes en direkte og uhøjtidelig debatform, hvor selv stødende og fornærmende meningstilkendegivelser i vidt omfang accepteres.

Det bemærkes også, at straffelovens § 140, da den blev vedtaget i 1930, var tænkt som et værn mod de alvorligste krænkelser af religiøse følelser, og dette var endvidere fremme ved Folketingets senere drøftelser i 1973 og 2005 om behovet for bestemmelsen. Det har også givet sig udslag i praksis, hvor der kun i tre tilfælde siden 1930 er rejst tiltale for overtrædelse af bestemmelsen, og hvor der i den seneste af disse sager fra 1971 skete frifindelse.

En vurdering af de ovenfor beskrevne tegninger og artiklen i forhold til bestemmelsen i straffelovens § 140 indebærer en stillingtagen til, om der herved er sket spot eller forhånelse af islams troslærdomme eller gudsdyrkelse.

De øvrige objektive betingelser i straffelovens § 140 må anses for opfyldt, idet en eventuel overtrædelse af straffelovens § 140 er sket over for et "her i landet lovligt bestående religionssamfund". Der er også tale om "offentlig" fremsættelse af artiklen og tegningerne, idet de er trykt i et dagblad, ligesom formen for en eventuel spot eller forhånelse ved skriftlige tilkendegivelser i en avisartikel og ved tegninger i samme er omfattet af straffelovens § 140.

For så vidt angår spørgsmålet, om artiklen indeholder spot eller forhånelse af "troslærdom eller gudsdyrkelse", bemærkes indledningsvis, at udtrykkene omfatter et trossamfunds indre og ydre religiøse liv, dvs. trossætningerne (en eventuel trosbekendelse og de for religionen centrale tekster) samt de institutioner, skikke, personer og ting (rituelle handlinger mv.), ved hvilke samfundets gudsdyrkelse finder sted. Begreberne omfatter derimod ifølge bestemmelsens forarbejder ikke religiøse følelser, der ikke knytter sig til samfundets troslærdomme eller gudsdyrkelse, herunder lærdomme af etisk eller social karakter eller lignende.

Begrebet "spot" dækker latterliggørelse og er udtryk for mangel på agtelse eller ringeagt for det, der spottes. "Forhånelse" er udtryk for foragt for det, der hånes. Det må antages at ligge i disse ord, at der skal være tale om latterliggørelse eller foragt af en vis grovhed, ligesom det også fremgår af forarbejderne til bestemmelsen, at straf kun pådrages i "alvorlige" tilfælde.

I islams troslærdom kan ikke siges at gælde et generelt og absolut forbud mod at tegne profeten Muhammed.

Det må lægges til grund, at der i islam ifølge hadith (der er skriftlige fortællinger om profetens adfærd og rettesnor for den adfærd, som muslimer skal lægge for dagen) gælder et forbud mod afbildning af mennesker, som også omfatter afbildning af profeten Muhammed. Billedforbudet efterleves dog ikke konsekvent af alle muslimer, idet der forekommer billeder af Muhammed både i ældre tid og nutiden. I disse tilfælde fremstilles profeten dog med respekt, herunder i en række tilfælde uden ansigtstræk.

Det kan herefter ikke antages, at en tegning af profeten Muhammed i almindelighed vil være i strid med religionens troslærdom eller gudsdyrkelse, således som den praktiseres i dag, selv om visse grupper inden for troen efterlever billedforbudet fuldt ud. Allerede af den grund kan en tegning af profeten Muhammed ikke i sig selv indebære en overtrædelse af straffelovens § 140.

De foreliggende tegninger, der ifølge overskriften illustrerer "Muhammeds ansigt", er imidlertid for nogles vedkommende ikke blot en afbildning af profeten Muhammed, men en karikatur af denne.

En karikaturtegning af en helt central figur i islam som profeten Muhammed kan efter omstændighederne indebære en latterliggørelse af eller udtryk for foragt

for muslimers troslærdom eller gudsdyrkelse. Tegningerne må ved vurderingen af, om dette er tilfældet, ses i lyset af den tekst, som ledsager tegningerne.

I artiklens tekst anføres, at frygt for muslimers reaktion i en række konkrete tilfælde har ført til selvcensur og medført, at kunstnere, forfattere og andre undlader at udtrykke sig om kulturmødet mellem islam og de sekulære, vestlige samfund med rod i kristendommen. I næste afsnit anføres indledningsvis, at det moderne sekulære samfund afvises af nogle muslimer, der gør krav på en særstilling, når de insisterer på særlig hensyntagen til egne religiøse følelser. Herefter anføres: "Det er uforeneligt med et verdsligt demokrati og ytringsfrihed, hvor man må være rede til at finde sig i hån, spot og latterliggørelse. Det er bestemt ikke altid lige sympatisk og pænt at se på, og det betyder ikke, at religiøse følelser for enhver pris skal gøres til grin, men det er underordnet i sammenhængen."

I det følgende afsnit fremgår, at Jyllands-Posten på denne baggrund har opfordret medlemmer af danske bladtegneres forening til at tegne Muhammed, som de ser ham.

Det må på baggrund af denne tekst lægges til grund, at tegningerne er bestilt af Jyllands-Posten med henblik på i en provokerende form at debattere, om der i et verdsligt samfund skal tages særligt hensyn til nogle muslimers religiøse følelser.

Tegningerne, som i afsnit 2 ovenfor er beskrevet som henholdsvis tegning 1, tegning 3, tegning 4, tegning 6, tegning 7, tegning 9, tegning 11 og tegning 12, er enten neutrale i deres udtryk eller forekommer ikke at være udtryk for ringeagt eller en ondsindet latterliggørende humor. Disse tegninger kan derfor efter rigsadvokaturens opfattelse ikke anses for strafbare efter straffelovens § 140.

Tegning 5 og tegning 10 omhandler kvinders stilling i et muslimsk samfund og vedrører således sociale forhold i disse samfund og samfundsmedlemmernes liv. På denne baggrund kan tegningerne ikke anses for at indeholde tilkendegivelser om den islamiske troslærdom eller gudsdyrkelse og er derfor ikke strafbare efter straffelovens § 140.

De to bevæbnede figurer på tegning 8 kan opfattes som en illustration af et voldselement i islam eller blandt muslimer. Den stående mand, som kan være et billede af Muhammed, afviser imidlertid, at der er grund til vrede, og udtaler sig beroligende, hvilket må opfattes som en afvisning af vold. Heller ikke denne tegning kan således anses at indebære spot eller forhånelse af islams troslærdom eller gudsdyrkelse, jf. straffelovens § 140.

Tegning 2, der viser et bistert mandeansigt med en turban udformet som en antændt bombe, kan opfattes på flere måder.

Tegningen kan – hvis Muhammed opfattes som et symbol på islam – forstås sådan, at der er udøvet vold eller bombesprængninger i islams navn. Tegningen kan derfor ses som et indlæg i den aktuelle debat om terror og som et udtryk for, at religiøs fanatisme har ført til terrorhandlinger. Forstået på denne måde kan tegningen ikke anses at udtrykke foragt for profeten Muhammed eller for religionen islam, men som udtryk for kritik af islamiske grupper, der med henvisning til religiøse argumenter begår terrorhandlinger. Ved denne forståelse er der klart ikke tale om en overtrædelse af straffelovens § 140.

Tegningen kan også forstås sådan, at profeten Muhammed fremstilles som en voldelig person og som en noget frygtindgydende eller skræmmende figur.

De historiske beskrivelser af profetens liv viser, at han og hans tilhængere under deres udbredelse af religionen har været involveret i voldelige konflikter og

> væbnede opgør med personer og befolkningsgrupper, der ikke tilsluttede sig islam, og at både mange muslimer og andre mistede livet i den forbindelse.
>
> Selv på denne historiske baggrund må en fremstilling af profeten Muhammed som en voldelig person anses som en urigtig fremstilling, når det sker med en bombe som våben, der i nutidig sammenhæng kan opfattes som en hentydning til terrorisme. Denne fremstilling kan med god grund opfattes som en krænkelse og fornærmelse af profeten, der er et forbillede for troende muslimer.
>
> En sådan fremstilling er imidlertid ikke udtryk for spot eller latterliggørelse og næppe heller en forhånelse i straffelovens § 140's forstand. Begrebet forhånelse dækker over foragt og nedgørelse, hvilket i sin normale forståelse ikke vil omfatte situationer, hvor en figur fremstilles som på tegning 2, hvordan den end billedligt skal forstås eller tolkes.
>
> Også under hensyn til, at straffelovens § 140 efter forarbejder og praksis skal fortolkes snævert, kan den krænkelse og fornærmelse af profeten Muhammed, som tegningen kan opfattes som, herefter ikke med den fornødne sikkerhed antages at være strafbar efter straffelovens § 140.
>
> Uanset, om formålet med at offentliggøre tegningerne ifølge teksten i artiklen har været at udtrykke "hån, spot og latterliggørelse" med det formål at debattere, om der i et verdsligt samfund skal tages særligt hensyn til nogle muslimers religiøse følelser, findes denne eventuelle hensigt således ikke have fundet udtryk i tegningerne på en sådan måde, at der foreligger en overtrædelse af straffelovens § 140.
>
> Allerede som følge af, at forholdet ikke kan anses for strafbart efter straffelovens § 140, er der ikke anledning til selvstændigt at vurdere, om idømmelse af straf i sagen i givet fald måtte anses for at være en krænkelse af EMRK artikel 10. Der har således ikke været grund til at vurdere, om et indgreb i form af straf ville være et "nødvendigt indgreb i et demokratisk samfund", dvs. om indgrebet ville forfølge et anerkendelsesværdigt formål og være proportionalt, jf. EMRK artikel 10, stk. 2."

Rigsadvokatens afgørelse angik også straffelovens § 266 b om offentligt at true, forhåne eller nedværdige en gruppe af personer på grund af race, hudfarve, national eller etnisk oprindelse, tro eller seksuel orientering. Herom fremgår bl.a. følgende af afgørelsen:

> "Tekstdelen i artiklen omfatter ikke muslimer generelt, men nævner udtrykkeligt "nogle" muslimer, nemlig de muslimer, der afviser det moderne sekulære samfund og gør krav på en særstilling i forhold til deres religiøse følelser. Denne sidstnævnte persongruppe må anses for omfattet af udtrykket "en gruppe af personer" som nævnt i § 266 b, men teksten i artiklen kan ikke anses for at være forhånende eller nedværdigende over for denne gruppe – heller ikke når den ses i sammenhæng med tegningerne.
>
> Som nævnt (…) forestiller tegningerne i artiklen ifølge overskriften Muhammed. De tegninger, der må antages at være billeder af Muhammed, forestiller en religiøs figur, og der er ingen af disse tegninger, der kan anses at være møntet på muslimer generelt. Der er endvidere ikke noget holdepunkt for at antage, at det

har været hensigten med tegning 2 at fremstille muslimer i almindelighed som voldsudøvere eller tilhængere af vold eller endda som terrorister.

De tegninger, der afbilder andre personer end profeten Muhammed, indeholder ikke tilkendegivelser, der vedrører muslimer generelt. Endvidere er fremstillingen af muslimer i disse tegninger heller ikke forhånende eller nedværdigende. Heller ikke, når tegningerne sammenholdes med tekstdelen i artiklen, er der grundlag for at antage, at der med tegningerne fremsættes tilkendegivelser, der omfatter muslimer generelt.

Rigsadvokaturen finder herefter ikke, at der ved artiklen "Muhammeds ansigt" og tegningerne foreligger en overtrædelse af straffelovens § 266 b."

Vagn Greve – der er enig i, at artiklen "Muhammeds ansigt" med tilhørende tegninger ikke udgjorde en overtrædelse af straffelovens § 140 – har i bogen *Bånd på hånd og mund* (DJØFs forlag 2008) kritiseret den del af begrundelsen for Rigsadvokatens afgørelse, som henviser til, at der i islams troslærdom ikke kan siges at gælde et generelt og absolut forbud mod at tegne profeten Muhammed. Vagn Greve anfører i den forbindelse følgende (side 83):

"dette argument er tyndt – man kan godt krænke calvinister, selv om en udtalelse ikke ville krænke lutheranere"

3. Tidligere overvejelser om en eventuel ophævelse af straffelovens § 140

3.1. Lovforslag og beslutningsforslag mv. i Folketinget

Siden 1973 har der flere gange været fremsat lovforslag om at ophæve straffelovens § 140.

3.1.1. 1972-73

Justitsministeren fremsatte den 6. februar 1973 forslag bl.a. om ophævelse af straffelovens § 140. Om baggrunden for forslaget om at ophæve bestemmelsen fremgår følgende af lovforslagets bemærkninger (Folketingstidende 1972-73, tillæg A, spalte 5138):

"Straffelovens § 140 om blasfemi foreslås ophævet. Siden gennemførelsen af straffeloven i 1930 er tiltale for overtrædelsen af bestemmelsen kun blevet rejst i 3

tilfælde, henholdsvis i 1938, 1946 og 1971. Medens der skete domsfældelse i de første to sager, faldt sagen fra 1971 ud til frifindelse. Det er justitsministeriets opfattelse, at der med den udvikling, der har fundet sted siden 1930, ikke længere er grundlag for at opretholde bestemmelsen. Hvis grænserne for ytringsfriheden på dette området overtrædes, vil offentlighedens fordømmelse være en mere effektiv og naturlig reaktion end anvendelsen af straf."

Ved 1. behandlingen af lovforslaget var der ikke enighed om, hvorvidt straffelovens § 140 skulle ophæves. Hanne Budtz (KF) udtalte følgende (Folketingstidende 1972-73, spalte 4796):

"Om blasfemi kan jeg straks sige, at det konservative folkeparti absolut ikke kan medvirke til afskaffelse af den bestemmelse i straffeloven, der omfatter blasfemi. Det er rigtigt, at der ikke er mange sager, som ministeren skriver i sin fremsættelsestale eller i bemærkningerne, men ministeren vil nok være enig i, at tidligere afgørelser har været af betydning for religiøse anskuelser, og vi havde sidste år her i tinget et lovforslag, der blev vedtaget i enighed, om forbud mod racediskriminering. Jeg synes, det er rimeligt at sammenligne de to forhold og sammenligne den respekt, vi alle skal udvise – og vil udvise naturligt – for andre med respekt for andres synspunkter, og vi ved jo aldrig, hvornår der i lighed med tidligere ubehagelige tider kunne blive behov for paragraffen igen. Ministeren får altså ikke det konservative folkepartis medvirken til afskaffelse af straffelovens § 140."

Nathalie Lind (V) udtalte under 1. behandlingen følgende (spalte 4800-4801):

"Hvad angår blasfemiparagraffen, finder jeg ikke ministerens argumentation for at ophæve den særligt overbevisende. Der er enkelte i min gruppe, som har den vurdering, at en straffebestemmelse næppe er det rette middel til at modvirke, at der offentligt drives spot med andres gudsdyrkelse. Jeg har ikke selv den opfattelse, men naturligvis må vi høre nærmere i udvalget om mulighederne for at få virkelige argumenter frem fra ministeren for, at vi skal ophæve denne paragraf, når man samtidig, som fru Hanne Budtz sagde, for nylig har indføjet en bestemmelse om, at vi ikke må diskriminere. Det, jeg vil fremhæve her, er yderligere det ekstra perspektiv, der er i sagen med det store antal fremmedarbejdere, vi har i landet. Jeg vil stille det spørgsmål: har vi tilstrækkelig tolerance til, at vi i vores holdning over for fremmedarbejderne og over for deres gudsdyrkelse kan give slip på denne straffebestemmelse?"

Ruth Olsen (SF) udtalte følgende (spalte 4806):

"Blasfemiparagraffens ophævelse hilser vi med stor tilfredshed, for de, der tror på Vorherre, de siger jo, han er almægtig, og så klarer han sig nok uden vort i forvejen så overbelastede retsbeskyttelsesapparat."

Justitsministeren svarede derefter bl.a. følgende (spalte 4812):

> ”Der er kommet bemærkninger fra forskellig side om, at man ikke kunne støtte, ikke uden videre i hvert fald, forslaget om at ophæve bestemmelsen om blasfemi. Jeg vil gerne i den anledning sige, at vi har sikret os, at vi har tilslutning fra kirkeministeriet, og jeg må måske have lov til at citere, selvom det er at gå i enkeltheder, et brev, som vi har fået fra kirkeministeriet; det lyder således:
>
>> ”i anledning af justitsministeriets skrivelse af 6. februar 1973 angående ophævelse af straffelovens § 140 om blasfemi skal man efter stedfunden brevveksling med biskopperne meddele, at kirkeministeriet for sit vedkommende ikke skal udtale sig imod ophævelsen af den nævnte lovbestemmelse.”
>
> Vi mener altså faktisk, at vi godt kan ophæve den, og det er da også min opfattelse, at den respekt for andres tro, den respekt for deres synspunkter, hvad enten den bygger på den ene eller anden religion, der alene skal støttes på en straffelovbestemmelse, ikke er meget værd. Jeg tror, vi kan undvære en straffelovbestemmelse om dette spørgsmål.”

Under lovforslagets behandling i Folketingets Retsudvalg blev der opnået enighed om, at forslaget om at ophæve straffelovens § 140 skulle udgå af lovforslaget. Af Retudvalgets betænkning af 23. maj 1973 over lovforslaget fremgår herom følgende (Folketingstidende 1972-73, tillæg B, spalte 2245):

> ”Ministeren har stillet nedenstående ændringsforslag, hvorefter forslage[t] om ophævelse af blasfemibestemmelsen (…) vil blive genfremsat i næste samling, 1973-74, for at muliggøre en grundigere behandling. Udvalget kan tiltræde ministerens ændringsforslag”

Forslag om ophævelse af straffelovens § 140 blev imidlertid ikke genfremsat i den følgende folketingssamling. Det bemærkes herved, at Folketinget efter valget den 4. december 1973 (”jordskredsvalget”) havde en væsentlig anden sammensætning, og at den socialdemokratiske regering efter valget blev afløst af en venstreregering, hvor Nathalie Lind var justitsminister.

3.1.2. 2004-05

Socialistisk Folkeparti fremsatte den 16. december 2004 lovforslag om ophævelse af straffelovens § 140. Af lovforslagets bemærkninger fremgår bl.a. følgende (Folketingstidende 2004-2005, 1. samling, tillæg A, side 4687):

”Den såkaldte blasfemibestemmelse i § 140, som er en overlevering fra Christian V’s Danske Lov fra 1683, og som blev indsat i straffeloven i 1866, er tiden løbet helt fra. Derfor har SF også ved forskellige lejligheder, bl.a. da diskussionen om blasfemibestemmelsen var fremme i 1970’erne, argumenteret for, at bestemmelsen ikke hører hjemme i straffeloven. Med indførelse af den såkaldte racismebestemmelse i straffelovens § 266 b i 1939, som blev væsentligt udvidet i 1971 og revideret i 1987, er der efter foreslagsstillerne en tilstrækkelig og bedre beskyttelse af grupper af personer, der kan føle sig truede, forhånede eller nedværdigede, end § 140 giver mulighed for. Dertil kommer, at § 266 b ikke alene beskytter i forbindelse med religion, men også i forbindelse med race, hudfarve, national og etnisk oprindelse eller seksuel orientering.”

Dagen efter, den 17. december 2004, fremsatte Dansk Folkeparti ligeledes lovforslag om at ophæve straffelovens § 140. Af lovforslagets bemærkninger fremgår bl.a. følgende (Folketingstidende 2004-05, 1. samling, tillæg A, side 4705):

”Principielt og religiøst er en lovparagraf med straf for blasfemi en komplet misforståelse i et kristent land. Tanken om, at vi med loven i hånd skal værne Guds ære, er nærmest blasfemisk. Muhamed hævnede i 622 militært de forhånelser, han havde mødt i Mekka, og siden har der været dødsstraf for at forhåne profeten – til forskel fra den nytestamentlige beretning om Jesus, den sagtmodige konge, som selv opsøgte krænkelser og forhånelser på korset. Jesus hyrede jo heller ikke en romersk advokat, da han blev stedt for sin jordiske dommer Pilatus. Han sagde tværtimod, at Pilatus ligeså lidt som den hånende og hadefulde folkeskare havde nogen virkelig magt over ham. Det havde kun én.

Oprindeligt var blasfemiparagraffen nærmest tænkt som et værn – ikke om Guds ære, men om almindelig sømmelighed. Den skulle vi imidlertid nok kunne forholde os ansvarligt til uden trusler om straf. Der er afgjort noget, der hedder god og dårlig tone, men vi plejer lykkeligvis ikke at lovgive om den slags.

Siden er der gået skred i blasfemibegrebet. I en følelsesfuld tid er det blevet til noget med at krænke andres religiøse følelser. Men krænkede følelser er et dårligt kriterium for en retsnorm. Hvornår kan man ikke påberåbe sig sine krænkede følelser, hvis man dermed kan ramme en modstander og tvinge ham til at tie?

Voltaire krænkede virkelig mange kristne menneskers følelser, men skulle man derfor have forbudt udgivelsen af han[s] skrifter? Så skulle vi jo have forbudt de fleste af oplysningstidens filosoffer, som i de frie videnskabers navn vendte sig mod kristendommen. Tanken er absurd, og det er derfor ikke overraskende, at blasfemibestemmelsen i straffelovens § 140 aldrig benyttes, og at der så vidt vides aldrig har været dømt efter den siden 1938. Vi har bare glemt at fjerne den, fordi den på den anden side var temmelig uskadelig.

Nu er loven imidlertid pludselig blevet højaktuel, efter at muslimer har sagsøgt Danmarks Radio og TV 2 for at krænke deres religiøse følelser ved at vise Theo van Goghs film ”Submission” – et gribende kunstværk og et forpint nødsskrig fra en kvinde, Ayaan Hirsi Ali, der er slæbt gennem omskæring, fornedrelser, tvangsægteskab, indespærring og voldtægt i en forholdsvis normal muslimsk fa-

milie. Hvis ikke hun skulle have ret til at bruge den vestlige verdens ytringsfrihed, hvem skulle egentlig så? Det er religionskritik fra dybet af en lemlæstet sjæl.

Lad os gå ud fra, at muslimerne vil tabe sagen med et brag – og dermed dokumentere, at blasfemiparagraffen er ubrugelig. Men lad os også gå ud fra, at hvis vi ikke fjerner den, vil der siden komme en bølge af sager, fremkaldt af "krænkede religiøse følelser" – eller bare af forurettet lyst til chikane. Anmeldelserne vil hagle ned på politimestrenes skriveborde og belaste både politi og retsvæsen med spørgsmål, som ikke bør finde deres afgørelse i retten, men i en fri og åben debat."

Justitsministeriets besvarede den 17. januar 2005 spørgsmål nr. 14 fra Folketingets Kirkudvalg vedrørende anvendelsesområderne for henholdsvis straffelovens § 140 og § 266 b, herunder med hensyn til, om der er sammenfald i anvendelsesområderne, og om en eventuel ophævelse af straffelovens § 140 vil efterlade et hul. Af Justitsministeriets besvarelse fremgår bl.a. følgende:

"der [er] ikke sammenfald mellem de to bestemmelsers anvendelsesområde. Straffelovens § 140 beskytter mod offentlig bespottelse og forhånelse af personers *religiøse følelse* i det omfang, denne følelse knytter sig til de lovlige religionssamfunds troslærdomme og gudsdyrkelse. Straffelovens § 266 b beskytter derimod bl.a. mod offentlig forhånelse eller forfølgelse af en *befolkningsgruppe* på grund af de pågældende personers fælles tro.

En ophævelse af straffelovens bestemmelse om blasfemi vil indebære, at offentligt fremsatte bespottelser eller forhånelser af her i landet lovligt bestående religionssamfunds troslærdomme og gudsdyrkelse ikke vil kunne strafforfølges."

Ingen af de nævnte lovforslag nåede at komme til 1. behandling før folketingsvalget den 8. februar 2005, men 18. marts 2005 genfremsatte Dansk Folkeparti sit lovforslag om ophævelse af straffelovens § 140. Af lovforslagets bemærkninger fremgik det samme, som er gengivet ovenfor fra Dansk Folkepartis lovforslag af 17. december 2004, jf. Folketingstidende 2004-05, 2. samling, tillæg A, side 5463).

Retsudvalgets betænkning af 2. juni 2005 over lovforslaget (Folketingstidende 2004-05, 2. samling, tillæg B, side 666) indeholder følgende indstillinger og politiske bemærkninger:

"Et *flertal* i udvalget (udvalget med undtagelse af DF) indstiller lovforslaget til *forkastelse* ved 3. behandling.

Socialistisk Folkeparti indstiller lovforslaget til forkastelse med henvisning til det af SF under 1. behandling fremførte.

Enhedslisten mener, at det er afgørende at have en vidtgående ytringsfrihed. Det er en meget væsentlig menneskerettighed, som EL ønsker at kæmpe hårdt for. Ytringsfriheden kommer nogle gange i konflikt med andre menneskerettigheder, og så skal man afveje dem i forhold til hinanden, herunder er muligheden for at beskytte mindretal i samfundet også en væsentlig ret.

EL mener derfor, at det er afgørende, at vi har muligheden for at beskytte mennesker mod overgreb, trusler, nedværdigelse, der udspringer af deres tro, seksuelle orientering, etniske oprindelse eller andet. Den beskyttelse er der i racismeparagraffen.

Omvendt mener EL, at det er problematisk, at der i straffeloven er en blasfemibestemmelse, som beskytter nogle former for tro, men ikke andre former for tro, da det jo kun er de anerkendte trossamfund, der er omfattet af blasfemiparagraffen. F.eks. er troen på nisser eller på julemanden ikke beskyttet i forhold til blasfemibestemmelsen, selv om nogle også her kan føle, at deres religiøse opfattelse bliver krænket, hvis man går ind og forhåner nisser eller julemanden.

EL mener, at vi skal have adskilt kirke og stat, og at vi ikke skal have en strafferetlig beskyttelse af bestemte trossamfund. Derfor ønsker EL også at fremsætte et samlet forslag om adskillelse af kirke og stat, hvor ophævelse af blasfemiparagraffen vil være en del af det samlede forslag, EL kommer med.

EL kan ikke støtte dette lovforslag på grund af de bemærkninger, der er tilknyttet lovforslaget.

Det danske Folketing skal bygge på politiske holdninger, ikke på teologiske diskussioner eller på antagelser og påstande om andre religioner. Hvis der skal laves lovændringer, skal det bygge på politiske holdninger, ikke på teologiske diskussioner.

Et *mindretal* i udvalget (DF) indstiller lovforslaget til *vedtagelse uændret.*"

Under 1. behandlingen af lovforslaget havde ordføreren for Socialistisk Folkeparti bl.a. udtalt følgende (Folketingstidende 2004-05, 2. samling, side 3240-41):

"Inden valget fremsatte SF et beslutningsforslag omkring ophævelse af blasfemiparagraffen ud fra den overbevisning, at der har været en sådan udvikling, at vi ikke længere finder, at der er behov for blasfemiparagraffen.

Det, der bare er centralt i vores argumentation for, at vi ikke kan støtte Dansk Folkepartis forslag, er bemærkningerne. Det er jo sådan, at når man laver ændringer af lovgivningen, så vil fortolkningen af den ændring, herunder ophævelse af blasfemibestemmelsen, blive fortolket ud fra de bemærkninger, som lovforslaget lægger op til. Og derfor ville man kunne få den opfattelse, at SF mener det samme, som Dansk Folkeparti gør i deres bemærkninger.

Det, der er centralt for SF, er den udvidede, nye fortolkning af racismebestemmelsen, som gør, at man rent faktisk kan beskytte dem, der er beskyttelsesværdige, det er nemlig mennesker. Vi er helt sikre på, at de, der måtte tro på en han, hun eller den, godt er klar over, at han, hun eller den kan godt selv beskytte sig selv.

Det, der er det centrale, når det drejer sig om straffelovsbestemmelsen omkring racisme eller det omkring blasfemi, er beskyttelse af mennesker. Og der ser vi, at racismebestemmelsen i tilstrækkelig grad kan beskytte mennesker, men det skriver Dansk Folkeparti ikke ét ord om."

Der var herefter en længere debat mellem ordføreren for forslagsstillerne og ordføreren for Socialistisk Folkeparti, hvor ordføreren for Socialistisk Folkeparti bl.a. gjorde opmærksom på, at medmindre et flertal i et betænkningsbidrag tager afstand fra lovforslagets bemærkninger, vil lovforslagets bemærkninger fungere som fortolkningsbidrag til den vedtagne lov. Socialistisk Folkeparti ønskede ikke at medvirke til vedtagelsen af en lov, som ville skulle fortolkes på baggrund af bemærkningerne til Dansk Folkepartis lovforslag.

Lovforslaget blev forkastet ved 3. behandlingen den 14. juni 2005, det 16 (DF) stemte for og 97 (V, S, KF, RV, SF og EL) imod.

3.1.3. 2006-07

Den 28. november 2006 fremsatte Dansk Folkeparti igen lovforslag om ophævelse af straffelovens § 140. Ud over en oplysning om, at der var tale om en genfremsættelse af det lovforslag, som Dansk Folkeparti fremsatte i 2004-05, 2. samling, indeholder lovforslagets bemærkninger alene følgende begrundelse for forslaget (Folketingstidende 2006-07, tillæg A, side 2291):

> ”Lovforslaget går ud på at ophæve straffelovens § 140, den såkaldte blasfemiparagraf. Efter denne regel kan visse meningstilkendegivelser om troslærdom eller gudsdyrkelse straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder. Der er ikke dømt efter bestemmelsen siden 1938, jf. Østre Landsretsdom af 19. januar 1938, Ugeskrift for Retsvæsen 1938 side 419.”

Retsudvalgets betænkning af 12. april 2007 over lovforslaget (Folketingstidende 2006-07, tillæg B, side 763) indeholder følgende indstillinger og politiske bemærkninger:

> ”Et *flertal* i udvalget (udvalget med undtagelse af DF og SF) indstiller lovforslaget til forkastelse ved 3. behandling.
>
> Enhedslistens medlem af udvalget mener, at man skal have adskilt kirke og stat. Enhedslisten mener ikke, at der skal være en speciel religion, som særligt beskyttes af staten. Enhedslisten ønsker slet ikke at have begrebet anerkendte trossamfund. Derfor mener Enhedslisten, at man skal foretage en samlet adskillelse af kirke og stat, som skal rumme en lang række forskellige elementer. Et af de elementer, Enhedslisten ønsker at have med i adskillelsen af kirke og stat, er en afskaffelse af blasfemiparagraffen, men Enhedslisten mener, at det skal ske i sam-

menhæng med en adskillelse af kirke og stat og ikke sådan, at man alene afskaffer blasfemiparagraffen og så fortsat beholder folkekirkens særstatus. Derfor kan Enhedslisten ikke støtte lovforslaget.

Et *mindretal* i udvalget (DF) indstiller lovforslaget til vedtagelse uændret.

Et *andet mindretal* i udvalget (SF) vil stemme hverken for eller imod lovforslaget ved 3. behandling."

Under 3. behandlingen den 15. maj 2007 udtalte Charlotte Fischer (RV) følgende (Folketingstidende 2006-07 side 6931-32):

"Jeg tager ordet her i dag til L 88 om ophævelse af blasfemiparagraffen, § 140 i straffeloven, fordi det er en hjertesag for mig, og fordi jeg efter nøje overvejelser har besluttet mig for at stemme for lovforslaget og dermed for en ophævelse af blasfemiparagraffen.

Det gør jeg alene mod min radikale folketingsgruppe og sammen med Dansk Folkeparti. Det er og bliver aldrig hverdagskost for mig, da jeg ikke oplever at have det mindste værdifællesskab med Dansk Folkeparti, tværtimod. Netop derfor kræver mit ja her i dag en særlig redegørelse med på vejen.

Blasfemiparagraffen er mig inderligt imod. Det er en bedaget paragraf fra en tid, hvor man mente, at religion fortjente en særstilling i samfundet, også politisk. For mig er religion en privat sag. For mig hører det ingen steder hjemme i et moderne demokrati at yde denne form for særbeskyttelse til religionssamfund, oven i købet lovligt bestående religionssamfund.

Hvorfor skal vi særligt beskytte lovligt bestående religionssamfund, men ikke andre religiøse følelser, der ikke lige knytter sig til et formelt religionssamfund? Er disse følelser, der knytter sig til disse lovligt bestående religionssamfund, finere end andre følelser? Ikke efter mit hoved. Derfor ønsker jeg ikke en blasfemiparagraf, der blåstempler og yder særbeskyttelse til nogle følelser frem for andre.

Til forskel fra Dansk Folkeparti – og her er hele forskellen på mig og dem – ønsker jeg derimod at fastholde racismeparagraffen i straffeloven, § 266 b. Den beskytter befolkningsgrupper mod at blive lagt kollektivt for had alene på grund af race, hudfarve, oprindelse og tro. Det er i overensstemmelse med FN's konvention om racediskrimination.

Det er for mig helt afgørende at beskytte befolkningsgrupper mod den slags hadefulde generaliseringer, selvsagt i behørig respekt for ytringsfriheden. Det betyder sagt i meget grove termer, at den skal beskytte mod uhørt grove udfald mod hele befolkningsgrupper. Det har jo desværre vist sig nødvendigt. Højesteret har et par gange fældet dom over politikere, der gik meget vidt med hensyn til at lægge muslimer som samlet befolkningsgruppe for had.

Racismeparagraffen sidestiller tro med andre elementer, som vi ikke ønsker diskrimination i forhold til. Denne sidestilling er for mig central. Religion fortjener ikke mere beskyttelse end f.eks. etnisk oprindelse eller hudfarve. Det er lige vigtigt i mine øjne at beskytte lige stærkt mod diskrimination på alle områder.

Derfor vil jeg ophæve blasfemiparagraffen og fastholde racismeparagraffen."

Lovforslaget blev forkastet, idet 15 (DF og Charlotte Fischer (RV)) stemte for, 84 imod (V, S, KF, RV, EL og Leif Mikkelsen (UFG)), og 8 (Jytte Andersen (S) og SF) stemte hverken for eller imod.

3.1.4. 2007-08

Den 28. februar 2008 fremsatte Dansk Folkeparti endnu en gang lovforslag om ophævelse af straffelovens § 140. Ud over en oplysning om, at der var tale om en genfremsættelse af det lovforslag, som Dansk Folkeparti fremsatte i 2006-07, indeholder lovforslagets bemærkninger samme begrundelse for forslaget som det lovforslag, som blev fremsat i 2006-07, jf. afsnit 3.1.3 ovenfor (Folketingstidende 2007-08, 2. samling, tillæg A, side 3357).

Efter 1. behandlingen den 9. april 2008 blev lovforslaget henvist til behandling i Retsudvalget, som den 22. maj 2008 afholdt en eksperthøring med professor, dr.jur. Henning Koch og professor, lic.jur. Vagn Greve. Eksperthøringen er i sin helhed optrykt som bilag 9 vedrørende lovforslag nr. L 90 i 2007-08, 2. samling. Eksperthøringen startede med et oplæg på ca. 10 minutter fra hver oplægsholder, hvorefter Retsudvalgets medlemmer stillede spørgsmål til oplægsholderne.

Af Vagn Greves indledende oplæg fremgår bl.a. følgende:

> ”Jeg tror, det er nødvendigt at starte med et historisk tilbageblik, for det er kun på den måde, man kan forstå de regler, vi har i øjeblikket. Tilbage i tiden har alle religioner jo forbudt krænkelser af deres guder, det er der ikke noget nyt i. Men det er faktisk først i 1683 med Danske Lov, at vi får den første strafbestemmelse om det i dansk ret (…) Det var en krænkelse af Gud, og man førte sager, hvor folk blev dømt; sager mod fulde soldater, der havde forbandet Gud, og en stakkels lap, som havde forbandet Gud, da ulven tog hans får og rener osv.
>
> Men meget hurtigt siger man, at det er fuldstændig meningsløst at have en bestemmelse, der handler om at krænke Gud, for Gud kan ikke blive krænket af noget af det, et menneske gør, og Gud kan ikke have sådan nogle hævnfølelser. Derfor sker der i løbet af 1700-tallet en ændring, således at man ikke længere ser forbrydelsen som en krænkelse af Gud, men som en krænkelse af troslærdommene. Det kommer klart til udtryk i trykkefrihedsforordningen i 1799, hvorefter det netop er troslærdommene, som beskyttes mod krænkelse.
>
> Det andet interessante i den forbindelse er, at det ikke længere bare er den kristne gud, som beskyttes, men også andre trossamfund, der er anerkendt her i landet.

Det var meget få straffesager, man havde i slutningen af 1700-tallet og i første halvdel af 1800-tallet. I de første 50 år af 1800-tallet havde man faktisk kun to straffesager: mod én, der havde udtalt sig ufordelagtigt om treenigheden, og så mod »Corsaren«. Men da man så får friheden med den frie grundlov – man får en presselov med en fri presse osv. – føres bestemmelserne derover, og der ser vi igen, at det karakteristiske er, at man ser krænkelse af troslærdommene som sådan som forbrydelsen, og endvidere er det karakteristisk, at der nu ikke længere er forskel i straffene, afhængigt af om der er tale om den kristne gud, eller om der er tale om andre trossamfund. Og sådan har vores lovgivning faktisk set ud lige siden dengang.

I sidste halvdel af 1800-tallet fik man masser af domme. Der er domme af den her type: En mand på Færøerne har sagt, om man ikke kunne bruge lidt spæk i stedet for en oblat i kirken – det blev han dømt for. En anarkist, der stod og snakkede ude på Fælleden, blev spurgt om, hvad han mente om Biblen, og han sagde, at den var vrøvl – det blev han dømt for. En tredje blev dømt for at citere Kierkegaard. Så man var altså kolossalt langt ude set fra min synsvinkel – jeg tror fra alles synsvinkel i dag – i sidste halvdel af 1800-tallet; man straffede virkelig for alle mulige ting.

I begyndelsen af 1900-tallet skal man have en ny straffelov, og det diskuteres intenst i det lovforberedende udvalg og senere i Rigsdagen, om der overhovedet skal være en blasfemibestemmelse. I det allersidste lovforslag, som justitsministeren fremsatte, var der ikke var nogen blasfemibestemmelse, og Folketinget godkendte det i den form, men i Landstinget indgik man et kompromis, hvorefter der skulle være en blasfemibestemmelse. Men samtidig sagde man så, at den blasfemibestemmelse ikke skulle bruges – det var en del af det politiske kompromis; noget, som vi jo også kender i andre sammenhænge. Og det ville man sikre sig, ved at det kun var Rigsadvokaten, der kunne rejse tiltale i en sådan sag, og denne skulle være særlig tilbageholdende; der skulle være tale om en stor forsigtighed.

I 1938 var der en meget kendt dom, som var en direkte udløber af debatterne i 1930'erne, hvor jøderne og de jødiske troslærdomme blev udsat for en særdeles grov forvanskning. De pågældende blev dømt efter straffelovens § 140, men derefter fandt justitsminister Steincke det rimeligt at sikre, at den slags kunne imødegås ved en særlig bestemmelse i straffeloven, og så udformede han en § 266 b, som direkte tog afsæt i den dom, hvor domstolene altså havde henført forholdet til § 140.

Der får vi så et juridisk problem, for nu har vi altså to bestemmelser, der dækker det samme område. Den nye bestemmelse, den, om jeg så må sige, indskrænkede § 140, som gjaldt derefter, blev anvendt en gang i midten af 1940'erne, hvor en til et karneval havde været klædt ud som præst og hans kone kom med et håndfad og en dukke, og så foretog han en dåbshandling. Og det var altså omfattet af § 140, fastslog domstolene.

Derefter gik der lang tid, og næste gang, der blev rejst en sag, var det den berømte Trillesag, og den medførte jo frifindelse. Det var Justitsministeriets opfattelse på det tidspunkt, at hun havde krænket Gud ved at udstille ham som lurer. Retten var enig i, at forfatteren kunne have anvendt en mindre provokerende form, og at det burde have stået de tiltalte klart, at en fremførelse af visen gennem fjernsyn og radio måtte virke stærkt stødende på moralske og religiøse følelser, der var herskende inden for betydelige kredse.

Der får vi så en illustration af det, der er et af de store fortolkningsproblemer ved § 140: § 140 er skrevet, som om det er troslærdommene, der skal beskyttes. Og det var den måde, den blev praktiseret på i sidste halvdel af 1800-tallet. Men som det fremgik af lovforarbejderne, var det ikke troslærdommene, som skulle beskyttes, men det var følelsen, borgernes følelse af at blive krænket gennem det, der blev sagt. Så her har vi et af de klassiske fortolkningsproblemer, hvor lovens ordlyd siger ét og forarbejderne siger noget andet. Her har vi altså en dommer, der klart tager det ud fra lovens ordlyd (forarbejder?), for i hans beskrivelse af, hvordan han opfatter det, er det jo netop som en krænkelse af borgernes følelser.

Næste gang, spørgsmålet blev diskuteret, var i forbindelse med Jens Jørgen Thorsens Jesusfilm, som jo vakte en enorm ballade i sin tid: 5.000 mennesker i optog gennem gaderne, pavens fordømmelse af den danske stat osv. osv. Og Rigsadvokaten sagde, at den ville han ikke rejse tiltale imod; han mente ikke, det ville kunne føre til en domfældelse, til trods for at Jesus var blevet udstillet på alle mulige umoralske måder.

Da det ikke lykkedes for Thorsen at forarge tilstrækkeligt dér, lavede han nogle gavlmalerier i Aalborg og oppe i Nordsjælland af en korsfæstet Jesusskikkelse med et stærkt erigeret lem, og ifølge Politikens omtale af det var det det eneste af hans lemmer, der ikke var naglet til korset. Det gav så anledning til en hel del debat. Rigsadvokaten sagde, at der efter hans opfattelse kunne være rejst sag her, men at han ikke agtede at gøre det, fordi det var hans pligt at være meget tilbageholdende. Det mener jeg var en fuldt korrekt betragtning. Justitsministeriet kritiserede ganske vist afgørelsen, men omgjorde den ikke.

Næste gang, vi får diskussionen, er i forbindelse med disse Muhammedtegninger, som jo er alle særdeles velbekendte.

§ 266 b startede altså som en bestemmelse, som skulle dække de urigtige, de falske påstande om andre religioner. Paragraffen blev ændret i 1970'erne, hvor »racisme« osv. indførtes. (…)

Vi har altså udvidet § 266 b i 1970'erne, så det ikke længere drejer sig om de falske, de urigtige påstande om andre religioner. Som det er blevet sagt i forbindelse med debatten, går vi altså væk fra de urigtige påstande, og i stedet kriminaliserer vi de usympatiske påstande, som det blev sagt i Folketingssalen.

Det vil sige, at eftersom den oprindelige § 266 b allerede var et indhug i § 140, må vi gå ud fra, at den nye § 266 b er et endnu større indhug i § 140, når man skal fortolke det. De to bestemmelser har en stor lighed, og det er næsten umuligt ud fra en juridisk analyse at finde ud af, hvordan de egentlig adskiller sig fra hinanden.

§ 140 er en bestemmelse i kapitlet om forstyrrelser af orden og fred. Der ligger i den, at det afgørende er, at andres tro, andres troslærdom hånes. Derimod findes § 266 b i kapitlet om privatlivets fred. Og hvis man skal prøve på – og det er altså noget ganske kunstigt noget – at fremstille, hvad forskellen er, så er der altså i § 140, blasfemibestemmelsen, en forhånelse af andres tro, mens der i § 266 b er en forhånelse af andre på grund af deres tro. Så tæt ligger de to bestemmelser op ad hinanden. Det betyder altså også, at når vi ser på en konkret sag, er det fuldstændig umuligt at skelne. Sammenligner vi nogle af de sager, der er gennemført efter § 266 b, ikke mindst mod forskellige politikere, med de domme, der faldt i 1930'erne, vil jeg tro, at man lige så godt, i hvert fald i nogle af de sager, kunne

havde påberåbt sig § 140 i stedet for § 266 b. Paragrafferne er kraftigt overlappende.

Et af spørgsmålene her går på, om der er andre bestemmelser, som på en eller anden måde vedrører det. Vi har en bestemmelse i straffelovens § 139, stk. 2, om nogle, der laver et eller andet grimt ved kirkens ting osv. Mærkeligt nok har den en højere strafferamme end § 140, som omhandler dem, der angriber kirkens troslærdomme, men den er jo altså på mange måder knyttet til § 140, kan man sige. Store dele af det ville være strafbart som almindelig tingsødelæggelse, hvis ikke vi havde § 139, stk. 2, men vi har altså en særbestemmelse her, som har nøje tilknytning til § 140, og som derfor på en eller anden måde bør overvejes.

Endvidere har vi i udlændingeloven en særlig regel, hvorefter det gøres særlig afskyeligt, at missionærer kritiserer andres religion, hvorved de lettere kan udvises. Og der har vi altså en direkte henvisning til § 140, så den må man jo i hvert fald også tage i betragtning.

I den principielle diskussion er alle jo enige om, at der ikke findes en absolut ytringsfrihed, og at der ikke findes en absolut beskyttelse af de personlige følelser. Problemet i den her forbindelse er, hvor vi skal lægge skellet. Hvor stor vægt vil vi lægge på, at folk føler sig krænkede? Hvor stor vægt vil vi lægge på, at der skal ske en uhæmmet debat om de forskellige sager, som har stor betydning i den almindelige politik? Disse spørgsmål hænger nøje sammen med, hvad det er for nogle værdier, der er de vigtigste, og der kan man anskue det ud fra to synsvinkler: Man kan sige, at de vigtigste værdier i samfundet – religion, kønnenes stilling, seksualitet osv. – skal have en særlig stor beskyttelse, og man kan vende det om og sige, at det netop er på de områder, den politiske debat har været vigtigst, og hvor vi kun er kommet til den situation, vi har i dag, fordi man lige siden 1700-tallet har været i stand til at tage en kritisk debat om det. Igen: Man kan anskue det her på to måder.

En ting, som det også er værd at tage med her, er sondringen mellem, om man krænker grupper af personer, eller om man krænker enkeltpersoner. Det er mit indtryk, at næsten alle, som går ind for en meget vid ytringsfrihed, taler om grupper, ud fra den betragtning, at det nu ikke krænker så meget – der sker ikke så meget ved – at en eller anden siger, at alle danskere er fede. Hvis nogen derimod siger til mig, at jeg er fed, så kan det være, at jeg bliver krænket, altså, der er et helt andet krænkelsesmoment. Og der er en helt anden politisk interesse i at diskutere grupper, og det taler for, at man ikke skal give den samme beskyttelse til grupper som til enkeltpersoner.

Endelig er der et spørgsmål, som går på, om form eller indhold er det afgørende. Det karakteristiske for både § 140 og § 266 b er, at de er lærebøger i god tone; det er nutidens Emma Gad omsat til den danske straffelov. Vi kan sige noget uden på nogen måde at være i nærheden af straffelovens § 140 og § 266 b, men i samme øjeblik, vi ændrer vores ordvalg og siger præcis de samme ting, kommer vi over i nærheden, og så bliver det et spørgsmål – og det er selvfølgelig et rent politisk spørgsmål – om man mener, at denne ydre form, som jo klart medfører en større følelse af krænkethed, skal være afgørende for strafansvaret.

Min konklusion er, at en ophævelse af § 140 ud fra en juridisk synsvinkel ikke vil få nogen reel betydning; den er i den grad udhulet, og den er i den grad overlappet af § 266 b, at det ikke får nogen betydning. Jeg kan ikke forestille mig, at den debat, der kører i vores samfund i øjeblikket, den tone, der faktisk anvendes,

uden at man anvender disse bestemmelser, bliver værre, hvis man ophæver § 140 – det er min opfattelse. Så jeg tror altså heller ikke, det får nogen betydning for ytringsfrihedens faktiske brug.

Det, som det kan få betydning for, er noget ganske andet, nemlig det signal, der sendes, i og med at man ophæver en sådan bestemmelse. Det er jo en rent politisk vurdering, om man ønsker en ny Muhammedkrise, og det har jeg ikke nogen mening om."

Af Henning Kochs indledende oplæg fremgår bl.a. følgende:

"det her med ytringsfriheden (…) har stået på gennem længere tid. Første gang, jeg havde foretræde for Retsudvalget i forbindelse med en høring, var i forbindelse med en større høring om grænser for ytringsfriheden, som blev afholdt i november 1994, hvor jeg udarbejdede et større responsum til Retsudvalget. Siden hen er det blevet til fem-seks artikler om problemet omkring ytringsfrihed, altså § 266 b og § 140. Jeg nævner det, fordi forskning som bekendt er en skriftkultur, det vil sige, at den mundtlige formidling altid er sekundær, og derfor tillader jeg mig at henvise til de arbejder, som jeg har skrevet på det pågældende område, og som jeg nu vil citere lidt fra, om jeg så må sige. (…)

Vi er blevet stillet tre spørgsmål. Det ene er altså spørgsmålet om de juridiske konsekvenser af at ophæve § 140. Det korte svar er jo, at hvis man gør det, legaliserer man de gerninger, der står i § 140, ligesom når man legaliserer hash eller legaliserer narkotika eller på anden vis ændrer nogle strafbestemmelser; så er handlingerne ikke længere strafværdige set fra samfundets side, og så kan det i hvert fald af nogle personer opfattes som en carte blanche, altså en fri mulighed for at anvende disse metoder. I hvert fald er der ud fra en juridisk betragtning ikke længere tale om nogen grænser.

For at forstå betydningen af, at man så at sige legaliserer den adfærd, der står i § 140, er det jo helt afgørende, at man forstår, hvad der er § 140's beskyttelsesinteresse. Der vil jeg godt lægge vægt på at præcisere nogle ting i højere grad, end Vagn Greve gjorde, og understrege, at tidligere professor i strafferet, Carl Goos, da han skrev udkastet til brug for det nye århundredes straffelov til den første straffelovskommission i 1912, nemlig tog den gamle blasfemibestemmelse og overførte den fra det kapitel, der hed »Forbrydelser mod religionen«, til et nyt kapitel, som hed »Krænkelser af samfundsfreden«. I dag hedder kapitlet »Forbrydelser mod den offentlige orden og fred«.

Det afgørende er at forstå, at blasfemibestemmelsen altså ikke står i afsnittet om freds- og ærekrænkelser, men i afsnittet om forbrydelser mod den offentlige orden – det, som på Goos' tid hed krænkelser af samfundsfreden. Det begrunder Goos naturligvis, idet han siger, at – og jeg citerer: »…bestemmelsen har sin naturlige plads her, da handlingen indeholder et brud på samfundsfreden, af hvilken den religiøse fred er en side.« Og så kommer han i øvrigt med et andet forslag, som ikke blev til noget: Den, som offentligt ophidser nogen del af befolkningen mod en anden del på en måde, der er egnet til at forstyrre den almindelige fred.

Og der ringer jo, specielt efter Vagn Greves gennemgang af bestemmelserne, § 266 b sådan delvis i vores ører, den minder i hvert fald om den bestemmelse, vi

får senere, i 1939, fordi der her er tale om »et præventivt værn mod nedbrydning af samfundsfreden«.

Så det, man kan se, er, at det er fuldstændig rigtigt, at det er de religiøse følelser, som folk har i de religiøse samfund, der er den bagvedliggende beskyttelsesinteresse. Men pointen er, at hvis man krænker disse følelser, åbner man op for nogle meget store følelser, som kan være til fare for samfundsfreden. Og det er jo præcis det samme synspunkt, justitsministeren gør gældende, som gengivet her på side 1 i referatet fra førstebehandlingen, hvor der tales om, at der er en væsentlig offentlig interesse i det, og at det ikke primært er den enkeltes private interesse, men de overordnede offentlige interesser, der ligger til grund herfor.

Det er altså med andre ord baggrunden for bestemmelsen, og det er i hvert fald en forståelse, som jeg mener der er grund til at være opmærksom på, og jeg skal afslutningsvis sige noget om et af de punkter, som kan være særlig bekymrende, hvis man ophæver § 140.

Med hensyn til retssagen i 1938 (…) så handlede den jo altså om fordrejede, forvanskede, gengivelser af Talmud, det jødiske skrift, og det blev gjort på en sådan måde, at man sagde, at der i de jødiske skrifter stod, at man måtte skænde kristne pigebørn. Det, der altså var tale om her, var, at man forvanskede selve indholdet og gav en fejlagtig opfattelse af indholdet af de jødiske skrifter, hvilket så ansås for at være strafbart og medførte en domfældelse på det tidspunkt over de pågældende, som var en mindre nazistisk gruppe i det danske samfund.

Det politiske flertals opfattelse såvel i Folketing som i Landsting efter denne sag og på baggrund af situationen i 1930'erne var, at § 140 alligevel ikke – selv om der altså var en domfældelse – i tilstrækkelig grad beskyttede jødernes interesser, fordi der kunne være andre måder, hvorpå man kunne nedværdige jøderne som gruppe, end ved direkte at forfejle eller forvanske teksterne fra de hellige skrifter. Jeg er altså med andre ord ikke enig i den udlægning, Vagn Greve kommer med, nemlig at det stort set har det samme gerningsindhold. Der er selvfølgelig overlapninger. Som man kan se, er tro en del af indholdet i § 266 b, tro er faktisk i den her sammenhæng en dansk opfindelse, for der findes lignende bestemmelser over stort set hele Europa, hvor tro nogle steder ikke er med; men vi satte det altså ind der i 1939, og det var selvfølgelig, for at man også havde mulighed for at ramme det her.

Nu kommer vi så over til spørgsmål 2, forholdet mellem straffelovens § 266 b om diskrimination og § 140 om blasfemi. Hvad sker der, ved at man ophæver § 140? Jeg erindrer altså om, at vurderingen dengang, da det gik hedt for sig i 1930'ere, var, at § 140 ikke var en tilstrækkelig beskyttelse af det jødiske mindretal. Det, man kan sige, er jo, at man i dag sagtens kan forestille sig en situation, hvor nogle – hvis de er tilstrækkelig velbegavede, og det forekommer jo – ved gengivelser af Talmud eller andre jødiske skrifter, som i sig selv ikke er en overtrædelse af § 266 b, kan undgå at blive ramt af § 266 b, som altså handler om nedværdigelse af bestemte grupper på grund af deres tro. Det er ikke en nedværdigelse af en bestemt gruppe, men en løgnagtig bagvaskelse af de hellige skrifter, og derfor vil man ikke kunne ramme en sådan adfærd. Det er klart, at der bag en sådan virksomhed jo kan gemme sig masser af antisemitisme eller antiislamisme eller antikatolicisme, eller hvad ved jeg, som kan skjules under løgnagtig gengivelse af de hellige skrifter.

Lad mig sige, at det er værd at notere sig, at når vi talte om beskyttelsesinteressen i forbindelse med § 140, er det jo også rimeligt at tale om beskyttelsesinteressen bag § 266 b. Som Vagn Greve meget rigtigt siger, er den sådan lidt vanskelig at kortlægge præcist. Det er ikke helt så entydigt som for § 140's vedkommende. Det politiske flertals ønske tilbage i 1930'erne var, at det ikke skulle være op til den enkelte at løfte bevisbyrden for de falske beskyldninger, som når det så at sige berørte nogle enkelte og der derved var tale om ærekrænkelser, altså om individuelle krænkelser. Nej, der var tale om en masseære, om jeg så må sige, og som man nu sagde det med 1930'ernes karakteristiske sprogbrug, altså om gruppeære, der kunne være af en sådan karakter, at man ikke skulle løfte kravet om, at man var individuelt berørt, men at en gruppe som sådan kunne siges at være berørt.

Beskyttelsesinteressen var altså også den offentlige fred. Man var fuldstændig opmærksom på i 1930'erne – man så det jo bl.a. i forbindelse med situationen i Tyskland – at denne udgrænsning af bestemte grupper på grund af deres race eller på grund af deres tro havde medført offentlig uorden, for nu at sige det mildt. Der var jo talløse myrderier af politisk karakter i Tyskland, også før Hitler kom til magten, som altså gjorde, at man var bange for, at det ville medføre en udglidning, man var bange for, at den offentlige fred ville være i fare. Derfor er det faktisk sådan, at § 266 b står lige midt i freds- og ærekrænkelsesafsnittet, altså mellem andre fredskrænkelser og de egentlige ærekrænkelser kommer den her paragraf om masseæren ind i billedet. I den norske straffelov står den efter min mening mere klart i et kapitel, der handler om offentlig orden og fred, noget, som altså står i samme kapitel som § 140 i den danske straffelov. Man er fuldstændig opmærksom på, at der er et hensyn til beskyttelse af den offentlige fred. Derfor er det jo også, at det, både når det drejer sig om § 140, og når det drejer sig om § 266 b, er offentligt påtaleundergivet; hverken § 140 eller § 266 b er altså underlagt privat påtale. Det understreger dette med hensynet til den offentlige fred.

Jeg kan så tilføje, hvis det ellers måtte have nogen interesse, at spørgsmålet om samfundsfreden, altså det hensyn, der ligger bag § 266 b, er det samme hensyn, som Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol lægger vægt på, når den forholder sig til spørgsmålet om, hvorvidt ytringsfriheden skal vægtes højere end hensynet til, at man ikke misbruger de rettigheder, der er i et demokratisk samfund, til at afskaffe demokratiske rettigheder for andre. Det er der faldet nogle afgørelser om for nylig.

Lad mig så afslutte med at besvare det sidste spørgsmål om, hvorvidt en ophævelse af § 140 i straffeloven nødvendiggør yderligere ændringer af straffeloven. Vagn Greve var lidt inde på det. Altså, forholdet er det, at vi jo ikke har meget erfaring med § 140, og den er svært læselig. Jeg skal ikke læse op af Goos' lærebog, det bliver det ikke lettere at forstå af. Men to ting er væsentlige at være opmærksom på her. Den ene er, at, sådan som den er skrevet, omfatter den også handlinger – altså ikke kun ytringer – og den omfatter også ting. Det vil sige, at den også omfatter de hellige skrifter i sig selv, som jo altså unægtelig bruges i den religiøse ritus – det er der vist ikke nogen, der kan være i tvivl om.

Så efter min opfattelse, som bl.a. bygger på de forskellige udlægninger i strafferetlige lærebøger, herunder straffelovskommentaren, hvor der dog ikke tages stilling til det her spørgsmål om de hellige skrifter – men altså, sådan lidt nøgternt betragtet kan man jo sige, at Biblen også er en ting – vil det betyde, at man ikke har noget værn mod bogbrænding af bibler, Talmud og koraner eller hvilke som

helst hellige skrifter. Det betyder efter min opfattelse – det er så min personlige opfattelse – at det bør der være et værn imod for at forhindre, at den offentlige fred kommer i fare, hvis man foranstalter bogbrændinger af disse skrifter. Jeg synes, det ville være lidt underligt at have en særbestemmelse til straffelovens hærværksbestemmelse, som hed noget i retning af, at straffen fordobles, hvis der er tale om religiøse skrifter. Jeg synes i og for sig, at det er meget rimeligt at have en bestemmelse, som står i et andet kapitel.

Jeg kan konstatere, at Justitsministeriet har den samme opfattelse af bibelske skrifter, i hvert fald var politiets talsmand under Muhammedkrisen ude at sige, at politiet var instrueret om at reagere over for afbrænding af koraner, og at dette ville medføre umiddelbar anholdelse, sigtelse og tiltale for overtrædelse af § 140 – en opfattelse, som udenrigsministeren nogle få dage efter gengav på arabisk fjernsyn. Så det er altså en opfattelse, der også deles af i hvert fald regeringen."

Vagn Greve replicerede hertil bl.a. følgende:

"der står (…) ikke noget i § 140 om ting. Det gør der derimod i § 139, stk. 2, som handler om (…) ting, der tilhører kirken. (…) Det er klart, at i det øjeblik man brænder ting, kan der siges noget om indholdet af de ting, men selve det dér er ikke kriminaliseret i § 140. Det, du sagde der, kunne godt opfattes sådan.

Så vil jeg endvidere sige, at hvis man vil bruge det her til det, så er det jo altså et dårligt argument, for § 139, stk. 2, har i øjeblikket en strafferamme på 6 måneder, hvorimod tingsødelæggelsesreglerne kan gå langt højere op, så vi kunne i og for sig give større beskyttelse af tingene, hvis vi endelig ville sikre dem."

Og udtalte endvidere bl.a. følgende:

"Jeg er ude af stand til at finde et realistisk eksempel, som er omfattet af § 140, og som ikke også falder ind under § 266 b, og som man ikke også ville bruge § 266 b til i de situationer. Og det var jo det, der var baggrunden for, hvad jeg sagde før, nemlig at reelt sker der intet ved at ophæve § 140 juridisk set, for der er ikke noget tilbage; jeg kan ikke forestille mig noget, der bliver tilbage, og som ikke vil kunne falde ind under andre bestemmelser. Og jeg har ingen tro på, at det, at vi har en § 140, overhovedet påvirker noget som helst i debatten. Altså, nogen bringer Hitler og Jugoslavien og Rwanda osv. frem i den her sammenhæng som eksempler på, hvad der sker, hvis man ikke har nogen bestemmelse. For det første ville det være ud fra den forudsætning, at vi ikke har § 266 b, hvad vi jo faktisk har. Og for det andet må jeg sige, at det er min ganske bestemte opfattelse, at vi ville have set præcis den samme udvikling i Tyskland, Rwanda og Jugoslavien, selv om de havde haft en straffelov, der så anderledes ud. De havde for øvrigt en straffelov, der fuldstændig lignede vores, så det kunne ikke stoppe det."

Henning Koch udtalte herefter blandt andet følgende:

”Lad os opretholde en bestemmelse. Der er en lang række af straffelovsbestemmelser, som ikke bruges, men som ligger klar, hvis det skulle være, ikke sandt? Hovedparten af kapitel 12 og 13 om statens indre og ydre sikkerhed har jo ikke været anvendt, men de er der, og jeg tror ikke, ret mange vil bede om at få dem afskaffet. Vi kan ikke i forbindelse med vores nuværende retspolitiske tænkning, herunder den europæiske menneskerettighedskonvention, give straffelove med tilbagevirkende kraft. Det handler altså om at opretholde nogle bestemmelser, som kan tages i betragtning og i anvendelse, når det måtte være nødvendigt – hvis mit skrækscenarie er mere rigtigt end dit. Pointen er altså den, at forvanskning af indholdet af skrifter ikke med sikkerhed kan rammes af § 266 b, og derfor er der altså en lakune her.

Derudover er der spørgsmålet om bogbrænding, afbrænding af hellige skrifter. Du ser ud til at være tilfreds med, at der er en bestemmelse om tyveri og tingsødelæggelse, eller hvordan det nu skal skrues sammen strafferetsligt. Det er jeg ikke. Jeg synes, det er rimeligt, at spørgsmålet om hellige skrifter i forhold til f.eks. bogbrænding er særligt beskyttet. Om min eller din tolkning af bestemmelsen er rigtig, ved vi jo ikke, for vi har ikke haft særlig mange sager. Men jeg siger i hvert fald, at formuleringen er sådan, at det ikke kan udelukkes – som minimum.”

Retsudvalget færdigbehandlede ikke lovforslaget, og lovforslaget bortfaldt ved folketingsårets udløb.

3.1.5. 2008-09

I fortsættelse af Folketingets Retsudvalgs behandling af lovforslag nr. L 90 i folketingsåret 2007-08 (2. samling), jf. nærmere afsnit 3.1.4 ovenfor, afgav Retsudvalget den 26. marts 2009 en beretning om en udtalelse om de juridiske konsekvenser af ophævelse af straffelovens blasfemibestemmelse (beretning nr. 9, alm. del bilag 668). Beretningen indeholder følgende politiske bemærkninger og indstillinger:

”På baggrund af udvalgets drøftelser i indeværende folketingsår og udvalgets behandling af lovforslag nr. L 90 (2007-08, 2. samling) opfordrer udvalget justitsministeren til at anmode Straffelovrådet om, så snart rådets planlagte arbejdsprogram muliggør det, at afgive en udtalelse om de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140 (blasfemiparagraffen).

Udvalget opfordrer justitsministeren til, når Straffelovrådets udtalelse foreligger, at sende udtalelsen i en bred høring og efterfølgende tilsende udvalget høringssvarene og et høringsnotat.

Et mindretal i udvalget (DF) bemærker endvidere, at Dansk Folkeparti er tilhænger af, at straffelovens § 140 – den såkaldte blasfemiparagraf fra 1866 – ophæves, da Dansk Folkeparti skønner, at denne indskrænkning af ytringsfriheden ikke mere tjener noget legitimt formål. Det ses bl.a. deraf, at det har været nødvendigt at omtolke paragraffen: Hvor den før blev forstået som et værn mod for-

hånelse af religionen (Gud), forstås den nu oftere som et værn mod »forbrydelse mod den religiøse følelse«. Det er i øvrigt svært at se, hvorfor netop den religiøse følelse skal nyde en særlig beskyttelse frem for alle andre slags følelser forbundet med forhold, som mennesker er knyttet til, f.eks. følelsen for familien, for fædrelandet, for demokratiet osv.

At tiden er løbet fra blasfemiparagraffen, fremgår også tydeligt af den omstændighed, at den ikke har været retligt anvendt i Danmark siden 1938, og ved den lejlighed var det tvivlsomt, om det omhandlede forhold overhovedet med rette kunne rubriceres under blasfemi i nogen som helst betydning af ordet. Sagen drejede sig om nazistisk inspirerede løbesedler, der udlagde hellige jødiske skrifter således, at de opfordrede til »skænding« af ikkejødiske piger. Der var snarere tale om en bagvaskelse af de omtalte skrifter, som burde være blevet gendrevet i en fri debat, end om en egentlig forhånelse af religionen.

Problemet med forhånelse af den religiøse følelse blev sat på prøve under Muhammedkrisen, da Jyllands-Posten den 30. september 2005 havde offentliggjort 12 satiriske tegninger af profeten Muhammed og dermed angiveligt havde krænket muslimernes religiøse følelser. Denne påståede krænkelse blev brugt til at legitimere terrorhandlinger i muslimske lande og terrortrusler i Danmark, mens andre fandt, at alle religioners udøvere må finde sig i religionskritik, selvom den i deres egne øjne har karakter af forhånelse.

Et andet mindretal i udvalget (Simon Emil Ammitzbøll (UFG)) bemærker endvidere, at han principielt er modstander af straffelovens § 140. Mindretal skal beskyttes gennem straffelovens § 266 b, men det må være mennesker, der skal beskyttes, og ikke troslærdommen i sig selv."

3.1.6. 2011-12

Den 29. marts 2012 fremsatte Liberal Alliance beslutningsforslag nr. B 60 om styrkelse af ytringsfriheden. Af beslutningsforslaget fremgik bl.a. følgende:

"Folketinget pålægger regeringen at fremsætte de nødvendige lovforslag og foretage de fornødne administrative ændringer, der kræves for at styrke ytrings- og tankefriheden, inden den 1. januar 2013. Lovforslaget bør indeholde følgende elementer: (…)
2) Ophævelse af straffelovens § 140 (blasfemiparagraffen)."

Af bemærkningerne til beslutningsforslaget fremgik bl.a. følgende:

"Ytringsfriheden er beskyttet af grundlovens § 77. Grundlovens § 77 beskytter dog alene mod censur (formel beskyttelse), men ikke mod efterfølgende sanktioner (materiel beskyttelse). Ytringsfriheden er også beskyttet af bl.a. artikel 10 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, der i modsætning til grundloven også beskytter den materielle ytringsfrihed. På visse områder tillader Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol dog en ganske betragtelig skønsmargin i for-

hold til indgreb i ytringsfriheden, hvorfor denne bestemmelse ikke altid udgør et fornødent forsvar mod begrænsninger af ytringsfriheden.

Ytringsfriheden er afgørende for den enkelte borgers autonomi og samvittighedsfrihed. I et demokratisk samfund har ytringsfriheden også vigtige praktiske og legitimerende funktioner såsom at sikre politisk pluralisme. Ytringsfriheden er også en afgørende præmis for at acceptere demokratiets flertalsstyre. Hvis man ikke må give udtryk for kontroversielle tanker og derved forsøge at påvirke flertallet i en anden retning, kan det ikke retfærdiggøres, at borgerne skal overholde de love, der bliver vedtaget.

Tillader man, at visse meninger er forbudte, mens andre nyder fremme, giver man desuden statsmagten ret til at definere »sandheden«, hvilket nemt kan misbruges, lige som lighed for loven sættes ud af kraft, når det skelnes mellem lovlige og ulovlige holdninger. Alligevel findes der i dansk lovgivning en række indskrænkninger af ytringsfriheden, som er med til at indsnævre samfundsdebatten på baggrund af indholdet af holdningen, snarere end at det begrænser sig til at forbyde klare skadevirkninger af ytringer. (…)

Ad. 2. Blasfemiparagraffen

Det følger af straffelovens § 140, den såkaldte blasfemiparagraf, at den, der offentligt driver spot med eller forhåner en religion, straffes med bøde eller fængsel på indtil 4 måneder. Siden 1946 har denne bestemmelse ikke ført til en eneste domfældelse.

Bestemmelsen har rod i tidligere tiders forestilling om, at religion er samfundets sammenhængskraft, og at kritik af religion dermed kan underminere den sociale fred. Denne forestilling har vist sig at være uholdbar. Der er ingen overbevisende grund til, at religiøse menneskers overbevisninger bør nyde videre beskyttelse end ateisters, eller at religiøse følelser skal forskånes for kritik, som folk, der følger politiske ideologier og filosofiske overbevisninger, må tåle. Derfor bør bestemmelsen ophæves.

Det bemærkes endvidere, at Europarådets Parlamentariske Forsamling i anbefaling 1805 (2007) har opfordret til at blasfemibestemmelser, der kriminaliserer forhånelse af religion, ophæves (http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/erec1805.htm). Udover Danmark er det i Europa kun Østrig, Finland, Grækenland, Italien, Holland, Irland og San Marino, der stadig har blasfemiforbud (http://www.venice.coe.int/docs/2008/CDL-AD(2008)026-e.pdf).

FN's Menneskerettighedskomité har i General Comment 34 fra juli 2011 konkluderet, at et forbud mod blasfemi er uforeneligt med artikel 19 i konventionen om borgerlige og politiske rettigheder, der beskytter ytringsfriheden (http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/ docs/gc34.pdf). Det vil derfor være i fuld overensstemmelse med Danmarks internationale forpligtelser at ophæve blasfemiparagraffen."

Under 1. behandlingen af beslutningsforslaget den 8. maj 2012 udtalte justitsministeren bl.a. følgende:

"Hvis jeg herefter skal vende mig til de dele af forslaget, der handler om blasfemibestemmelsen, altså straffelovens § 140, som også foreslås ophævet, så vil jeg

sige, at vi jo på det seneste har drøftet det her spørgsmål i Folketinget flere gange, og i forbindelse med den seneste drøftelse af spørgsmålet i Folketinget opfordrede Folketingets Retsudvalg den daværende justitsminister til at anmode Straffelovrådet om at overveje spørgsmålet. Det førte til, at den daværende regering anmodede Straffelovrådet om at vurdere de juridiske konsekvenser af en ophævelse af bestemmelsen, og jeg mener faktisk, det er rigtigst, at vi afventer Straffelovrådets arbejde, før vi tager stilling til spørgsmålet. Jeg vil derfor heller ikke i dag lægge mig endeligt fast på, om der bør ske ændringer på området.

Så synes jeg i øvrigt, det er vigtigt at holde sig for øje, at også den bestemmelse jo skal fortolkes i lyset af ytringsfriheden, og der er praksis for, at der foretages en afvejning af hensynet til ytringsfriheden over for hensynet til de interesser, som bestemmelsen har til formål at beskytte. At hensynet til ytringsfriheden også i denne sammenhæng vejer tungest, understreges jo endvidere af den meget beskedne praksis på området."

Beslutningsforslaget bortfaldt ved folketingsårets udgang.

3.1.7. 2012-13

Den 2. november 2012 fremsatte Dansk Folkeparti igen lovforslag om at ophæve straffelovens § 140 (lovforslag nr. L 54). Lovforslagets bemærkninger var sålydende:

"Lovforslaget er en genfremsættelse af lovforslag nr. L 90, forslag til lov om ændring af straffeloven (Ophævelse af straffelovens blasfemibestemmelse), folketingsåret 2007-08, 2. samling.

Lovforslaget går ud på at ophæve straffelovens § 140, den såkaldte blasfemiparagraf. Efter denne regel kan visse meningstilkendegivelser om troslærdom eller gudsdyrkelse straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder.

Forslagsstillerne ønsker at redegøre yderligere for lovforslaget under førstebehandlingen af forslaget."

Under 1. behandlingen af lovforslaget den 29. november 2012 udtalte justitsministeren bl.a. følgende:

"Det er regeringens opfattelse, at der ikke på nuværende tidspunkt er behov for en ophævelse af bestemmelsen. Det er i den forbindelse regeringens opfattelse, at yderligere overvejelser af spørgsmålet bør afvente Straffelovrådets udtalelse. Eftersom Straffelovrådet er blevet bedt om at vurdere de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140 og om at vurdere fordele og ulemper ved en eventuel ophævelse af bestemmelsen, er det efter regeringens opfattelse naturligt at afvente Straffelovrådets arbejde."

Folketingets Retsudvalg afgav den 7. maj 2013 en beretning om lovforslaget. Beretningen indeholder følgende politiske bemærkninger:

> ”Folketingets partier har behandlet lovforslaget, og et mindretal i udvalget (V, DF, LA og KF) mener, at man bør afvente Straffelovrådets vurdering af de juridiske konsekvenser af en ophævelse af straffelovens § 140 og rådets vurdering af fordele og ulemper ved en eventuel ophævelse af bestemmelsen.
>
> Når vurderingen fra Straffelovrådet foreligger, og hvis anbefalingen er, at straffelovens § 140 bør ophæves, mener mindretallet, at regeringen bør indkalde Folketingets partier til drøftelse, med henblik på at regeringen og de af Folketingets partier, der støtter en ophævelse, indgår en aftale om ophævelse og at aftalen udmøntes i et lovforslag fra regeringen.”

Lovforslaget bortfaldt ved folketingetsårets udgang.

3.1.8. 2013-14

Den 27. november 2013 fremsatte Dansk Folkeparti igen lovforslag om at ophæve straffelovens § 140 (lovforslag nr. L 86). Lovforslagets bemærkninger var sålydende:

> ”Lovforslaget er en genfremsættelse af lovforslag nr. L 54, forslag til lov om ændring af straffeloven (Ophævelse af straffelovens blasfemibestemmelse), fra folketingsåret 2012-13.
>
> Lovforslaget går ud på at ophæve straffelovens § 140, den såkaldte blasfemiparagraf. Efter denne regel kan visse meningstilkendegivelser om troslærdom eller gudsdyrkelse straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder.
>
> Forslagsstillerne ønsker at redegøre yderligere for lovforslaget under førstebehandlingen af forslaget.”

Under 1. behandlingen af lovforslaget den 21. januar 2014 var alle partier med undtagelse af DF og LA enige om at afvente Straffelovrådets udtalelse.

3.2. Debat i den juridiske litteratur mv.

Som det fremgår af afsnit 3.1.4 ovenfor afholdt Folketingets Retsudvalg den 22. maj 2008 en eksperthøring med professor, dr.jur. Henning Koch og professor, lic.jur. Vagn Greve. Lidt forenklet sagt fremstod Henning Koch under debatten som fortaler for at bevare straffelovens § 140, mens Vagn Greve argumenterede for at ophæve bestemmelsen. Henning Koch henviste under høringen udtrykke-

ligt til sine skriftlige arbejder om ytringsfrihed, ”fordi forskning (…) er en skriftkultur [og] den mundtlige formidling altid (…) sekundær”. Om straffelovens § 140 kan i den forbindelse navnlig henvises til følgende udsagn i artiklen ”Ytringsfrihed og tro” (i: Lisbeth Christoffersen (red.): Gudebilleder, Tiderne skifter, 2006):

> ”En løgnagtig udlægning af koranen eller talmud kan – tilsyneladende sagligt – forhåne et uendeligt antal muslimer eller jøder uden at være stilet direkte til disse grupper. En fjernelse af § 140 vil derfor skabe et hul i loven, der vil være et effektivt grosted for indirekte ”hate speech” – afsenderne af hadefulde ytringer kan blot omlægge deres antisemitisme eller islamofobi fra verbale overgreb mod minoriteter til vanærende manipulation med skriftstederne. (note: Krænkelser af § 140 vil derfor ikke nødvendigvis være dækket af § 266 b, se således også Justitsministeriets besvarelse af spørgsmål nr. 14 af 16. december 2004 fra Folketingets Kirkeudvalg)” (side 77)

> ”(…) afbrænding af hellige skrifter. En sådan adfærd vil dog efter min opfattelse være omfattet. Der skal erindres om, at Københavns Politi for nylig – forud for den rygtevise, forestående afbrænding af koraner på Rådhuspladsen – i radioen meddelte, at politiet ville anholde og sigte eventuelle bogbrændere efter § 140. Denne tilkendegivelse refererede Udenrigsminister Per Stig Møller direkte til på arabisk fjernsyn.
>
> Hvis vi ikke vidste det før, ved vi nu, at autodaféer – også selvom de ikke har fundet sted – kan være til fare for samfundsfreden.
>
> Selv når den nuværende situation er kommet under kontrol, tvivler jeg på, at regeringen vil foreslå en afskaffelse af paragraffen. Statsminister Anders Fogh Rasmussen udtalte den 14. december 2004, at regeringen ingen planer havde herom og tilføjede: ”Blasfemiparagraffen forhindrer hetz mod religiøse grupper…” (note: DR Nyheder On Line 14.12.04 kl. 13.45) Hetzen er et godt tysk lydord for: at jage med hunde – eller i daglig tale: at ophidse til forfølgelse af anderledes tænkende og troende. På denne vis rammer statsministeren fint selve kernen i det bagvedliggende hensyn – både for § 140 og § 266 b. Næppe nogen ansvarlige partier vil på nuværende tidspunkt kræve disse paragraffer fjernet.
>
> Lad mig blot sige dette om de konkrete tegninger. (note: Den følgende konkrete juridiske analyse af Jyllands-Postens tegninger gengiver svarene på to spørgsmål, som jeg fik stillet under konferencens spørgerunde. Mine vurderinger, som også i kortfattet form er udtalt bl.a. i DeadLine, 2. sektion d. 11. december 2005 og i P1-Morgen d. 13. februar 2006, er således uafhængige af Rigsadvokatens afgørelse af 15. marts d.å.) Efter min vurdering indebærer tegningerne næppe en overtrædelse hverken af § 140 eller § 266 b. For det første betyder ytringsfrihedens primat som fastslået i grl. § 77 og Menneskerettighedskonventionens artikel 10, at krænkelser i henhold til de to bestemmelser skal være *grove*. For det andet kræves, at det objektive gerningsindhold er opfyldt.
>
> Således som jeg er informeret om islam (note: Interview i Morgenbladet den 10. februar 2006 med førsteamanuensis i religionshistorie ved Universitetet i Oslo, Kari Vogt, og konferencens indlæg af professor Catharina Raudvere. Dorthe

Bramsen skriver i et indlæg i Weekend-Avisen (3.-9. marts 2006): ”Fælles for disse og andre beretninger i Hadith er, at de tolkes og vægtes forskelligt af de muslimske lærde.” Hun mener derfor, at billedforbuddet måske ikke falder ind under ”troslærdomme”, men derimod under ”gudsdyrkelse”.), er der ikke i Koranen som den såkaldt endelige åbenbaring noget entydigt og generelt billedforbud med hensyn til Muhammed. Derimod findes der en lang række fortællinger om Muhammeds liv, adfærd, omdømme m.v.; Hadith-teksterne, som på den ene side er relativt kortfattede og giver stor plads for fortolkninger, men hvor der på den anden side også optræder eksempler på klare billedforbud. I henhold til muslimsk retstradition er disse fortællinger normerende og autoritative, men der efterlades dog i den juridiske praksis en stor frihed for muslimer til at vælge til og vælge fra ved tilrettelæggelsen af deres religiøse liv. Teksternes billedforbud har derfor ikke den generelle og bydende karakter, der må kræves af troslærdomme eller den gudsdyrkelse, som afspejler skik og brug i forbindelse med disse. Af denne grund omfattes sagen formentlig ikke af § 140.” (side 78-79)

På det 38. nordiske juristmøde, der afholdtes i København i august 2008, debatteredes bl.a. emnet ”Konflikten mellem ytringsfrihed og religionsfrihed”. Referent (dvs. oplægsholder) var dommer Peter Garde, og af hans referat (dvs. skriftlige oplæg) fremgår bl.a. følgende (side 196-97):

”Sammenfattende ses en entydig stærk praksis hos både anklagemyndighed og domstole om, at ytringsfriheden ikke indskrænkes under påberåbelse af, at religiøse følelser er krænkede, eller sagt på en anden måde, at religionsfrihed ikke indebærer beskyttelse mod muligt krænkende ytringer. Blasfemi er forlængst afkriminaliseret i Sverige og senest i Norge, i praksis, omend ikke i lovbogen, også i Danmark, medens stillingen er mindre klar i Finland og Island. En fuldstændig ophævelse af reglen, særlig i Danmark, hvor den aldrig anvendes, vil fremkalde vrede reaktioner fra muslimsk hold, også internationalt, for vort vedkommende skærpet af indtrykket fra den tidligere strid om tegningerne. Medens det er oplagt, at man aldrig ville nykriminalisere blasfemi i dag, hvis man som i Norge skulle begynde forfra med en helt ny straffelov, og næsten sikkert, at en eksisterende regel ikke ville overleve en større revision af straffeloven, er det det kontroversielle spørgsmål, om reglen bør ophæves ved en delreform, som kun omfatter denne ændring. Sverige nåede det i en periode uden politisk strid om religionen, men i Danmark er det i dag umuligt, den danske justitsminister har udtalt sig imod en ophævelse og har utvivlsomt et politisk flertal bag sig. Jeg vover dog at fremføre som min opfattelse, at reglen bør ophæves. Det er ærligere, når vi alligevel aldrig vil bruge den. Der er alternative regler til erstatning for blasfemi, særlig § 137, stk. 2, og § 266 b. Reglens blotte eksistens indbyder til krav om strafferetlig indskriden i situationer, hvor det er åbenbart, at der ikke er grundlag herfor. I en hypotetisk ny Muhammedsag ville regeringen stå stærkere, hvis den blot kunne henvise til, at der ikke var hjemmel til at straffe fornærmeren (argumentet fremført af Vagn Greve, som selv er mest tilbøjelig til at lade reglen sove videre, indtil den kan forsvinde af sig selv – men hvordan?). Jeg kan godt se, at det vil være en rød klud at stemme for et sådant forslag fremført af Dansk Folkeparti, men forslaget

bør komme fra regeringen og Dansk Folkeparti overtales til at spare på retorikken og blot stemme for forslaget *sans phrases*."

I sin mundtlige indledning udtalte Peter Garde bl.a. følgende (side 665):

"Min anden tese gælder et praktisk lovgivningsspørgsmål, nemlig kriminaliseringen af den egentlige gudsbespottelse, d.v.s. blasfemi, den ultimative indskrænkning af ytringsfriheden af hensyn til religionerne. De nordiske lande indtager her alle tænkelige forskellige holdninger. Finland og Island bibeholder kriminaliseringen og tænker ikke på at afskaffe den. Sverige afskaffede reglen for ca. tredive år siden uden særlig modstand. Norge er ved at afskaffe den i forbindelse med gennemføringen af den store ny straffelov til afløsning af den gamle lov fra 1902. Danmark indtager her en mellemløsning. Vi har reglen, men mange så den helst afskaffet; der er dog stadig politisk flertal for at beholde reglen, samtidig med at det samme flertal gerne så reglen begravet og aldrig anvendt. Jeg foreslår med lidt bævende stemme reglen om blasfemi afskaffet helt. Jeg er klar over, at særligt muslimerne vil blive rasende ved en sådan ændring, men så er det også slut, og ærligt talt, er det ikke bedre end de stadige anmeldelser om blasfemi, anmeldelser som rutinemæssigt afslås hver eneste gang? Så lad os hellere tage skraldet én gang for alle."

I debatten udtalte lektor, dr.jur. Jonas Christoffersen bl.a. følgende (side 675-76):

"Det er en minoritetsbeskyttelse over for en majoritet, og denne majoritet udnytter sin ytringsfrihed til at gøre noget, som krænker en minoritet. Det er dette, som er konflikten. Så kan man spørge, om dette er abstrakt ideologisk snak, eller er der en underliggende begrundelse for, hvorfor man skulle beskytte denne minoritet. Der kunne jeg påpege, at problemet kunne være pragmatisk. Idag har vi talt om ytringsfriheden som ideologisk størrelse. Men man kunne finde en pragmatisk begrundelse for, at det man ønsker at gøre, er at sikre roen i samfundet. Hvis folk bliver meget ophidsede, kan der være en grund – måske ikke ideologisk, men pragmatisk – til at dæmpe konflikten ved at indføre en retsbeskyttelse. På europæisk plan har man indført en beskyttelse mod ytringer rettet mod benægtelser af Holocaust. Der har man sagt, at hvis man benægter det faktum, at forbrydelser mod menneskeheden er begået, så har man ingen ytringsfrihed efter artikel 17 i den europæiske menneskerettighedskonvention. Det, som er det interessante, og som man kunne fremhæve i dag, er, at man også har set den problemstilling med ytringer mod muslimer. Der var en sag for Europadomstolen for nogle år siden, Norwood mod United Kingdom. I den sag havde en person hængt en plakat i sit vindue. På den plakat var der den halvmåne, som symboliserede islam, med et forbudt skilt over, som vi kender fra trafikken. Desuden var der et billede af Twin Towers fra New York med flyvemaskiner, som fløj ind i dem. Under det havde han skrevet "Muslims out of Britain". Så var spørgsmålet, om dette var omfattet af hans ytringsfrihed – altså at lave en sådan ytring klart rettet mod muslimer? Der sagde Europadomstolen ikke bare, at det var berettiget at straffe ham, jfr. artikel 10, § 2, men han havde ingen ytringsfrihed efter artikel 17, fordi han misbrugte

sin ytringsfrihed til at sige noget, som var rettet mod muslimer. Så på europæisk plan er disse afvejningsspørgsmål gået imod ytringsfriheden og i retning af en beskyttelse af minoriteten. Jeg er ikke enig i udfaldet af den sag med den begrundelse, men jeg synes, det er rigtigt, at man ikke skal lave den slags plakater, fordi det skaber uro i samfundet. Det er et spørgsmål til diskussion, hvordan man skal løse det, og om det skal løses på europæisk plan eller på nationalt plan. Der må vi gå ind i substansen og forholde os meget konkret til det i stedet for at forfalde til ansvarsfri, abstrakt og ideologisk snak."

Debatlederen professor, dr.juris Fredrik Sejersted stillede herefter Peter Garde følgende spørgsmål (side 679):

"Mitt andre spørsmål går til Peter Garde, og er en oppfølger av noe Jonas Christoffersen var inne på under debatten. De gamle blasfemiparagrafene fra 1800-tallet var ikke gitt av hensyn til å beskytte borgernes religiøse følelser. De var gitt av hensyn til å beskytte statens offentlige religion. Det var statsautoriteten og den offentlige ro og orden som skulle beskyttes. Ikke Gud. Gud trenger ingen beskyttelse. Og de troende fikk det heller ikke. Det var statens autoritet som ble gitt beskyttelse. Så ble dette perspektivet endret på 1900-tallet, til at man så paragrafene primært som beskyttelse av de troende. Fortsatt ikke av Gud, men av de troende. De troendes personlige subjektive religion skulle beskyttes.

Nå Peter, når du sier at religionsfriheten ikke bør innskrenke ytringsfriheten, og at vi bør avskaffe blasfemiparagrafene, og at vi ikke bør tolerere angrep på ytringsfriheten basert på religionsfrihet – så forstår jeg deg slik at da mener du særlig at vi ikke bør innskrenke ytringsfriheten ut fra hensynet til religiøse følelser hos borgere eller grupper i samfunnet.

Men man kunne jo fortsatt tenke seg den gamle begrunnelsen for slike paragrafer? At den kunne komme tilbake? At man begrenser ytringsfriheten for anti-religiøse uttalelser, ikke av hensyn til religionen, men av hensyn til den offentlige orden? Hvis noen dansker publiserer karikaturtegninger, så er jo dette i dag først og fremst et problem for den danske stat og for den offentlige ro og orden? Det er de danske ambassader i utlandet som blir brent. Og hvis vi nå har en samfunnssituasjon der anti-religiøse ytringer virkelig kan forstyrre den offentlige orden, og føre til økt religiøs konflikt i samfunnet, bør ikke det være en begrunnelse for å gi staten adgang til å innskrenke denne typen ytring?"

Hertil svarede Peter Garde (side 681):

"Det bringer mig til sidst til ordstyrerens spørgsmål til mig, om man kunne sige, at hensynet til ro og orden kunne tale for at opretholde blasfemibestemmelsen. Jeg kan ikke lide det. Det, som ordstyreren i virkeligheden er inde på – undskyld, hr. ordstyrer, hvis det virker krænkende, hvad jeg siger nu – det er, at hvis A påtænker at udsende nogle tegninger eller skrive en bog eller holde en demonstration, som måske kan virke krænkende på B, og B så derefter siger, hvis du gør det, A, så slår jeg dig ihjel, eller jeg brænder en ambassade eller brænder et teater o.s.v., så forekommer det mig, at et ordentligt politi går ud og tager B i kraven og arre-

> sterer ham for trusler, men et ordentligt politi går ikke hen og siger til A, nu holder du op med at skrive bøger eller lave tegninger. Hvis der er trusler mod ro og orden, så skal øvrighedens indskriden rette sig mod den, som begår ordensforstyrrelsen, og ikke mod den, som måske ved at sige noget, skrive en bog eller tegne en tegning har afstedkommet dette."

Som led i overvågningen af menneskerettighedssituationen i Danmark udgiver Institut for Menneskerettigheder hvert år en statusrapport, som behandler udvalgte menneskeretlige emner og giver anbefalinger til forbedring af menneskeretsbeskyttelsen i Danmark. Af statusrapporten fra 2013 fremgår bl.a. følgende af kapitlet om ytringsfrihed:

> "Rigsadvokatens afgørelse [i sagen om Jyllands-Postens artikel "Muhammeds ansigt"] viser, at blasfemiforbuddet vil skulle håndhæves efter en nærmere fortolkning af religiøse tekster, praksis og opfattelser. Det bringer efter omstændighederne anklagemyndigheden langt ind i teologiske diskussioner, som domstolene i sidste ende kan blive tvunget til at vurdere, afgøre og i sidste ende strafsanktionere. Denne sammenblanding af religion og straffelovgivning er svært at forene med kravet om forudsigelighed i en retsstat. Den tætte sammenvævning af straf og religion i et samfund med en kristen trosretning forankret i forfatningen må desuden rejse tvivl om, hvorvidt blasfemiforbuddet kan håndhæves ensartet mellem forskellige religioner, eller om den evangeliske-lutherske troslære også på dette område vil have en utilsigtet fortrinsstilling. Desuden er der en tendens i retning af ringere accept af blasfemiforbud, som er ophævet i de fleste europæiske lande. (…)
>
> Institut for Menneskerettigheder anbefaler – med henblik på at fremme den enkeltes menneskerettigheder – at Danmark:
>
> - vurderer straffelovens blasfemiforbud i lyset af ytringsfriheden med henblik på ophævelse."

4. Fremmed ret

4.1. Norsk ret

Den gældende norske straffelov er fra 1902 (lov nr. 10 af 22. maj 1902 med senere ændringer). Der er i 2005 vedtaget en ny norsk straffelov (lov nr. 28 af 20. maj 2005 med senere ændringer), som skal erstatte straffeloven fra 1902. Den nye straffelov af 2005 med senere ændringer er imidlertid endnu ikke trådt i kraft.

Den endnu gældende norske straffelov fra 1902 indeholder bl.a. følgende bestemmelser:

> **§ 135 a.** Den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 år. Som ytring regnes også bruk av symboler. Medvirkning straffes på samme måte.
>
> Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres
> a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,
> b) religion eller livssyn,
> c) homofile legning, leveform eller orientering, eller
> d) nedsatte funksjonsevne.
>
> **§ 142.** Den som i ord eller handling offentlig forhåner eller på en krenkende eller sårende måte viser ringeakt for nogen trosbekjennelse hvis utøvelse her i riket er tillatt eller noget lovlig her bestående religionssamfunds troslærdommer eller gudsdyrkelse, eller som medvirker hertil, straffes med bøter eller med hefte eller fengsel inntil 6 måneder.
>
> Påtale finner bare sted når allmenne hensyn krever det.

Den nye norske straffelov af 2005 indeholder bl.a. følgende bestemmelse:

> **§ 185. Hatefulle ytringer**
> Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring. Som ytring regnes også bruk av symboler. Den som i andres nærvær forsettlig eller grovt uaktsomt fremsetter en slik ytring overfor en som rammes av denne, jf. annet ledd, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.
>
> Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres
> a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,
> b) religion eller livssyn,
> c) homofile orientering, eller
> d) nedsatte funksjonsevne.

Den nye norske straffelov af 2005 indeholder derimod ikke nogen bestemmelse svarende til § 142 i straffeloven fra 1902.

Om baggrunden herfor fremgår følgende af forarbejderne til den nye norske straffelov (Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) side 381-86):

”13.2.1 Gjeldende rett. Internasjonale forpliktelser. Fremmed rett

13.2.1.1 Gjeldende rett

Den alminnelige bestemmelsen om ytringsfrihet i Grunnloven § 100 gir vern for ytringsfriheten på det religiøse området. I tillegg bestemmer Grunnloven § 2 første ledd at «Alle Indvaanere af Riget have fri Religionsøvelse». Bestemmelsen er ikke ment å skulle forby ethvert inngrep i den religiøse ytringsfriheten. Det går klart frem både av forarbeidene og av rettspraksis at religionsfriheten må underlegges visse begrensninger.

Etter straffeloven 1902 § 142 («blasfemiparagrafen»), er det straffbart i ord eller handling offentlig å forhåne eller på en krenkende eller sårende måte å vise ringeakt for «nogen trosbekjennelse hvis utøvelse her i riket er tillatt eller noget lovlig her bestående religionssamfunds troslærdommer eller gudsdyrkelse».

Med «trosbekjennelse» menes religiøse trossannheter og alt som anses religiøst hellig eller dyrebart innen det aktuelle religionssamfunn. Kritikk av troslærdommer eller ateistiske ytringer som sådanne er beskyttet av den alminnelige ytringsfriheten.

Blasfemiparagrafen vernet opprinnelig bare statsreligionen. I 1934 ble den utvidet til å gjelde alle religioner som er lovlige i Norge. Ved en lovendring i 1973 ble påtalen etter straffeloven 1902 § 142 gjort betinget av at allmenne hensyn krever det, jf. § 142 annet ledd.

Blasfemi har i den vestlige verden utviklet seg fra å være en forbrytelse mot staten til å bli en krenkelse av den troende. Dette er særlig fremhevet av Ytringsfrihetskommisjonen, som anfører at blasfemiparagrafen, dersom den skulle komme til anvendelse, må anses kun å beskytte den enkeltes religiøse følelser, jf. NOU 1999:27 side 133. Kommisjonen viser til at en slik forståelse ligger til grunn for EMDs anvendelse av EMK artikkel 10.

Denne endringen av blasfemiparagrafen har medført at den har fått et mer subjektivt preg enn tidligere. Dette har gjort det vanskeligere å avgjøre hva som skal anses som blasfemi. Det som noen kan oppleve som saklig kritikk eller uskyldig spøk, kan andre anse som forhånelse eller blasfemi. Blasfemiparagrafen har vært omtalt som en «sovende» paragraf. Fra flere hold er det påpekt at bestemmelsen kan tenkes å få ny aktualitet. Dette henger blant annet sammen med fremveksten av et flerkulturelt Norge, og at bestemmelsen nå omfatter alle religionssamfunn.

Ved tolkningen av straffeloven 1902 § 142 må det i dag legges betydelig vekt på ytringsfriheten også på det religiøse området, se nedenfor om reformen av Grunnloven § 100 og forholdet til straffeloven 1902 § 142.

Også straffeloven 1902 § 135 a kan gi vern mot blasfemiske ytringer. Bestemmelsen gir blant annet et vern mot diskriminering på grunn av «religion eller livssyn». Forbudet retter seg mot ytringer som blir fremsatt offentlig, eller på annen måte spres for allmennheten. Det omfatter både «uttalelse» og «annen meddelelse» og rammer derfor både muntlige og skriftlige utsagn og andre uttrykksformer, for eksempel bruk av bilder.

Spørsmålet om hvilke grenser straffeloven § 135 a setter for adgangen til å utøve religionskritikk var fremme i Høyesteretts avgjørelse i Rt. 1981 side 1305. Avgjørelsen kaster også lys over forholdet mellom straffeloven 1902 §§ 142 og 135 a. Organisasjonen «Mot skadelig innvandring i Norge» hadde distribuert et stort antall løpesedler med kraftige angrep på islam og på islamske fremmedarbeidere i Norge. Ifølge løpesedlene var blant annet «Islam og andre nødsprengende,

barbariske religioner» selve årsaken til kaos og nød, narkotika og sultedød. Det ble videre sagt at «terror og tortur utøves etter Koranens bud», og at det ikke er synd etter Koranen å stjele fra den hvite rase. I tillegg kom en rekke andre beskyldninger, blant annet om at innvandrere var kriminelle. Høyesterett uttalte:

> «Domfeltes utsagn er i første rekke rettet mot norske myndigheters innvandringspolitikk og religionen Islam. Jeg er enig med førstvoterende i at straffelovens § 135 a ikke er anvendelig på denne side av domfeltes utsagn, og kan i det vesentlige slutte meg til det førstvoterende uttaler om dette. Sitt syn på religion og politikk må domfelte ha adgang til å gi uttrykk for. I denne relasjon må hennes uttalelser ses som slike frimodige ytringer som grunnlovens § 100 beskytter, selv om uttalelsene er krasse og ensidig fordømmende og utvilsomt kan virke sårende og krenkende på dem som bekjenner seg til den islamske religion. For så vidt angår angrepet på Islam som religion [... ville den] aktuelle bestemmelse [...] i tilfelle være straffelovens § 142.»

Når det gjaldt uttalelsene som var rettet mot den islamske innvandrergruppen i Norge, mente Høyesterett at det forelå et så massivt og ensidig fordømmende angrep på gruppen at det ikke kunne aksepteres. Ytringene fremsto som en organisert hetskampanje. Høyesterett mente på det grunnlaget at straffeloven 1902 § 135 a var overtrådt.

Mens straffeloven 1902 § 142 antas å beskytte den enkeltes religiøse følelser, beskytter straffeloven 1902 § 135 a en person eller en folkegruppe mot forhånelse mv. på grunn av deres trosbekjennelse. Det foreligger ingen avgjørende rettspraksis om grensen mellom bestemmelsenes virkefelt, og det kan reises spørsmål om straffeloven 1902 § 142 i dag i praksis går lenger i beskyttelsen enn det som følger av straffeloven 1902 § 135 a. Trolig vil straffeloven 1902 § 135 a langt på vei gi det samme vern som § 142, men det kan tenkes tilfeller hvor kun § 142 vil ramme forholdet.

Bestemmelsene i straffeloven 1902 om skadeverk og ordensforstyrrelser kan også ramme handlinger som er rettet mot kirkebygg og andre bygg av religiøs betydning. Ved avgjørelsen av om det foreligger grovt skadeverk, som har en strafferamme på bøter eller fengsel inntil seks år, skal det særlig legges vekt på blant annet «om skaden er øvd på [...] gjenstander [...] som for almenheten eller en større krets har historisk, nasjonal eller religiøs verdi», jf. straffeloven 1902 § 292. I tillegg til den alminnelige bestemmelsen om straff for ordensforstyrrelse i straffeloven 1902 § 350 inneholder straffeloven 1902 i § 138 en særlig bestemmelse som setter straff for å hindre eller avbryte blant annet en offentlig religiøs sammenkomst eller kirkelig handling. Videre vil straffeloven 1902 § 140 om oppvigling kunne ramme tilfeller hvor forhånelsen eller krenkelsen av trosbekjennelsen også innbefatter oppfordring til straffbare handlinger. (…)

13.2.2 Straffelovkommisjonens skisse. Ytringsfrihetskommisjonens forslag. St.meld. nr. 26 (2003-2004) og Innst. O. nr. 270 (2003-2004)

Straffelovkommisjonen foreslår at straffeloven 1902 § 142 ikke videreføres, jf. NOU 2002: 4 side 399-400. Hovedbegrunnelsen er at bestemmelsen ikke blir brukt, samt at den samfunnsmessige og kulturelle utviklingen har gjort en slik be-

stemmelse unødvendig. Straffelovkommisjonen påpeker at blasfemiske handlinger og ytringer riktignok kan virke krenkende på enkeltpersoner, idet de rammer holdninger og oppfatninger som for religiøse mennesker utgjør sentrale deler av deres grunnleggende livsanskuelse. Men følelser som knytter seg til slike overbevisninger bør ikke ha noen egen strafferettslig beskyttelse. Straffelovkommisjonen viser også til Ytringsfrihetskommisjonens argumentasjon, se nedenfor. Videre fremhever Straffelovkommisjonen at grovere utslag av blasfemi fortsatt etter omstendighetene vil kunne rammes av andre straffebud som foreslås videreført. For eksempel innebærer forslaget om videreføring av straffeloven 1902 § 135 a, jf. NOU § 20-4 om hets, at det fortsatt blant annet vil være straffbart å utsette noen for hat eller forfølgelse på grunn av deres tro.

Spørsmålet om å oppheve straffeloven 1902 § 142 ble også vurdert ved reformen av Grunnloven § 100 om ytringsfrihet. *Ytringsfrihetskommisjonen* foreslo å oppheve blasfemibestemmelsen, se NOU 1999: 27 side 133-135. I sin begrunnelse viste Ytringsfrihetskommisjonen blant annet til at straffebestemmelser i vesteuropeiske stater om blasfemi enten er opphevet eller blitt tolket snevert og sjelden er blitt påberopt de siste årene, samt at blasfemiparagrafen i Norge har vært sovende. Det som for en liberal kritiker er ment som saklig kritikk, kan lett bli oppfattet som forhånelse eller blasfemi av den annen part. Problemet kan under ingen omstendighet løses ved å gi definisjonsmakten til den parten som føler seg krenket ved blasfemien. Religionskritikk har vært «det kanskje mest sentrale og viktigste ved hele emansipasjonen idet religionen har vært brukt som den kanskje fremste autoritetslegitimasjon av dem med makt. Historisk sett har blasfemibeskyldninger i utstrakt grad blitt brukt i undertrykkende hensikt». Kommisjonen betrakter religionsfriheten i Norge som et hardt tilkjempet gode som er tilkjempet gjennom politisk strid innenfor en offentlighet basert på høy grad av ytringsfrihet. Prosessens resultat har vært en rimelig høy grad av respekt og toleranse. I et flerkulturelt samfunn med tegn til nyreligiøs oppblomstring blir vår toleranseevne satt på prøve. I en slik situasjon er det behov for en mer omfattende og opplyst religionskritikk. Kommisjonens syn er at slik kritikk ikke fremmes ved sterkere reaksjoner mot påstått blasfemi. Kommisjonen mener at blasfemiparagrafen er en levning fra et samfunn som ikke var flerkulturelt – iallfall så det seg ikke slik – og det var ikke tolerant i kommisjonens mening av begrepet. Endelig peker kommisjonen på at den alminnelige begrunnelse for ytringsfriheten i hensynet til sannhet, demokrati og fri meningsdannelse, herunder behovet for en fri og åpen kultur- og religionskritikk, taler for å oppheve blasfemiparagrafen.

I *St.meld. nr. 26 (2003-2004)* inntok Bondevik II-regjeringen det motsatte standpunkt: En ny grunnlovsbestemmelse om ytringsfrihet bør gi rom for å beholde straffeloven 1902 § 142, og bestemmelsen bør ikke oppheves. Det ble særlig vist til at blasfemiske ytringer ofte vil falle inn under det særlige vern for politiske ytringer. Men det kan både ved krenkelse av en gruppe eller person og ved angrep på religionen som sådan finnes ytringer som er så kvalifisert krenkende, og som kan ha slike negative virkninger for dem som rammes, at de bør kunne rammes med straff. Terskelen for å straffe bør ikke være lavere når angrepet direkte er rettet mot religionen som sådan i stedet for mot enkeltpersoner eller en gruppe personer. Det ble videre vist til bestemmelsens symbolverdi og hensynet til menneskers religiøse følelser, og at disse begrunnelsene kan aktualiseres på grunn av fremveksten av nye religiøse grupper i det flerkulturelle Norge. Bestemmelsen

kan gi et visst vern mot de mest forsimplende og forrående uttrykk og uttrykksformer i det offentlige rom.

I *Innst. S. nr. 270 (2003-2004)* sluttet medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti i kontroll- og konstitusjonskomiteen seg til departementets konklusjoner. Medlemmene viste blant annet til at det ikke er en menneskerett å krenke eller håne andres religiøse følelsesliv. Enkeltpersoners religiøse tro kan være forbundet med dype følelser og være avgjørende for identitet og egenverd. Bestemmelsen gir troende av alle trosretninger en beskyttelse mot å bli tråkket på, og et slikt vern er det fortsatt behov for. Kontroll- og konstitusjonskomiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk venstreparti støttet Ytringsfrihetskommisjonens forslag om å oppheve blasfemibestemmelsen. Medlemmene viste blant annet til bestemmelsens historiske bakgrunn, herunder at bestemmelsen ikke sikrer personvern. Videre understrekte de hvilke avgrensningsproblemer man står overfor ved anvendelsen av bestemmelsen.

I *Ot.prp. nr. 90 om lov om straff (2003-2004)* ble det ikke tatt noe klart standpunkt til om blasfemibestemmelsen bør videreføres i straffelovens spesielle del. Det ble på den ene siden uttalt generelt at straff ikke bør brukes utelukkende for å verne religiøse normer, men samtidig understreket at straffebud som verner religioner kan avverge skadelige virkninger, jf. proposisjonen side 90:

> «I forhold til angrep på religiøse normer kan det imidlertid noe lettere enn ved angrep på moralske normer inntre ulike former for skader som etter omstendighetene kan berettige bruk av straff. Religiøse normer er ofte et kjennetegn ved særskilte fellesskap og enkeltpersoner som er en del av disse fellesskapene. Grovere former for angrep på trossetninger og livssyn vil derfor for eksempel kunne påvirke den enkeltes livsutfoldelse i negativ retning, ikke minst gjennom å påvirke det «klimaet» vedkommende møter i samfunnet. Spørsmålet om å avkriminalisere blasfemi bør ses i et slikt perspektiv, jf. ytringsfrihetsmeldingen (St.meld. nr. 26 (2003-2004)) side 60-65. Straffebud som verner ulike religioner og den enkeltes religiøse følelser kan derfor avverge skadelige virkninger. Dette kan i tiden fremover vise seg å bli viktigere enn før, som en følge av at nye religioner har blitt en del av det flerkulturelle Norge.
>
> Dersom religiøse handlinger og sammenkomster blir avbrutt eller forstyrret, vil den enkelte deltakers muligheter til å praktisere sin religion i fred bli skadelidende. Dette er ikke primært tale om skader på religiøse normer, men på mer generelle verdier som møtefrihet og ytringsfrihet. Overfor slike følger kan det være i tråd med skadefølgeprinsippet å anvende straff.»

Under behandlingen i Stortinget sluttet medlemmene i justiskomiteen seg til skadefølgeprinsippet, men uttalte seg ikke særskilt om blasfemibestemmelsen bør videreføres, jf. *Innst. O. nr. 72 (2004-2005)* side 19.

Endelig vises det til at stortingsrepresentantene Carl I. Hagen og Siv Jensen fremmet et representantlovforslag om å oppheve straffeloven 1902 § 142, se Dokument nr. 8:25 (2006-2007). Et liknende forslag ble også fremmet i Dokument 8:29 (1988-1989), som ved vedtak i Odelstinget 9. mai 1989 ble oversendt regjeringen for en samlet vurdering i det pågående arbeidet med revisjon av straffeloven.

13.2.3 Høringsinstansenes syn

Flere høringsinstanser har under høringen av NOU 2002: 4 realitetsmerknader til Straffelovkommisjonens forslag om å oppheve straffeloven 1902 § 142. Idet disse høringsuttalelsene i det vesentligste svarer til – eller viser til – høringsuttalelser avgitt til NOU 1999: 27 Ytringsfrihed bør finde sted, gis det her en samlet oppsummering av høringsuttalelsene (se for øvrig behandlingen i St.meld. nr. 26 (2003-2004) side 63-64). Generelt er høringsinstansene delte i synet på forslaget om å oppheve blasfemibestemmelsen.

Kristelig Kringkastingslag går imot forslaget om å oppheve blasfemiparagrafen. Det samme gjør *Det norske Baptistsamfunn, Det norske lutherske Indremisjonsselskap* og *Norsk Søndagsskoleforbund* som alle henviser til uttalelsen fra Kristelig kringkastingslag. *Borg Bispedømme, Møre bispedømeråd og Møre biskop, Bjørgvin bispedøme, Nord-Hålogaland Biskop, Lindås kommune, Institutt for Kristen Oppseding, Norsk Luthersk Misjonssamband, Oslo Katolske Bispedømme* og *Kontaktutvalget for Pinsebevegelsen i Norge* er også negative til å oppheve straffeloven § 142. Departementet understreker for ordens skyld at forslaget fra Straffelovkommisjonen også ble sendt på høring til andre trossamfunn, som blant annet *Islamsk Råd Norge* og *Islamsk Kvinnegruppe Norge*, uten at dette ledet til realitetsmerknader.

Disse høringsinstansene trekker særlig frem to begrunnelser – bestemmelsens symbolverdi og hensynet til menneskers religiøse følelser. Enkelte instanser har i den forbindelse trukket frem at hensynet til religiøse minoriteter i det flerkulturelle Norge kan føre til at bestemmelsen gjenvinner sin betydning. En del høringsinstanser spør om ytringsfriheten skal være så grenseløs at det bliver fritt frem for å hetse religiøse følelser. Mange anser dette som ytringer samfunnet godt kan være foruten, og som i alle fall ikke trenger noe grunnlovsvern. Det stilles også spørsmål ved om denne typen ytringer overhodet bidrar til prosessene som begrunner ytringsfriheten; sannhetssøking, demokrati og individets frie meningsdannelse. Flere av høringsinstansene som går imot forslaget om opphevelse av blasfemibestemmelsen, ser også ut til å ønske en mer aktiv bruk av bestemmelsen. Mange trekker frem troen som en viktig del av den troendes identitet. Enkelte høringsinstanser mener blasfemibestemmelsen kan begrunnes i et generelt ønske om å verne det offentlige rom mot forsimplende eller forrående uttrykk og uttrykksformer. Videre uttaler enkelte høringsinstanser at en opphevelse vil være et signal om at det ikke lenger finnes noe vern omkring menneskers religiøse følelser. Det fremheves også at bestemmelsen har en preventiv og oppdragende effekt.

Tunsberg bispedømmeråd, Sør-Hålogaland Bispedømme, Oslo Biskop, Kirkerådet, Norsk Bibliotekforening, Norsk Forum for Ytringsfrihet, Den Norske Advokatforening, Politimesteren i Romerike og *Human-Etisk Forbund* støtter kommisjonens forslag om å oppheve blasfemiparagrafen. *Kirkerådet, Oslo Biskop* og *Tunsberg bispedømmeråd* vektlegger behovet for at det foregår en offentlig samtale omkring disse spørsmålene ut fra ytringsfrihetens premisser. Kirkerådet fremhever at heller ikke religiøse syn bør være fritatt fra eller immuniseres mot denne samtalen. For øvrig legger flere av disse høringsinstansene blant annet vekt på de øvrige straffebestemmelser som vil kunne ramme blasfemiske ytringer, og at behovet for en egen blasfemibestemmelse derfor er lite.

13.2.4 Departementets vurdering

Ved vurderingen av om straffeloven 1902 § 142 bør videreføres, er det naturlig å ta utgangspunkt i de generelle prinsipper for kriminalisering som er behandlet i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) kap. 7 Prinsipper for kriminalisering – hvilke handlinger bør forbys og belegges med straff (side 82-93), som Stortinget har sluttet seg til. Skadefølgeprinsippet er utgangspunktet og grunnvilkåret for kriminalisering. Utgangspunktet er at straff normalt ikke bør brukes for å verne moralske eller religiøse normer. Men det åpnes for at grovere former for angrep på religion eller livssyn, etter omstendighetene kan tilsibruk av straff.

Hensynet til ytringsfriheten tilsier isolert sett at man ikke viderefører en blasfemibestemmelse i straffeloven 2005. Det er et åpenbart behov for et offentlig ordskifte omkring slike spørsmål. Noen avgjørende innvending mot å videreføre et straffansvar for blasfemiske ytringer, utgjør likevel ytringsfriheten ikke. Som i dag må en eventuell straffebestemmelse som rammer blasfemi utformes og anvendes i lys av Grunnloven § 100 og de folkerettslige forpliktelser som pålegger Norge å gi ytringsfriheten et tilstrekkelig vidt spillerom.

Ytringsfriheten må altså avveies mot andre hensyn. Religiøs tro og overbevisning vil ofte forankres i de dypere lag av ens personlighet, og det vil kunne knytte seg sterke følelser til slike overbevisninger. Læresetninger av religiøs karakter vil fortsatt av mange bli holdt for å være «hellige». Angrep på trossetninger og livssyn vil derfor kunne påvirke den enkeltes livsutfoldelse i negativ retning, ikke minst ved å påvirke det «klimaet» vedkommende møter i samfunnet. Et straffansvar som verner ulike religioner og den enkeltes religiøse følelser kan derfor avverge alvorlige konflikter i samfunnet. Dette kan i tiden fremover vise seg å bli viktigere enn før, ikke minst som en følge av den religiøse pluralismen som innvandringen til Norge har medført. Angrep på trossetningene i religioner som ikke har mange tilhengere i Norge, kan lettere enn før oppleves som et angrep på en minoritetsgruppe som har et særskilt behov for vern. Dette behovet varetas delvis av straffeloven 2005 § 185 om straff for hatefulle ytringer (straffeloven 1902 § 135 a), men ikke fullt ut.

Departementet vil i stedet, i forbindelse med den kommende ikraftsettingsproposisjonen, fremme forslag om å utvide § 185 om hatefulle ytringer slik at denne bestemmelsen varetar behovet for et strafferettslig vern mot kvalifiserte angrep på trossetninger og livssyn.

Departementet understreker at kritikk av troslærdommer eller ateistiske ytringer under enhver omstendighet vil være beskyttet av ytringsfriheten. Et offentlig ordskifte om slike spørsmål er svært ønskelig, slik blant annet Kirkerådet peker på i sin høringsuttalelse. For at blasfemiske ytringer skal kunne straffes må det forutsette at ytringene er forhånende eller på annen måte sterkt krenkende, fjernt fra ethvert saklig meningsinnhold og uten å inngå i de prosessene som ytringsfriheten legger til rette for; sannhetssøking, demokrati og individets frie meningsdannelse. På denne bakgrunn inneholder proposisjonen her ikke et eget straffebud som verner mot blasfemiske ytringer."

Det bemærkes, at der indtil videre (pr. september 2014) ikke er fremsat lovforslag om at "utvide § 185 om hatefulle ytringer slik at denne bestemmelsen varetar behovet for et strafferettslig vern mot kvalifiserte angrep på trossetninger og

livssyn". Det bemærkes endvidere, at det norske Justis- og Beredskapsdepartement i juni 2014 sendte et udkast til forslag om ikrafttræden af straffeloven af 2005 i høring. Det fremgår af høringsbrevet, at departementet tager sigte på, at ikrafttrædelsesloven kan vedtages i foråret 2015, og at straffeloven af 2005 kan træde i kraft i løbet af sommeren 2015.

4.2. Svensk ret

4.2.1. Den svenske straffelov indeholder ikke nogen bestemmelse, som svarer til den danske straffelovs § 140 om blasfemi. En sådan bestemmelse fandtes tidligere i den svenske straffelov, men denne bestemmelse blev ophævet i 1970. Der blev i den forbindelse henvist til, at særskilt beskyttelse af religionsfriheden ikke kunne begrunde indskrænkninger i ytringsfriheden. Der blev endvidere henvist til, at en række andre strafbestemmelser efter omstændighederne ville kunne anvendes (hets mot folkgrupp, förargelseväckande beteende, ärekränkning, störande av förrättning eller störande av allmän sammankomst).

Den tidligere gældende bestemmelse i den svenske straffelovs kapitel 16 § 9 om *brott mot trosfrid* kriminaliserede offentligt at "skymfa sådant som hålls heligt av svenska kyrkan eller annat här i riket verksamt trossamfund". Strafferammen var bøde eller fængsel indtil 6 måneder. Det, som beskyttedes af bestemmelsen, var det, som menneskers religiøse følelse er rettet mod, såsom Gud og Bibelen og materielle eller åndelige ting, som er genstand for den religiøse følelse, eksempelvis hostien og ritualet for nadverens sakremente.

Af lovforslaget om ophævelse af den tidligere gældende bestemmelse om *brott mot trosfrid* fremgår bl.a. følgende (Prop. 1970:125 side 63-66):

> "Religiösa personer eller grupper åtnjuter (...) skydd för sin tro och dess utövande genom vissa bestämmelser i BrB, vilka uttrykcligen hänfor sig till religion og religionsutövning. Genom dessa bestämmelser straffskyddas mötesfriden vid allmänna andaktsövninger liksom vid vissa andra förrättninger och sammankomster. Det är sålunda straffbelagt som störande av förrättning eller störande av allmän sammankomst (16 kap. 4 §) att genom våldshandling eller oljud eller på annat jämförligt sätt störa eller försöka hindra allmän gudstjänst eller annan allmän andakts utövning. Störande uppträdande i kyrka eller annan gudstjänstlokal på tid då det inte pågår gudstjänst eller sammankomst för andaktsövning kan, om det inte är ett försök att hindre en följande andanktsövning, vara att bedöma som

förargelsesväckande beteende. BrB innehåller också en straffbestemmelse som är mera direkt riktat mot religionsförföljelse, nämligen stadgandet i 16 kap. 8 § om hets mot folkgrupp. (...)

I dagens samhälle anses det angeläget att en fri och öppen debatt kan föras i alla viktiga frågor som har anknytning till mänsklig samlevnad. En förutsättning för en sådan debatt är en vidsträckt rätt til yttrande- och tryckfrihet. Inga andre inskränkninger bör göras i denne rättighet än som oundgängligen påkallas av hänsyn till motstående allmänna eller enskilda intressen. (...) När det gäller de religiösa grupperna i samhället bör hänsyn givetvis tas till deras rätt att få komma samman och utöve sin religion utan att störas av andre. Förföljelse av människor med viss trosbekännelse genom hot och smädelse kan inte heller accepteras. I vår lagstiftning ges också straffskydd mot sådanna angrepp genom bestämmelserna i BrB om straff för störande av förrättning eller allmän sammenkomst och för hets mot folkgrupp. Angrepp på enskilda personer med förtal eller smädelse på grund av deras religiösa uppfattning kan i vissa fall straffes enligt bestämmelserna i 5 kap. om ärekränkning. Om någon angriper religiöse värden på ett sätt som väcker allmän förargelse, kan detta bli att bedöma som förargelsesväckande beteende. (...)

En fri och öppen debatt i religionsfrågor kan endast vara till gagn för samhället, även om en utvidgning av yttrandefriheten på detta område medför att uttrycksmedel någon gång kommer till användning som kan te sig stötande för vissa grupper. Den gällande eller föreslagne nya lagstiftning [ændring af strafbestemmelsen om *hets mot folkgrupp*] (...) ger enligt min mening ett tillfredsställande skydd mot att medborgarnas känsla för religiösa värden kränks genom otillbörliga förfaranden. Jag delar därför rerservanternas [mindretallet i det udvalg, hvis betænkning lovforslaget bl.a. byggede på] och åtskillaga remissinstansers uppfattning att den inskränkning i yttrande- och tryckfriheten som bestämmelsen om brott mot trosfrid medför inte längre är berättigad."

Ved samme lovændring blev pornografi afkriminaliseret i Sverige, og strafbestemmelser om krænkelse af svenske og udenlandske nationale symboler blev ophævet. Sml. herved den danske straffelovs § 110 e, hvorefter den, der offentlig forhåner en fremmed nation, en fremmed stat, dens flag eller andet anerkendt nationalmærke eller De Forenede Nationers Flag eller Det Europæiske Råds flag, straffes med bøde eller fængsel indtil 2 år.

4.2.2. Den svenske straffelov indeholder bl.a. følgende bestemmelse:

"16 kap. 8 §. Den som i uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning, döms för *hets mot folkgrupp* till fängelse i högst två år eller om brottet är ringa, till böter.

Är brottet grovt döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om meddelandet haft ett

> särskilt hotfullt eller kränkande innehåll och spritts till ett stort antal personer på ett sätt som varit ägnat att väcka betydande uppmärksamhet."

Den svenske højesteret anvendte ved dom af 19. marts 1982 (NJA 1982 s. 128) bestemmelsen på en person, der ved en campingplads havde opsat et skilt med teksten "Sigøjnere må ikke betræde campingpladsen" (*Zigenare får ej beträda campingen*). Af den svenske højesterets begrundelse fremgår bl.a. følgende:

> "Den ifrågavarande skylten innehöll inte uttryckligen något kränkande omdöme om folkgruppen zigenare. Genom förbudet att beträda campingplatsen, vilket enligt texten på skylten riktade sig till zigenare över lag, uttrycktes emellertid indirekt ett omdöme om zigenares egenskaper och uppträdande som måste anses nedsättande för folkgruppens anseende. Detta nedsättande omdöme utgör ett sådant uttryck för missaktning som avses i 16 kap 8 § BrB."

Den svenske højesteret anvendte ved dom af 17. oktober 1996 (NJA 1996 s. 577) bestemmelsen på en person, der havde båret tøj med en række nazistiske symboler. Af flertallets begrunde fremgår bl.a. følgende:

> "Vissa vid nyssnämnda tid förekommande symboler får idag anses vara starkt förknippade inte endast med de nämnda rörelserna i och för sig utan i hög grad också med ideerna om rasöverlägsenhet och rashat som ledde till förföljelse och utrotning särskilt av människor av judisk härkomst och som är intimt förbundna med dessa rörelsers ideologi. Exempel på en sådan symbol som, i linje med det sagda, numera också förknippas med en allmän nedvärdering av andra folkgrupper än den nordiska utgör hakkorset. Till väsentligen samma kategori får hänföras också det märke med örn och lagerkrans som [tiltalte] bar. De övriga symboler som omfattas av åtalet är närmast ägnade att förstärka det budskap som örnmärket sålunda får anses förmedla. Det kan för övrigt anmärkas att bärande av märken som kanske inte ensamma kan anses sprida ett meddelande av angivet slag kan innebära en sådan spridning när de bärs tillsammans med t ex klädsel av viss färg och visst snitt.
>
> Genom att bära märkena bland andra människor på den i gärningsbeskrivningen angivna platsen har B.B. spritt ett sådant budskap som nyss berörts. (…) Budskapet uttrycker missaktning av människor tillhörande andra folkgrupper än den nordiska."

Én dommer dissentierede for frifindelse og anførte bl.a. følgende:

> "Straffbestämmelsen utgör en inskränkning i yttrandefriheten. Det är fråga om ett allvarligt brott för vilket straffet är enbart fängelse, när inte brottet undantagsvis kan bedömas som ringa. Ifall åtgärder, som i och för sig enbart utgör sympatiyttring för en politisk eller liknande rörelse med mer eller mindre starka rasistiska

inslag på sitt program, anses innefatta uttryck för sådant hot eller sådan missaktning som anges i bestämmelsen blir straffansvaret mycket långtgående. Bestämmelsen får då också en vag och oklar innebörd vilket kan föranleda betydande svårigheter i tillämpningen.

Mot bakgrund av vad nu sagts bör det för straffansvar vid bärande av märken eller symboler och andra liknande åtgärder krävas att hot mot eller missaktning för viss persongrupp har kommit till ett mera konkret och därmed klart och otvetydigt uttryck. En sådan tillämpning ligger också i linje med den restriktivitet som i 1970 års lagstiftningsärende avseende straffbestämmelsen uttalades av första lagutskottet i fråga om en annan aspekt på rekvisitet missaktning (…). Utskottet framhöll att uttrycket måste tolkas med viss försiktighet samt att därunder inte borde innefattas alla uttalanden av nedsättande eller förnedrande natur, utan för straffbarhet borde krävas att det var fullt klart att uttalandet överskred gränsen för en saklig och vederhäftig diskussion rörande folkgruppen i fråga. Dessa uttalanden åberopades också i 1982 års lagstiftningsärende rörande bestämmelsen (…).

[Tiltaltes] bärande av de ifrågavarande märkena får, som nämnts i det föregående, anses ge uttryck för sympati för nazismen (…). Oaktat handlandet på grund av den nazistiska rörelsens ideologi fört tanken även till dess ståndpunkt om andra rasers underlägsenhet och att andra därför kan ha känt sig kränkta, kan handlandet med hänsyn till märkenas beskaffenhet inte – vare sig märkena ses vart för sig eller i förening – anses ge ett tillräckligt klart uttryck för hot mot eller missaktning för någon persongrupp."

På den anden side frifandt den svenske højesteret ved dom af 29. november 2005 (NJA 2005 s. 805) en præst, der under en prædiken, der blev overværet af mindst 50 personer, og som som havde overskriften "Er homoseksualitet en medfødt drift eller onde magtes spil med mennesker", bl.a. havde udtalt følgende:

"Bibeln tar upp här och undervisar om dessa abnormiteter. Och sexuella abnormiteter är en djup cancersvulst på hela samhällskroppen. Herren vet att sexuellt förvridna människor kommer till och med att våldta djuren. Inte heller djuren går fria från människans sexuella behov och branden som är tänd i en människa. Utan till och med det kan man ägna sig åt.

Gosseskändare. Redan då bibeln skrevs visste Herren vad som skulle ske. Vi har upplevt det här och upplever det och vi förfasar oss över det. Och Paulus talar i första korintierbrevet ett och tio om perversa människor. Och perversa människor är översatt från grundtexten som säger 'en som ligger med pojkar'. En som ligger med pojkar är perversa människor som då bibeln talar om. Nu vill jag understryka att alla homosexuella är inte pedofiler. Och alla homosexuella är inte perversa. Men man öppnar ändå porten till förbjudna områden och låter synden få fäste i tankelivet. Och den som är pedofil i dag börjar inte som sådan. Utan började helt enkelt med att byta sitt umgänge. Det var så det började. Och att vara trogen i ett homosexförhållande är inte på något sätt ett bättre förhållande än där man byter partner varenda dag. Det är inget bättre förhållande. Utan det är lika föraktligt i Guds ögon.

Frivilligt lämnar jag renheten och tar emot orenheten. Medvetet bytte de säger Paulus. Homosexualitet det är någonting sjukt. Det är alltså en frisk och ren tanke som blivit utbytt mot en besmittad tanke. Där ett friskt hjärta som blivit utbytt mot ett sjukt hjärta. Det är så man har gjort. Där en frisk kropp som har blivit ödelagd på grund av ett byte säger Paulus"

Af den svenske højesterets begrundelse fremgår bl.a. følgende:

"Vid en samlad bedömning av omständigheterna – mot bakgrund av Europadomstolens praxis – i [tiltaltes] fall är det till en början klart att det inte är fråga om sådana hatfulla uttalanden som brukar kallas hate speech. Detta gäller även det av hans yttranden som får betraktas som mest långtgående där sexuella abnormiteter beskrivs som en cancersvulst eftersom uttalandet, sett i belysning av vad han sagt i samband med detta i sin predikan, inte är sådant att det kan anses uppmuntra till eller rättfärdiga hat mot homosexuella. Det sätt han uttryckt sig på kan kanske inte sägas vara så mycket mera nedsättande än ordalagen i aktuella bibelställen men får anses långtgående även i beaktande av den förkunnelse han velat framföra inför åhörarna. Han har gjort sina uttalanden i en predikan inför sin församling över ett tema som finns i bibeln. Frågan huruvida den trosuppfattning på vilken han byggt sina uttalanden är legitim eller inte skall inte vägas in i bedömningen (Europadomstolens dom den 26 september 1996 i målet Manoussakis m.fl. mot Grekland, p. 47).

Under sådana omständigheter är det sannolikt att Europadomstolen, vid en prövning av den inskränkning i [tiltaltes] rättighet att förkunna sin i bibeln grundade uppfattning som en fällande dom skulle utgöra, skulle finna att inskränkningen inte är proportionerlig och därmed skulle utgöra en kränkning av Europakonventionen."

5. Overvejelser i internationale fora

5.1. Europarådet

Den 29. juni 2007 vedtog Europarådets Parlamentariske Forsamling en rekommendation om blasfemi, religiøse fornærmelser og hadtale mod personer på grund af deres religion (recommendation 1805 (2007)). Af rekommendationen fremgår bl.a. følgende:

"1. The Parliamentary Assembly (…) reiterates its commitment to the freedom of expression (Article 10 of the European Convention on Human Rights (…), hereafter "the Convention") and the freedom of thought, conscience and religion (Article 9 of the Convention), which are fundamental cornerstones of democracy. Freedom of expression is not only applicable to expressions that are favourably

received or regarded as inoffensive, but also to those that may shock, offend or disturb the state or any sector of population within the limits of Article 10 of the Convention. Any democratic society must permit open debate on matters relating to religion and religious beliefs. (…)
3. In multicultural societies it is often necessary to reconcile freedom of expression and freedom of thought, conscience and religion. In some instances, it may also be necessary to place restrictions on these freedoms. Under the Convention, any such restrictions must be prescribed by law, necessary in a democratic society and proportionate to the legitimate aims pursued. In so doing, states enjoy a margin of appreciation as national authorities may need to adopt different solutions taking account of the specific features of each society; the use of this margin is subject to the supervision of the European Court of Human Rights.
4. With regard to blasphemy, religious insults and hate speech against persons on the grounds of their religion, the state is responsible for determining what should count as criminal offences within the limits imposed by the case law of the European Court of Human Rights. In this connection, the Assembly considers that blasphemy, as an insult to a religion, should not be deemed a criminal offence. A distinction should be made between matters relating to moral conscience and those relating to what is lawful, matters which belong to the public domain, and those which belong to the private sphere. Even though today prosecutions in this respect are rare in member states, they are legion in other countries of the world.
5. The Assembly welcomes the preliminary report adopted on 16 and 17 March 2007 by the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) on this subject and agrees with it that in a democratic society, religious groups must tolerate, as must other groups, critical public statements and debate about their activities, teachings and beliefs, provided that such criticism does not amount to intentional and gratuitous insults or hate speech and does not constitute incitement to disturb the peace or to violence and discrimination against adherents of a particular religion. Public debate, dialogue and improved communication skills of religious groups and the media should be used in order to lower sensitivity when it exceeds reasonable levels. (…)
8. The Assembly recalls the relevant case law on freedom of expression under Article 10 of the Convention developed by the European Court of Human Rights. Whereas there is little scope for restrictions on political speech or on the debate of questions of public interest, the Court accepts a wider margin of appreciation on the part of contracting states when regulating freedom of expression in relation to matters liable to offend intimate personal convictions within the sphere of morals or, especially, religion.
9. However, the Assembly stresses that this margin of appreciation is not unlimited and that any restrictions on the freedom of expression must comply with the case law of the European Court of Human Rights. Freedom of expression – guaranteed under Article 10 of the Convention – is of vital importance for any democratic society. In accordance with the Statute of the Council of Europe, common recognition of democratic values is the basis for membership of the Organisation.
10. The Assembly is aware that, in the past, national law and practice concerning blasphemy and other religious offences often reflected the dominant position of particular religions in individual states. In view of the greater diversity of religious beliefs in Europe and the democratic principle of the separation of state and reli-

gion, blasphemy laws should be reviewed by the governments and parliaments of the member states. (…)
12. The Assembly reaffirms that hate speech against persons, whether on religious grounds or otherwise, should be penalised by law in accordance with General Policy Recommendation No. 7 on national legislation to combat racism and racial discrimination produced by the European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). For speech to qualify as hate speech in this sense, it is necessary that it be directed against a person or a specific group of persons. National law should penalise statements that call for a person or a group of persons to be subjected to hatred, discrimination or violence on grounds of their religion. (…)
15. The Assembly considers that, as far as it is necessary in a democratic society in accordance with Article 10, paragraph 2, of the Convention, national law should only penalise expressions about religious matters which intentionally and severely disturb public order and call for public violence. (…)
17. The Assembly recommends that the Committee of Ministers: (…)
17.2. ensure that national law and practice:
17.2.1. permit open debate on matters relating to religion and beliefs and do not privilege a particular religion in this respect, which would be incompatible with Articles 10 and 14 of the Convention;
17.2.2. penalise statements that call for a person or a group of persons to be subjected to hatred, discrimination or violence on grounds of their religion as on any other grounds;
17.2.3. prohibit acts which intentionally and severely disturb the public order and call for public violence by references to religious matters, as far as it is necessary in a democratic society in accordance with Article 10, paragraph 2, of the Convention;
17.2.4. are reviewed in order to decriminalise blasphemy as an insult to a religion"

Europarådets Kommission for demokrati gennem lov (Venedig-Kommissionen) vedtog den 17.-18. oktober 2008 en rapport om forholdet mellem ytringsfrihed og religionsfrihed. Af rapporten fremgår bl.a. følgende:

"48. There is a view that, to the extent that religious beliefs concern a person's relation with the metaphysical, they can affect the most intimate feelings and may be so complex that an attack on them might cause a disproportionately severe shock. In this respect, it is argued that they differ from other beliefs, such as political or philosophical beliefs, and it is argued that they deserve a higher degree of protection.
49. At any rate, the concepts of pluralism, tolerance and broadmindedness on which any democratic society is based mean that the responsibility that is implied in the right to freedom of expression does not, as such, mean that an individual is to be protected from exposure to a religious view simply because it is not his or her own. The purpose of any restriction on freedom of expression must be to protect individuals holding specific beliefs or opinions, rather than to protect belief systems from criticism. The right to freedom of expression implies that it should be allowed to scrutinise, openly debate and criticise, even harshly and unreasona-

bly, belief systems, opinions and institutions, as long as this does not amount to advocating hatred against an individual or groups. (…)
57. Hate speech (…) justifies criminal sanctions. (…)
59. The need for specific criminal legislation prohibiting blasphemy and religious insults is more controversial. There are two opposite views on this: one advocating the repeal of legislation on blasphemy and religious insult altogether; and one advocating introduction of the offence of religious insult or even the specific offence of "incitement to religious hatred".
60. In this respect, it is worth recalling that it is often argued that there is an essential difference between racist insults and insults on the ground of belonging to a given religion: whereas race is inherited and unchangeable, religion is not, and is instead based on beliefs and values that the believer will tend to hold as the only truth. This difference has prompted some to conclude that a wider scope of criticism is acceptable in respect of a religion than in respect of a race. This argument presupposes that, while ideas of superiority of a race are unacceptable, ideas of superiority of a religion are acceptable, because it is possible for the believer of the "inferior" religion to refuse to follow some ideas and even to switch to the "superior" religion.
61. In the commission's opinion, this argument is convincing only insofar as genuine discussion is concerned, but it should not be used to stretch unduly the boundaries between genuine "philosophical" discussion about religious ideas and gratuitous religious insults against a believer of an "inferior" faith. On the other hand, it cannot be forgotten that international instruments and most domestic legislation put race and religion on an equal footing as forbidden grounds for discrimination and intolerance. (…)
64. The commission does not consider it necessary or desirable to create an offence of religious insult (that is, insult to religious feelings) *simpliciter,* without the element of incitement to hatred as an essential component. Neither does the commission consider it essential to impose criminal sanctions for an insult based on belonging to a particular religion. If a statement or work of art does not qualify as incitement to hatred, then it should not be the object of criminal sanctions.
65. It is true that penalising insult to religious feelings could give a powerful signal to everyone, both potential victims and potential perpetrators, that gratuitously offensive statements and publications are not tolerated in an effective democracy.
66. On the other hand, the commission reiterates that recourse to criminal law, which should of itself be reserved in principle to cases when no other remedy appears effective, should only take place with extreme caution in the area of freedom of expression.
67. In addition, one has to be aware of certain difficulties with enforcement of criminal legislation in this area. The intention of the accused speaker or author, the effects of his or her action and the political, social or scientific context in which the contested statements or publications are made constitute elements that may be problematic to evaluate and balance for the prosecuting authorities and the courts. For this reason or for reasons of opportunity within the discretionary powers of the prosecuting authorities, new, specific legislation might raise expectations concerning prosecution and conviction that will not be met. Moreover, too activist an attitude on the part of the latter authorities may place the suspect per-

sons or groups in the position of underdog, and provide them and their goal with propaganda and public support (the role of martyrs).

68. It is true that the boundaries between insult to religious feelings (even blasphemy) and hate speech are easily blurred, so that the dividing line, in an insulting speech, between the expression of ideas and the incitement to hatred is often difficult to identify. This problem, however, should be solved through an appropriate interpretation of the notion of incitement to hatred rather than through the punishment of insult to religious feelings.

69. When it comes to statements, certain elements should be taken into consideration in deciding if a given statement constitutes an insult or amounts to hate speech: the context in which it is made; the public to which it is addressed; whether the statement was made by a person in his or her official capacity, in particular if this person carries out particular functions. For example, with respect to a politician, the Strasbourg Court has underlined that "it is of crucial importance that politicians in their public speeches refrain from making any statement which can provoke intolerance." This call on responsible behaviour does not, of itself, unduly limit the freedom of political speech, which enjoys a reinforced protection under Article 10 of the ECHR. On the other hand, however, it has to be pointed out that, in most legal systems, politicians enjoy certain immunities for their official statements.

70. As concerns the context, a factor which is relevant is whether the statement (or work of art) was circulated in a restricted environment or widely accessible to the general public, whether it was made in a closed place accessible with tickets or exposed in a public area. The circumstance that it was, for example, disseminated through the media bears particular importance, in the light of the potential impact of the medium concerned. It is worth noting in this respect that "it is commonly acknowledged that the audiovisual media have often a much more immediate and powerful effect than the print media; the audiovisual media have means of conveying, through images, meanings which the print media are not able to impart."

71. The commission notes in addition that circumstances as regards publication have changed since the arrival of the Internet. It is now possible to communicate instantly to a vast number of people in the world at large. Therefore, the power to incite to hatred is far greater than in pre-Internet days. Furthermore, publication is now much less in the control of the author or publisher, who may find it impossible to limit publication in the manner he or she would have originally intended.

72. As concerns the content, the Venice Commission wishes to underline that in a democratic society, religious groups must tolerate, as other groups must, critical public statements and debate about their activities, teachings and beliefs, provided that such criticism does not amount to incitement to hatred and does not constitute incitement to disturb the public peace or to discriminate against adherents of a particular religion.

73. Having said so, the Venice Commission does not support absolute liberalism. While there is no doubt that in a democracy all ideas, even though shocking or disturbing, should in principle be protected (with the exception, as explained above, of those inciting hatred), it is equally true that not all ideas deserve to be circulated. Since the exercise of freedom of expression carries duties and responsibilities, it is legitimate to expect from every member of a democratic society to

avoid, as far as possible, wordings that express scorn or are gratuitously offensive to others and infringe their rights.
74. It should also be accepted that when ideas which, to use the formula used by the Strasbourg Court, "do not contribute to any form of public debate capable of furthering progress in human affairs" cause damage, it must be possible to hold whoever expressed them responsible. Instead of criminal sanctions, which in the Venice Commission's view are only appropriate to prevent incitement to hatred, the existing causes of action should be used, including the possibility of claiming damages from the authors of these statements. This conclusion does not prevent the recourse, as appropriate, to other criminal law offences, notably public order offences. (…)
88. The Venice Commission has examined the European legislation on blasphemy, religious insult and incitement to religious hatred, and has extensively reflected on this matter, including at the international round-table conference on Art and Sacred Beliefs: from Collision to Co-existence, which was held in Athens on 31 January and 1 February 2008. The commission has reached the following conclusions.
89. As concerns the question of whether or not there is a need for specific supplementary legislation in the area of blasphemy, religious insult and incitement to religious hatred, the commission finds:
a. That incitement to hatred, including religious hatred, should be the object of criminal sanctions as is the case in almost all European states, with the exception only of Andorra and San Marino. The latter two states should criminalise incitement to hatred, including religious hatred. In the commission's view, it would be appropriate to introduce an explicit requirement of intention or recklessness, which only a few states provide for.
b. That it is neither necessary nor desirable to create an offence of religious insult (that is, insult to religious feelings) *simpliciter*, without the element of incitement to hatred as an essential component.
c. That the offence of blasphemy should be abolished (which is already the case in most European states) and should not be reintroduced.
90. As concerns the question of to what extent criminal legislation is adequate and/or effective for the purpose of bringing about the appropriate balance between the right to freedom of expression and the right to respect for one's beliefs, the commission reiterates that, in its view, criminal sanctions are only appropriate in respect of incitement to hatred (unless public order offences are appropriate).
91. Notwithstanding the difficulties with enforcement of criminal legislation in this area, there is a high symbolic value in the pan-European introduction of criminal sanctions against incitement to hatred. It gives strong signals to all parts of society and to all societies that an effective democracy cannot bear behaviours and acts that undermine its core values: pluralism, tolerance, respect for human rights and non-discrimination. The application of legislation against incitement to hatred must be done in a non-discriminatory manner.
92. In the commission's view, instead, criminal sanctions are inappropriate in respect of insult to religious feelings and, even more so, in respect of blasphemy."

5.2. FN

Artikel 19 i FN-konventionen om borgerlige og politiske rettigheder er sålydende:

> ”1. Enhver har ret til meningsfrihed uden indblanding.
> 2. Enhver har ret til til ytringsfrihed; denne ret skal omfatte frihed til at søge, modtage og meddele oplysninger og tanker af enhver art uden hensyn til landegrænser, i mundtlig, skriftlig eller trykt form, i form af kunst eller ved andre midler efter eget valg.
> 3. Udøvelsen af de ved denne artikels stk. 2 hjemlede rettigheder medfører særlige forpligtelser og et særligt ansvar. Den kan derfor undergives visse begrænsninger, men dog kun sådanne som er hjemlet ved lov og er nødvendige:
> a) af hensyn til respekten for andres rettigheder eller omdømme;
> b) af hensyn til statens sikkerhed, den offentlige orden *(ordre public)*, sundhed eller sædelighed.”

FN’s Menneskerettighedskomité vedtog den 21. juli 2011 ”General comment No. 34” vedrørende denne bestemmelse. Heraf fremgår bl.a. følgende:

> “48. Prohibitions of displays of lack of respect for a religion or other belief system, including blasphemy laws, are incompatible with the Covenant, except in the specific circumstances envisaged in article 20, paragraph 2, of the Covenant. Such prohibitions must also comply with the strict requirements of article 19, paragraph 3, as well as such articles as 2, 5, 17, 18 and 26. Thus, for instance, it would be impermissible for any such laws to discriminate in favour of or against one or certain religions or belief systems, or their adherents over another, or religious believers over non-believers. Nor would it be permissible for such prohibitions to be used to prevent or punish criticism of religious leaders or commentary on religious doctrine and tenets of faith.”

Konventionens artikel 20, stk. 2, fastsætter, at enhver tilskyndelse til nationalt had, racehad eller religiøst had, som ophidser til forskelsbehandling, fjendtlighed eller vold, skal være forbudt ved lov. Konventionens artikel 2 angår sikring af rettighederne i konventionen uden forskelsbehandling og effektive retsmidler i tilfælde af krænkelse, artikel 5 forbyder at fortolke konventionen, så den indskrænker rettighederne i konventionen, artikel 17 angår ret til et privatliv, artikel 18 angår religionsfrihed, og artikel 26 angår lighed for loven.

I en fodnote til pkt. 48 henvises til komitéens Concluding Observations af 27. marts 2000 vedrørende United Kingdom and Northern Ireland – the Crown Dependencies of Jersey, Guernsey and the Isle of Man. Heraf fremgår bla. følgende:

> "15. The Committee notes with concern that the archaic and discriminatory provisions of the Criminal Code which make blasphemy a misdemeanour are still in force on the Isle of Man, and recommends that these be repealed (art. 19)."

I samme fodnote henvises endvidere til komitéens Concluding Observations af 27. juli 2000 vedrørende Kuwait. Heraf fremgår bl.a. følgende:

> "36. The Committee is concerned about the limits imposed on freedom of expression and opinion in Kuwait, which are not permissible under article 19, paragraph 3, of the Covenant, and refers in this connection to its General Comment No. 10. The Committee is particularly concerned about the vagueness of chapter III of Law No. 3 of 1961 on Printing and Publication (report, para. 240), and about restrictions imposed on academic and press freedom, the temporary closing of a newspaper and the banning of certain books; it is alarmed at the criminal prosecution, imprisonment and fining of authors and journalists in connection with their non-violent expression of opinion and artistic expression, which in some cases has been deemed to be disrespectful of Islam and in other cases held to be pornographic. The Committee is concerned about the implications of penal proceedings against journalists, requiring them to prove their good faith and reveal their sources, raising issues not only under article 19 but also with regard to the presumption of innocence guaranteed by article 14, paragraph 2, of the Covenant.
> 37. The State party should ensure that every person can enjoy his or her rights under article 19 of the Covenant without fear of being subjected to harassment. The Press and Publications Law and the Penal Code should be brought into harmony with article 19 of the Covenant. Any restriction on the rights under article 19 must be in strict conformity with paragraph 3 of that article."

Den amerikanske filosof, forfatter og menneskeretsaktivist Austin Dacey kommenterede den 11. august 2011 pkt. 48 i General Comment No. 34. Af kommentaren fremgår bl.a. følgende:

> "The message of General Comment No. 34 is not only a clear condemnation of the blasphemy laws of countries such as Pakistan, which despite having ratified the ICCPR in 2008, continues to impose the death sentence for blasphemy and "defiling" the name of Prophet Muhammad. The Comment equally repudiates the decisions of the European Court of Human Rights in Strasbourg, which has upheld Austrian, British, and Turkish laws against blasphemy and religious insult by invoking a sui generis right to "respect for the religious feelings of believers."
> The major disappointment in the comment, in my view, is its failure to address hate speech laws, which in many countries function as de facto restrictions on

> blasphemy and sacrilege. Theoretically, we can distinguish between bashing a belief and bashing its adherents. Yet, absent some precise international norm, "advocacy of religious hatred" could mean anything from provoking imminent violence against individuals (criminalized even under the First Amendment) to the effectively unverifiable standard of being motivated by religious hostility, as under the UK's Crime and Disorder Act of 1998. Convictions against writer and activists such as Paul Giniewski in France, Lars Hedegaard in Denmark, and Elisabeth Sabaditsch-Wolff in Austria demonstrate that hate speech laws are ripe for abuse even in liberal democracies."

Som eksempel på anvendelsen af den pakistanske lovgivning om blasfemi kan nævnes, at en psykisk syg mand den 23. januar 2014 blev dømt til døden, fordi han i breve til forskellige embedsmænd havde hævdet at være profeten Muhammed. Dommen er efter det oplyste under anke.

Austin Dacey repræsenterer the International Humanist and Ethical Union i FN og har bl.a. udgivet bogen "The Future of Blasphemy: Speaking of the Sacred in an Age of Human Rights" (2012). Denne internationale organisation samler mere end 120 "humanist, atheist, rationalist, secular, ethical culture, and freethought organizations" fra mere end 40 lande. Organisationen repræsenterer og støtter den globale humanistiske bevægelse og har som slutmål at bygge en humanistisk verden, hvor menneskerettigheder respekteres og alle kan leve deres liv i værdighed. Organisationen udgav i december 2013 en raport om "Freedom of thought". Heraf fremgår bl.a. følgende (side 14 og 16):

> "Freedom of Thought 2013 is the first report to look at the rights and treatment of the non-religious in every country in the world. Specifically, it looks at how non-religious individuals – whether they call themselves atheists, or agnostics, or humanists, or freethinkers or are otherwise just simply not religious – are treated because of their lack of religion or absence of belief in a god. We focus on discrimination by state authorities; that is systemic, legal or official forms of discrimination and restrictions on freedom of thought, belief and expression. (…)
>
> Many countries have blasphemy laws that outlaw criticism of protected religions or religious figures and institutions. For example, Pakistan has prosecuted more than a thousand people for blasphemy since introducing its current anti-blasphemy laws in 1988. And in the month of publication of this report, December 2013, the highest Islamic court in Pakistan declared that life imprisonment was no longer an acceptable punishment for blasphemy: only death would fit the crime of insulting Islam and its prophet.
>
> The crime of criticizing a religion is not always called blasphemy; sometimes it is categorized as hate speech (even when it falls well below any sensible standard of actually inciting hatred or violence) because it supposedly insults the followers of a religion. These crimes – of expressing 'blasphemy' or offending religious

> feelings – are still a crime in 55 countries, can mean prison in 39 of those countries, and are punishable by death in six countries. In addition, most of the twelve countries which punish apostasy with death also sometimes treat 'blasphemy' as evidence of apostasy."

Rapporten angiver for hvert af verdens lande en "Freedom of thought"-status (for ateister mv.): "Free and Equal", "Mostly Satisfactory", "Systemic Discrimination", "Severe Discrimination" eller "Grave Violations". Seks vestlige lande placeres i kategorien "Severe Discrimination", alene fordi de har en blasfemibestemmelse med fængsel i strafferammen. Disse lande er Danmark, Island, New Zealand, Polen, Tyskland og Grækenland.

5.3. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

5.3.1. Spørgsmålet om forholdet mellem ytringsfrihed og religionsfrihed har flere gange være indbragt for Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (og tidligere Den Europæiske Menneskerettighedskommission). I en række sager har Menneskerettighedsdomstolen overladt staten en skønsmargin for, i hvilket omfang indskrænkninger i ytringsfriheden kan retfærdiggøres af hensyn til andres religiøse følelser. Nedenfor i pkt. 5.3.2 beskrives en række sager, hvor Menneskerettighedsdomstolen har fundet, at en sådan begrænsning i ytringsfriheden ikke udgjorde en krænkelse af konventionens artikel 10.

Konventionsorganerne har samtidig afvist, at staterne skulle have pligt til – af hensyn til religionsfriheden – at gribe ind over for ytringer, der krænker religiøse følelser. I *Choudhury mod United Kingdom* (afgørelse af 5. marts 1991) afviste Den Europæiske Menneskerettighedskommission således en klage over, at United Kingdom ikke havde givet islam beskyttelse mod krænkelse, som åbenbart grundløs. Choudhury havde forgæves søgt at få rejst en straffesag i United Kingdom mod forfatteren og udgiveren af romanen *The Satanic Verses*.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols praksis i blasfemisagerne har i et vist omfang givet anledning til kritik. I tilknytning til gennemgangen af denne praksis i pkt. 5.3.2 nedenfor gengives bl.a. noget af den kritik, Austin Dacey har rejst i bogen "The Future of Blasphemy: Speaking of the Sacred in an Age of Human Rights" (2012).

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har dog siden 2006 i flere sager fundet, at en stats indgreb mod kritiske meningstilkendegivelser vedrørende religiøse spørgsmål udgjorde en krænkelse af Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10. Flere sådanne sager beskrives nedenfor i pkt. 5.3.3. Pkt. 5.3.4 indeholder en sammenfatning.

5.3.2. *Otto-Preminger-Institut mod Østrig* (dom af 20. september 1994) angik en planlagt forevisning den 13. maj 1985 af en filmoptagelse af en opførelse af teaterstykket *Das Liebeskonzil* (1894), der er en bidende anti-katolsk satire, hvor himlen befolkes af en affældig og svag Gud, en liderlig Maria og en idiotisk Jesus. Stykket foregår i 1495, hvor Rodrigo Borgia blev valgt til pave, og handler om, at den hellige familie søger råd fra Djævelen for at straffe pavedømmets korruption. Djævelen foreslår at sende sin datter for at sprede syfilis til verdslige regenter, pavehoffet, biskopper, hellige ordener og masserne. Tre dage før den planlagte forevisning blev filmen beslaglagt af de østrigske myndigheder, og arrangørerne valgte i stedet at gennemføre en oplæsning af manuskriptet. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fandt, at Østrig ikke havde krænket Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10 om ytringsfrihed, idet bestemmelsen gav mulighed for at begrænse ytringsfriheden af hensyn til respekt for andres religiøse følelser. Domstolen anførte bl.a. følgende:

> ”The Court cannot disregard the fact that the Roman Catholic religion is the religion of the overwhelming majority of Tyroleans. In seizing the film, the Austrian authorities acted to ensure religious peace in that region and to prevent that some people should feel the object of attacks on their religious beliefs in an unwarranted and offensive manner.”

Austin Dacey er kritisk over for Menneskerettighedesdomstolens argumentation og resultat. Han spørger retorisk, om katolikker bliver mindre frie, fordi der eksisterer blasfemiske film. Han påpeger, at gerningsmanden som i mange andre blasfemisager var sårbar over for strafforfølgning, netop fordi ytringerne eller handlingerne var ude af takt med en mere magtfuld majoritets march. Han hævder, at den tanke, at det er flertalspublikummets og ikke blasfemikerens frihed, der er i fare, for en umiddelbar betragtning er grotesk.

Wingrove mod United Kingdom (dom af 25. november 1996) angik videofilmen *Visions of Ecstasy*, der handler om karmeliternonnen Teresa af Avila (1515-

1582) og blander religiøs ekstase med seksuel ophidselse. De engelske myndigheder nægtede at certificere videofilmen, hvilket betød, at det ville være strafbart at udbrede den i England. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fandt, at United Kingdom ikke havde krænket Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10, fordi de engelske myndigheder berettiget havde nægtet certicering for at beskytte mod ”seriously offensive attacks on matters regarded as sacred by Christians”.

Kritikere har betegnet dommen som ”overraskende” og ”skuffende” (Ivan Hare, ”Blasphemy and Incitement to Religious Hatred: Free Speech Dogma and Doctrine”, in: Hare & Weinstein (ed.), *Extreme Speech and Democracy* (2009)).

Murphy mod Irland (dom af 10. juli 2003) angik en radioreklame, som en den evangeliske organisation Irish Faith Centre ønskede at bringe på en kommerciel lokal radiokanal, hvilket myndighederne imidlertid forbød. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fandt, at Irland ikke havde krænket Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10, idet forbuddet var begrundet i, at “Irish people with religious beliefs tended to belong to a particular church so that religious advertising from a different church might be considered offensive and open to the interpretation of proselytism”. Menneskerettighedsdomstolen lagde bl.a. vægt på, at forbuddet kun omfattede radio og tv og kun reklame.

Norwood mod United Kingdom (afgørelse af 16. november 2004) udsprang af, at Mark Anthony Norwood, som var regional organisator for British National Party, i vinteren 2001/2002 havde sat en plakat i vinduet med teksten ”Islam out of Britain – Protect the British People” ledsaget af et billede af World Trade Center i brand og en halvmåne og stjerne i et forbudstegn. Norwood blev dømt for ”religiously aggravated display of a threatening, abusive or insulting representation”. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fandt, at Norwoods klage over krænkelse af Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10 var åbenbart grundløs, idet Domstolen var enig i de nationale domstoles vurdering, hvorefter ordene og billederne på plakaten udgjorde et offentligt angreb på alle muslimer i United Kingdom, og Domstolen anførte i tilknytning hertil:

> “Such a general, vehement attack against a religious group, linking the group as a whole with a grave act of terrorism, is incompatible with the values proclaimed

> and guaranteed by the Convention, notably tolerance, social peace and non-discrimination."

Norwoods meningstilkendegivelse faldt dermed efter Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 17 helt uden for beskyttelsen af ytringsfriheden i artikel 10.

Austin Dacey anfører om afgørelsen, at mens Norwoods ytringer på ingen måde var i nærheden af at være tankefulde eller konstruktive, var de ikke desto mindre et indlæg i den offentlige overvejelse af spørgsmål af stor offentlig betydning i det bristiske samfund, nemlig ideologien om multikulturalisme, indvandring, antiterrorpolitik og sharias status i landet. Eftersom ytringerne ikke udgjorde tilskyndelse til "imminent unlawful behaviour" – f.eks. faktisk diskrimination på arbejdsmarkedet – var spørgsmålet, om hans implicitte synspunkter var "aimed at the destruction" af normer om tolerance, fred og ikke-diskrimination, efter Austin Daceys opfattelse i sig selv et spørgsmål til offentlig overvejelse. Norwood tog måske fejl i, at islamistisk ideologi kunne drives ud af Storbritannien uden massive krænkelser af personers rettigheder, men en regering, der forhindrer demokratiske processer i at være modtagelige over for hans argumentation, som nægter ham adgang til at tage fejl offentligt, har efter Austin Daceys opfattelse mindsket legitimiteten af de af dens politikker, som hans synspunkter angår.

Tilsvarende har Ivan Hare givet udtryk for, at afgørelsen er i strid med princippet om ytringsfrihed og har flere beklagelsesværdige konsekvenser (Ivan Hare, "Extreme Speech Under International and Regional Human Rights Standers", in: Hare & Weinstein (ed.), *Extreme Speech and Democracy* (2009)). For det første er Menneskerettighedsdomstolens anvendelse af artikel 17 i strid med Menneskerettighedsdomstolens ofte gentagne udsagn, at artikel 10 finder anvendelse ikke alene på meningstilkendegivelser, som bliver godt modtaget, men også på meningstilkendegivelser, som fornærmer, chokerer eller forstyrrer ("offends, schocks, or disturbs") staten eller en del af befolkningen. For det andet fjerner den udvidende fortolkning af artikel 17 nødvendigheden af, at staten retfærdiggør begrænsninger i konventionsrettigheder, og reducerer drastisk Menneskerettighedsdomstolens rolle i at sikre, at begrænsninger fortolkes snævert og etableres på en overbevisende måde. For det tredje er afgørelsen i strid med tidligere udtalelser fra Den Europæiske Menneskerettighedskommission, hvorefter artikel 17

er snævert begrænset til situationer, som truer selve statens demokratiske system, og selv da forudsætter, at begrænsninger står i rimeligt forhold til truslens alvor og varighed. For det fjerde skaber afgørelsen en alvorlig risiko for, at staten (særligt i tider med særlig religiøsk eller kulturel følsomhed) ustraffet vil kunne begrænse eller forbyde udbredelsen af upopulære synspunkter fra dem, som ikke slutter op om mainstream liberale holdninger. Hvis dette sker, vil det altafgørende bidrag til dannelsen af et demokratisk samfund i konventionens forstand, som pluralisme og tolerance giver, blive forsømt i væsentlig grad.

Som berørt i afsnit 3.2 ovenfor har også Jonas Christoffersen erklæret sig uenig i anvendelsen af artikel 17 i Norwood-sagen.

I.A. mod Tyrkiet (dom af 13. september 2005) angik bogen *Yasak Tümceler* (De forbudte ord). Udgiveren blev idømt en bøde for blasfemi, og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fandt, at Tyrkiet ikke havde krænket Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10, idet sagen angik ikke bare "comments that offend or shock, or a 'provocative' opinion, but also an abusive attack on the Prophet of Islam". Menneskerettighedsdomstolen udtalte i tilknytning hertil:

> "Notwithstanding the fact that there is a certain tolerance of criticism of religious doctrine within Turkish society, which is deeply attached to the principle of secularity, believers may legitimately feel themselves to be the object of unwarranted and offensive attacks through the following passages: "Some of these words were, moreover, inspired in a surge of exultation, in Aisha's arms. ... God's messenger broke his fast through sexual intercourse, after dinner and before prayer. Muhammad did not forbid sexual intercourse with a dead person or a live animal."
>
> 30. The Court therefore considers that the measure taken in respect of the statements in issue was intended to provide protection against offensive attacks on matters regarded as sacred by Muslims. In that respect it finds that the measure may reasonably be held to have met a "pressing social need"."

Menneskerettighedsdomstolen langde også vægt på, at straffen var en bøde, og at bogen ikke var blevet beslaglagt. Menneskerettighedsdomstolens dom blev afgjort med stemmerne 4-3. De dissentierende dommere stemte for krænkelse og henviste navnlig til, dels at en bog med et begrænset oplag har mindre gennemslagskraft end en film eller en video, dels at tiden efter deres opfattelse var kom-

met til at genoverveje den retspraksis, som dommene i *Otto-Preminger*- og *Wingrove*-sagerne var udtryk for.

Austin Dacey er kritisk over for dommen. Ifølge Austin Dacey bidrog *De forbudte ord* til den offentlige samtale. Selv om bogen for en overfladisk betragtning forbandt en æret religiøs figur med beskidt seksualitet, havde bogen som en kommentar til den islamiske tros natur betydning for det tyrkiske samfunds grundlæggende indretning. Bogen deltog i den sociale kommunikation, hvis frihed er en forudsætning for statsmagtens legitimitet. Frihed til at udgive bogen ville ikke have betydet, at de, der følte sig dybt krænkede over den, var blevet vist mindre respekt end de borgere, som ikke tog anstød af bogen. Frihed til at udgive bogen ville være møntet på at understøtte en social praksis for kommunikation, som ville give de krænkedes egne synspunkter mulighed for at blive hørt og opfattet i den offentlige opinion. Austin Dacey konkluderer at Menneskerettighedesdomstolen havde ret i, at betingelserne for demokrati var på spil i sagen, men at det ikke var den tyrkiske straffelovs blasfemibestemmelse, men derimod *De forbudte ord*, der var nødvendige i et demokratisk samfund.

5.3.3. *Giniewski mod Frankrig* (dom af 31. januar 2006) angik en avisartikel om den pavelige bulle Veritatis Splendor (2003). Af avisartiklen, som den 4. januar 1994 var blevet offentliggjort i *Le quotidien de Paris*, fremgik bl.a. følgende:

> "The Catholic Church sets itself up as the sole keeper of divine truth (...) It strongly proclaims the fulfilment of the Old Covenant in the New, and the superiority of the latter (...) Many Christians have acknowledged that scriptural anti-Judaism and the doctrine of the 'fulfilment' [*accomplissement*] of the Old Covenant in the New led to anti-Semitism and prepared the ground in which the idea and implementation [*accomplissement*] of Auschwitz took seed."

Foreningen *Alliance générale contre le racisme et pour le respect de l'identité française et chrétienne* anlagde en privat straffesag om ærekrænkelse af en gruppe af personer på grund af deres medlemskab af en religion. Giniewski blev frifundet for straf, men pålagt at betale 1 franc i erstatning til sagsøgeren og at bekoste en offentliggørelse af en oplysning om dommen. Domfældelsen var navnlig begrundet i, at Giniewski i artiklen havde bekyldt katolikker og kristne i almindelighed for at have været ansvarlige for nazisternes massakrer.

Menneskerettighedsdomstolen fandt, at domfældelsen af Giniewski krænkede Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10. Menneskerettighedsdomstolen henviste til, at klageren i artiklen primært havde søgt at udvikle et synspunkt vedrørende en bestemt doktrin og dens mulige forbindelse til oprindelsen til Holocaust. Han gav dermed et bidrag, som pr. definition var åben for diskussion, til en vidtgående og igangværende debat. En analyse af artiklen viste, at den ikke indeholdt angreb på religiøse overbevisninger som sådanne, men et synspunkt, som klageren ønskede at udtrykke som journalist og historiker.

Aydin Tatlav mod Tyrkiet (dom af 2. maj 2006) angik bogen *Islams realitet*, hvis 1. udgave udkom i 1992, og hvis 5. udgave udkom i 1996. Forfatteren blev idømt en bøde svarende til ca. €10 for vanhelligelse af en religion. Ifølge dommen gav bogen udtryk for, at Allah ikke eksisterede, at Allah var blevet skabt for at bedrage ulærde, at islam var en primitiv religion, som narrede befolkningen med historier om paradis og helvede, og som helliggjorde udnyttelse af andre, herunder slaveri.

Menneskerettighedsdomstolen fandt, at domfældelsen af Aydin Tatlav krænkede Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10. Menneskerettighedsdomstolen henviste til, at bogen var meget kritisk og overordnet gjorde gældende, at religionens virkning var at legitimere social uretfærdighed ved at lade den fremstå som "Guds vilje". Der var tale om en ikke-troendes kritik af en religion på et socialpolitisk plan og – i modsætning til I.A.-sagen – ikke om fornærmelser rettet direkte mod de troende eller om krænkende angreb på religiøse symboler. Menneskerettighedsdomstolen henviste endvidere til, at der først blev rejst tiltale efter udgivelsen af 5. udgave af bogen 4 år efter udgivelsen af 1. udgaven.

Klein mod Slovakiet (dom af 31. oktober 2006) angik en artikel, som havde givet udtryk for en nedsættende holdning til ærkebiskoppen for den katolske kirke i Slovakiet og i den forbindelse havde anvendt et ordvalg med vulgære og seksuelle overtoner. Klageren blev idømt en bøde for at have ærekrænket en gruppe af personer på grund af deres tro.

Menneskerettighedsdomstolen fandt, at domfældelsen af Klein krænkede Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10. Menneskerettigheds-

domstolen henviste til, at artiklen skarpt kritiserede ærkebiskoppen efter dennes opfordring i en tv-udsendelse til at trække både filmen *The People vs. Larry Flynt* og den tilhørende filmplakat tilbage. Klagerens stærkt formulerede nedsættende opfattelse angik udelukkende ærkebiskoppen, og i modsætning til de slovakiske domstole fandt Menneskerettighedsdomstolen, at klageren ikke ved sine meningstilkendegivelser havde nedgjort en del af befolkningen på grund af dens katolske tro eller indholdet af deres religiøse tro. Menneskerettighedsdomstolen bemærkede, at ærkebiskoppen trak sig fra straffesagen før dommen og udtalte offentligt, at han havde tilgivet klageren.

Menneskerettighedsdomstolen citerer i de beskrevne afgørelser fra 2006 og frem sine tidligere afgørelser, der er beskrevet i pkt. 5.3.2 ovenfor, uden at tage afstand fra dem. Den senere praksis fremstår i den henseende som en anvendelse af de allerede fastlagte principper på nye sager med et anderledes faktum. Ikke desto mindre er der kommentatorer, der har set Menneskerettighedsdomstolens praksis fra og med Giniewski-sagen som en ændring i retning af øget ytringfrihed vedrørende religiøse spørgsmål i forhold til Menneskerettighedsdomstolens tidligere praksis (Esther Janssen, "Limits to expression on religion in France", Agama & Religiusitas di Eropa, Journal of Europan Studies, nr. 1/2009, pp. 22-45 med henvisninger i note 74).

5.3.4. Som nævnt ser nogle kommentatorer Giniewski-sagen som et vendepunkt, hvor Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol ændrer praksis i retning af større ytringsfrihed vedrørende religiøse spørgsmål.

Det er dog også værd at bemærke, at de tidligere domme angik andre forhold end de senere domme. Således angik tre af de tidligere domme fremstillinger eller beskrivelser af seksuelle forhold med meget centrale religiøse personer som Jesus, Jomfru Maria og Muhammed, og en af de tidligere domme angik radioreklame for religioner.

Med hensyn til reklame for religioner bemærkes i øvrigt, at der i Danmærk gælder et absolut forbud mod reklamering i fjernsyn for bl.a. religiøse bevægelser, jf. lov om radio- og fjernsynsvirksomhed § 76, stk. 3. Det fremgår af forarbejderne til den seneste lovændring vedrørende denne bestemmelse, som også angår reklame for politiske partiver mv., at bestemmelsen for så vidt angår politisk re-

klame er udformet efter indgående analyse af en dom herom fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (*VgT Verein gegen Tierfabriken mod Schweiz*, dom af 28. juni 2001). Derimod ses der ikke i disse forarbejder at være bemærkninger om Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols praksis vedrørende ytringsfrihed med hensyn til religiøse anliggender. Forbuddet mod reklamering i fjernsyn for religiøse bevægelser – og det lidt tilsvarende forbud mod reklamering i fjernsyn for religiøse anskuelser, der var gældende indtil 2003 – ses i det hele taget ikke at være nærmere begrundet i lovens forarbejder.

De senere domme angik derimod andre spørgsmål, såsom politisk eller social kritik af en religion eller kritik af et religionssamfunds overhoved i anledning af dennes tilkendegivne holdning til en konkret film og filmplakat.

5.4. EU

Rådets rammeafgørelse 2008/913/RIA af 28. november 2008 om bekæmpelse af visse former for og tilkendegivelser af racisme og fremmedhad ved hjælp af straffelovgivningen forpligter medlemsstaterne til at kriminalisere visse offentlige meningstilkendegivelser.

Det anføres i præamblens 1. betragtning, at racisme og fremmedhad er direkte krænkelser af principperne om frihed, demokrati, respekt for menneskerettighederne og de grundlæggende frihedsrettigheder samt retsstatsprincippet, der alle er principper, som Den Europæiske Union bygger på, og som medlemsstaterne har til fælles.

Det anføres desuden i præamblens 5. betragtning, Racisme og fremmedhad udgør en trussel mod de grupper af personer, der er mål for en sådan adfærd. Det er nødvendigt at fastlægge en fælles strafferetlig tilgang i Den Europæiske Union med hensyn til dette fænomen for at sikre, at den samme adfærd udgør lovovertrædelser i alle medlemsstaterne, og at der for både fysiske og juridiske personer, der har begået eller er ansvarlige for sådanne lovovertrædelser, findes sanktioner, der er effektive, står i et rimeligt forhold til overtrædelsen og har afskrækkende virkning.

Af præamblens 6. betragtning fremgår desuden, at medlemsstaterne erkender, at bekæmpelse af racisme og fremmedhad kræver forskellige former for foranstaltninger inden for en samlet ramme og ikke må begrænses til straffesager. Rammeafgørelsen er begrænset til bekæmpelse af visse særlig grove former for racisme og fremmedhad ved hjælp af straffelovgivningen. Da medlemsstaternes kulturelle og retlige traditioner i et vist omfang er forskellige, især på dette område, er en fuldstændig harmonisering af straffelovgivningerne ikke mulig på nuværende tidspunkt.

Det anføres endvidere i præamblems 14. betragtning, at rammeafgørelsen respekterer de grundlæggende rettigheder og principper, der anerkendes i artikel 6 i traktaten om Den Europæiske Union og i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, særlig artikel 10 og 11 (om ytringsfrihed og foreningsfrihed), og som afspejles i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, særlig kapitel II og VI.

Rammeafgørelsens hovedbestemmelse er artikel 1, som definerer den adfærd, som medlemsstaterne er forpligtet til at kriminalisere. Pligten til kriminalisering omfatter kun forsætlige forhold.

Efter artikel 1, stk. 1, litra a, skal offentlig tilskyndelse til vold eller had rettet mod en gruppe af personer eller et medlem af en sådan gruppe, der er defineret under henvisning til race, hudfarve, religion, herkomst eller national eller etnisk oprindelse, være strafbar. Det fremgår udtrykkeligt af litra b, at sådan offentlig tilskyndelse til vold eller had også kan ske ved offentlig udbredelse eller distribution af skrifter, billeder eller andet materiale.

Efter artikel 1, stk. 1, litra c, skal medlemsstaterne endvidere kriminalisere offentligt forsvar for eller benægtelse eller grov bagatellisering af folkedrab, forbrydelser mod menneskeheden eller krigsforbrydelser som defineret i artikel 6, 7 og 8 i statutten for Den Internationale Straffedomstol, hvis denne adfærd er rettet mod en gruppe af personer eller et medlem af en sådan gruppe, der er defineret under henvisning til race, hudfarve, religion, herkomst eller national eller etnisk oprindelse, og udøves på en måde, der sandsynligvis vil tilskynde til vold eller had rettet mod en sådan gruppe eller et medlem af en sådan gruppe.

Endelig skal medlemsstaterne efter artikel 1, stk. 1, litra d, kriminalisere offentligt forsvar for eller benægtelse eller grov bagatellisering af de forbrydelser, der er defineret i artikel 6 i chartret for den internationale militærdomstol, der er knyttet som bilag til London-aftalen af 8. august 1945, hvis denne adfærd er rettet mod en gruppe af personer eller et medlem af en sådan gruppe, der er defineret under henvisning til race, hudfarve, religion, herkomst eller national eller etnisk oprindelse, og udøves på en måde, der sandsynligvis vil tilskynde til vold eller had rettet mod en sådan gruppe eller et medlem af en sådan gruppe.

Det fremgår i den forbindelse af artikel 1, stk. 4, at en medlemsstat i forbindelse med vedtagelsen af rammeafgørelsen eller senere kan fremsætte erklæring om, at den kun vil gøre benægtelse eller grov bagatellisering af de i stk. 1, litra c og/eller d, nævnte forbrydelser strafbare, hvis disse forbrydelser er blevet stadfæstet ved en endelig afgørelse truffet af en national domstol i den pågældende medlemsstat og/eller en international domstol, eller ved en endelig afgørelse truffet alene af en international domstol.

Den adfærd, der sigtes til, skal i alle tilfælde være rettet mod en gruppe, der er defineret under henvisning til 1) race, 2) hudfarve, 3) religion, 4) herkomst, 5) national oprindelse eller 6) etnisk oprindelse.

Det fremgår af præamblens 7. betragtning, at ”herkomst” henviser til personer eller grupper af personer, der nedstammer fra personer, der kan identificeres på baggrund af visse særlige træk (såsom race eller hudfarve), men hvor alle disse særlige træk ikke nødvendigvis stadig findes.

Endvidere fremgår det af præamblens 8. betragtning, at ”religion” skal forstås bredt som henvisende til personer, der defineres ved deres religiøse overbevisning eller tro. Samtidig fremgår det imidlertid af artikel 1, stk. 3, at ”religion” ”som minimum” omfatter adfærd, der ”tjener som påskud til at rette handlinger mod en gruppe af personer eller et medlem af en sådan gruppe, der er defineret under henvisning til race, hudfarve, herkomst eller national eller etnisk oprindelse”. Det er på den baggrund muligt, at medlemsstaterne kun er forligtet til at kriminalisere adfærd rettet mod en gruppe af personer, der er defineret under henvisning til religion, i det omfang adfærden samtidig er rettet mod en gruppe af

personer eller et medlem af en sådan gruppe, der er defineret under henvisning til race, hudfarve, herkomst eller national eller etnisk oprindelse.

De øvrige begreber (race, hudfarve, national oprindelse og etnisk oprindelse) er ikke nærmere defineret i rammeafgørelsen.

Mens litra a og b angår "offentlig tilskyndelse til vold eller had", angår litra c og d 1) forsvar for eller 2) benægtelse eller grov bagatellisering af visse alvorlige internationale forbrydelser, forudsat at adfærden (dvs. forsvaret for eller benægtelsen eller den grove bagatellisering af de pågældende forbrydelser) dels er "rettet mod" en gruppe af personer eller et medlem af en sådan gruppe, dels udøves på en måde, der "sandsynligvis vil tilskynde til vold eller had" rettet mod en sådan gruppe eller et medlem af en sådan gruppe.

Rammeafgørelsen definerer ikke nærmere, hvad der skal forstås ved (tilskyndelse til) had. Præamblens 9. betragtning, som angiver, at "had" skal forstås som henvisende til had "baseret på" race, hudfarve, religion, herkomst eller national eller etnisk oprindelse, bidrager i realiteten ikke til en nærmere forståelse af begrebet (tilsyndelse til) had.

Det fremgår endelig af artikel 1, stk. 2, at medlemsstaterne kan vælge kun at straffe adfærd, der *enten* udøves på en måde, der sandsynligvis vil forstyrre den offentlige orden, *eller* som er truende, nedværdigende eller forhånende.

Tilskyndelse til vold eller had mv. som nævnt i stk. 1 skal ifølge artikel 3, stk. 2, straffes med strafferetlige sanktioner, der er effektive, står i et rimeligt forhold til gerningen og har en afskrækkende virkning. Det fremgår af artikel 3, stk. 2, at strafmaksimum skal være mindst 1 års fængsel.

Det fremgår af rammeafgørelsens artikel 7, stk. 1, at rammeafgørelsen ikke indebærer nogen ændring af pligten til at respektere de grundlæggende rettigheder og grundlæggende retsprincipper, herunder ytrings- og foreningsfriheden, således som de er defineret i artikel 6 i traktaten om Den Europæiske Union. Det fremgår endvidere af artikel 7, stk. 2, at rammeafgørelsen ikke indebærer, at medlemsstaterne skal træffe foranstaltninger, som strider mod grundlæggende principper om foreningsfrihed og ytringsfrihed, navnlig pressefrihed og frihed til at udtrykke sig

i andre medier, som følger af forfatningsmæssige traditioner eller regler om pressens eller andre mediers rettigheder og ansvar samt de proceduremæssige garantier herfor, for så vidt disse regler vedrører fastlæggelse eller begrænsning af ansvar.

Af Justitsministeriets supplerende samlenotat vedrørende de sager, der forventes behandlet på rådsmødet (retlige og indre anliggender) den 27.-28. november 2008, som blev sendt til Folketingets Retsudvalg den 13. november 2008 (alm. del – bilag 102), fremgår bl.a. følgende:

> ”Efter straffelovens § 266 b (racisme-paragraffen) straffes den, der offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds fremsætter udtalelse eller anden meddelelse, ved hvilken en gruppe af personer trues, forhånes eller nedværdiges på grund af sin race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering, med bøde eller fængsel indtil 2 år. Ved straffens udmåling skal det betragtes som en særligt skærpende omstændighed, at forholdet har karakter af propagandavirksomhed.
>
> Udkastet til rammeafgørelse indeholder en opregning af en forholdsvis bred række handlinger, som medlemsstaterne forpligtes til at kriminalisere. Samtidig opregner rammeafgørelsen dog en række former for adfærd, som medlemsstaterne kan udelukke fra strafansvar, hvis adfærden ikke udøves under bestemte forudsætninger. Rammeafgørelsen fastsætter dermed en række kvalificerende omstændigheder, som medlemsstaterne kan vælge at lade være en forudsætning for strafbar adfærd.
>
> Medlemsstaterne kan således udelukke strafansvar for adfærd omfattet af rammeafgørelsen, hvis adfærden ikke er truende, nedværdigende eller forhånende. Det er på denne baggrund vurderingen, at de i rammeafgørelsen opregnede handlinger sammenholdt med muligheden for at undtage handlinger der ikke er truende, nedværdigende eller forhånende, jf. det foreliggende udkast til rammeafgørelse, må anses for omfattet af straffelovens § 266 b.
>
> Det bemærkes i den forbindelse, at beskyttelsessubjektet, således som det er formuleret i rammeafgørelsen (… medlem af en sådan gruppe, der er defineret under henvisning til race, hudfarve, religion, herkomst eller national eller etnisk oprindelse), antages at være omfattet af straffelovens § 266 b, idet denne bestemmelse udover at beskytte persongrupper tillige omfatter udtalelser rettet mod enkeltpersoner for så vidt udtalelsen kan ses som et udtryk for forhånelse eller forfølgelse af den gruppe, til hvilken den pågældende hører, jf. forarbejderne til bestemmelsen.”

5.5. USA

Blot til sammenligning skal det kort nævnes, at der i USA gælder en meget vidtgående forfatningsmæssig beskyttelse af ytringsfriheden. Dette bygger for forfat-

ningens første tilføjelse om bl.a. ytringsfrihed og den moderne fortolkning heraf i den amerikanske føderale højesterets praksis.

Såkaldte ”fighting words”, hvorved forstås verbale angreb rettet direkte mod en tilstedeværende person (ansigt til ansigt), er ikke omfattet af beskyttelsen mod statsmagtens begrænsning af ytringsfriheden, men ellers har moderne praksis fra den amerikanske føderale højesteret fastslået meget konsekvent, at begrænsninger i ytringsfriheden skal være ”indholdsneutrale” (content-neutral). Det betyder bl.a., at selv meget ekstreme og meget krænkende meningstilkendegivelser nyder forfatningsmæssig beskyttelse. Det gælder eksempelvis meningstilkendegivelser baseret på voldsomme synspunkter om racemæssig overlegenhed (”virulent notions of racial supremacy”). Dette kan også beskrives på den måde, at i forhold til forfatningens første tilføjelse er de mest krænkende udtryk for racistisk ideologi ligestillet med argumenter for eller imod højere skatter, abort eller krigen i Irak (James Weinstein, ”An Overview of American Free Speech Doctrine and its Application to Extreme Speech”, in: Hare & Weinstein (ed.), *Extreme Speech and Democracy* (2009)).

6. International debat

6.1. Som nævnt i afsnit 5.2 ovenfor repræsenterer Austin Dacey the International Humanist and Ethical Union i FN og har bl.a. udgivet bogen “The Future of Blasphemy: Speaking of the Sacred in an Age of Human Rights” (2012).

I denne bog argumenterer forfatteren for, at det at behandle en person med respekt kan være konsistent med at krænke personens følelser og i nogle tilfælde positivt kan begrunde en sådan krænkelse. Forfatteren argumenterer også for, at helligbrøde kan biddrage til den borgerlige dyd at undgå at appellere til autoritet og magt i det offentlige liv og i stedet i videst muligt omfang søge og give grunde til vores holdninger. Forfatteren argumenterer endvidere mod enhver form for kriminalisering af blasfemi, ærekrænkelse af religioner og forsvar for religiøst had. Forfatteren henviser navnlig til, at sådan kriminalisering kræver, at staten vælger mellem omtvistede trosspørgsmål med hensyn til det hellige og omtvistede forståelser af borgeres religiøse og etniske identiteter. Ved at gøre det griber

staten ind i dannelsen af den offentlige mening i en åben offentlig samtale og underminerer dermed sin demokratiske legitimitet.

Forfatteren gennemgår og kommenterer i bogen en række eksempler. Ud over de sager for Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, der er omtalt i afsnit 5.3 ovenfor, kan nævnes følgende:

Bhimrao Ramji Ambedkar (1891-1956), som senere blev Indiens første justitsminister og en af hovedarkitekterne bag den indiske forfatning, ledte i i 1927 en gruppe af dalitter (”urørlige”) i en protest mod det indiske kastesystem ved at hente vand fra en sø, som var forbeholdt hinduer af de højere kaster, og ved at gennemføre en offentlig afbrænding af et eksemplar af et helligt skrift, som gav guddommelig støtte til kastesystemet. I bogen *The Annihilation of Caste* (1936) skrev Ambedkar bl.a. følgende:

> ”Hindus observe caste not because they are inhuman or wrong-headed, but because they are deeply religious. People are not wrong in observing caste. In my view, what is wrong is their religion. Then the enemy is not the people who observe caste, but the Vedas that teach the religion of caste.”

Ifølge Austin Daceys analyse kan der argumenteres for, at Ambedkar ikke angreb hinduers basale værdighed eller status, idet han i stedet gik meget vidt i at nedgøre deres religion. Ambedkar var imidlertid ifølge analysen samtidig klar over, at hans handling ville blive opfattet som meget krænkende af et stort antal hinduer. Ifølge analysen handlede Ambedkar imidlertid ikke uden rimelig grund, men tværtimod for at tjene, hvad han anså for helligt, nemlig det enkelte menneskes værdighed. Austin Dacey anfører, at han med eksemplet vil vise, at de krænkede hinduer ikke er mere berettigede til at kritisere Ambedkar for krænkelsen, end Ambedkar er berettiget til at kritisere ortodokse hinduer for med deres udbredelse af kastesystemet at krænke, hvad han anser for helligt.

Prædikanten Harry John Hammond fremviste i okotober 2001 i Bournemouth i England et skilt med teksterne ”Stop Immorality”, ”Stop Homosexuality” og ”Stop Lesbianism”. Et større antal personer viste deres utilfredshed ved at kaste jord på og hælde vand over Hammond og ved at vriste skiltet fra ham, og Hammond blev også væltet om på jorden. Hammond blev dømt for forstyrrelse af den offentlige orden. Der blev lagt vægt på, at Hammonds ord gik videre end ”legiti-

mate protest", fordi de var "insulting", "caused distress" og "interfered with the rights of others". En klage til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol blev afvist, fordi Hammond var afgået ved døden, før klagen blev indgivet af hans datter og hans dødsbo (*Fairfield & others mod United Kingdom*, afgørelse af 8. marts 2005).

Austin Dacey er kritisk over for dommen over Hammond og giver udtryk for, at myndighederne tværtimod burde have beskyttet Hammonds ytringsfrihed og grebet ind over for de personer, der udøvede vold mod ham. Austin Dacey stiller spørgsmåltegn ved, om Hammonds synspunkter overhovedet kunne være fremført i en sprogligt mere afdæmpet form. Austin Dacey ser dommen som et udtryk for, at religiøse afvigere er gidsler for "the proclivities of those elites with the power to stipulate contestable social norms of public morality and decency". Austin Dacey antager, at hvis Hammond i stedet havde fremvist et skilt med teksten "Start Lesbianism" eller for den sags skyld "Christ is a whoremonger", ville tilskuerne sandsynligvis være gået forbi uden at løfte et øjenbryn.

Også James Weinstein har kritiseret dommen over Hammond ("Extreme Speech, Public Order, and Democracy: Lessons from *The Masses*, in: Hare & Weinstein (ed.), *Extreme Speech and Democracy* (2009)), bl.a. fordi den reelt var udtryk for et forbud mod overhovedet at fremføre det synspunkt, Hammond havde (at homoseksualitet er umoralsk).

Den 10. maj 2008 blev der demonstreret mod Scientology-kirken foran dens hovedkontor i London. En af demonstranterne bar et skilt med teksten "Scientology is not a religion, it is a dangerous cult". Politiet sagde til demonstranten, at han ikke måtte bruge ordet "kult", og han blev kraftigt rådet til at fjerne skiltet, idet han ellers kunne blive sigtet for forstyrrelse af den offentlige orden ved at fremsætte "insulting and abusive statements". Demonstranten nægtede at fjerne skiltet og henviste til en engelsk dom fra 1984, hvor Scientology var blevet betegnet som en kult. Politiet beslaglagde skiltet og sigtede demonstranten. Anklagemyndigheden opgav imidlertid senere påtale under henvisning til, at der ikke havde være tale om "insulting and abusive statements".

I begyndelsen af 2010 gik ateisten Harry Taylor ind i et offentligt bederum i en lufthavn i Liverpool og efterlod pjecer med tre antireligiøse tegninger. Den ene

tegning viste en smilende korsfæstet Jesus ved siden af en reklame for en ”no nails” lim. Den anden tegning viste to muslimer, som bar et skilt med krav om lighed med tilføjelsen ”Not for women or gays, obviously”. Den tredje tegning viste islamiske selvmordsbombere ved porten til paradis, som blev mødt med ordene ”Stop, stop, vi er løbet tør for jomfruer”. Harry Taylor blev idømt 6 måneders betinget fængsel for ”religiously aggravated harrassment” og fik endvidere ved en såkaldt ”Anti-Social Baviour Order” forbud mod at bære antireligiøst materiale på offentlige steder.

Austin Dacey ser disse sager (selv om den første ikke førte til tiltale) som illustrative for, hvor fristende det kan være inden for rammerne af den offentlige orden at sætte lighedstegn mellem provokerende religiøs kritik og fjendtlighed mod medlemmer af et religionssamfund. Ifølge Austin Dacey er det kun moralsk berettiget at begrænse ytringsfriheden af hensyn til den offentlige orden, hvis der er tale om ”fighting words”, hvorved man forlader kommunikation og indleder faktisk kamp begyndende med verbale slag (dvs. verbale angreb direkte mod en tilstedeværende person), eller hvis der er tale om tilskyndelse til ”imminent lawless action”. Austin Dacey spørger retorisk, hvorfor det skulle være ulovligt at give udtryk for fjendtlighed over for et religionssamfund, og anfører, at der ikke er noget iboende ondt ved had. Han citerer Walt Whitman for at opfordre til at ”resist much, obey little, and hate tyrants”. Austin Dacey mener, at Harry Taylor havde ret til at deltage i demokratiske overvejelser om religionens plads i samfundet, og at myndighederne ved at hindre ham i fuldt ud at gøre det krænkede hans selvbestemmelsesret og handlede uden legitimietet. Ved at tillade en skeptiker at udtrykke sin fjendtlighed behandler staten derimod ikke den troende med mindre hensyn eller respekt, eftersom staten ikke derved tilslutter sig skeptikerens skepsis.

Austin Daceys samlede konklusion er, at de europæiske blasfamibestemmelser ikke længere kan forsvares. Bestemmelserne giver mulighed for manipulation og misbrug. Det retlige instrument krænkelse sender spørgsmål til domstolene, som det er bedst at overlade til samtale i det offentlige rum. Og afgørelser fra de europæiske menneskerettighedsorganer har virkninger uden for regionen. Doktrinen om en skønsmargin giver illeberale regimer mulighed for at udøve deres skøn til at undertrykke fredelig politisk uenighed og religiøse minoriteter. Uden for Europa angår kriminalisering af blasfemi ikke symbolske bøder eller aflyste filmfo-

revisninger. I Pakistan risikerer medlemmer af den forfulgte minoritet Ahmadiyya såvel som kristne dødsstraf for at ”krænke profeten”, og i Iran fængsles medlemmer af Baha’i samfundet for at ”bekrige Gud”. En retlig standard, som kan udnyttes til at krænke menneskerettigheder på grund af dens strukturelle opbygning, er ikke en god standard, som anvendes til dårlige formål. Det er en dårlig standard. Det er udtryk for tragisk ironi, at i det samme historiske øjeblik, hvor civilsamfundsaktører i autoritære stater har kastet sig ind i en kamp på liv og død for at nedbryde blasfemilove, opretholder det europæiske menneskerettighedsestablishment sådanne love.

For at sætte opfattelsen af, hvad der er helligt, i perspektiv, opstiller Austin Dacey følgende liste over handlinger:

a) beskadige et nationalitetsflag
b) brænde værker af Picasso, Cézanne, van Gogh, Matisse og Gaugin
c) fælde et 1500 år gammelt rødtræ for at lave brædder
d) lave hærværk mod en begravelsesplads
e) lemlæste et lig
f) lave en lampeskærm af menneskehud
g) afbilde mennesker som skadedyr eller insekter
h) beskadige en davidsstjerne
i) nedbryde en Buddha-statue fra det 6. århundrede
j) studere et 8400 gammelt skelet, som et oprindeligt folk betragter som en forfader
k) slagte en ko offentligt
l) ødelægge en indviet nadveroblat
m) gøre nar af en guddom eller profet i litteratur eller kunst
n) udtale Guds forbudte navn

Austin Dacey anfører, at hvis det hellige opfattes som noget vigtigt, ukrænkeligt og usammenligneligt, er det enkelte menneskes værdighed et moderne eksempel på noget, der opfattes som helligt.

Med hensyn til de oplistede handlinger anfører Austin Dacey, at (f) er det klareste eksempel. Omdannelsen af en person til en ting er i den reneste form tilintetgørelsen af en persons særlige værdighed, tilintetgørelsen af personens status bå-

de som ophav til fornuft og som et uerstatteligt selv. At afbilde mennesker som skadedyr eller insekter (g) kan forstås som en symbolsk gennemførelse af noget lignende, og at lemlæste et lig (e) eller lave hærværk mod en begravelsesplads (d) kan forstås ved disses associationer til de afdøde personer.

Ødelæggelsen af mesterværker (b) og drabet på et gammelt træ (c) kunne siges at ødelægge noget uerstatteligt. Men her vil der formentlig være mere uenighed over, præcis hvilke goder der kan være tale om, og hvor normativt centrale de er. Påstande om deres hellighed vil forekomme mere eller mindre fornuftige afhængig af, i hvilket omfang man accepterer den normative væsentlighed af disse goder. Tilsvarende vil en kompetent tilskuer kunne anerkende, at beskadigelse af et nationalitetsflag (a) er en krænkelse af en værdi med hensyn til national identitet, men alligevel fastholde som fornuftsvæsen, at identitet er langt mindre centralt end det enkelte menneskes værdighed.

Nogle vil mene, at de resterende tilfælde (h)-(n) adskiller sig fra de foregående, fordi de er "religiøse", eller – hvad der for mange er en nødvendig betingelse for at være en religion – fordi de involverer noget overnaturligt. De værdier, der udfordres af et angreb på et tegn på etnisk-religiøst identitet (h), kan forstås adskilt fra det overnaturlige som relativt mere centrale tilfælde af den slags værdier, som udfordres ved et angreb på national identitet. Værditabet ved at nedbryde en Buddha-statue (i) er beslægtet med den uerstattelige æstetiske skønhed i (b), men handlingen nedgør også Buddhas moralsk centrale eksempel. Amerikanske indianeres protest mod, at antropologer behandler en "forfader" som et videnskabeligt eksemplar fremfor som en hellig ting (j), kan i princippet forstås uden at ty til en overnaturlig tro på udødelige ånder. Men selv hvor protesten begrundes i en overnaturlig tro, er den værdi, som gøres gældende, værdien af en person – og måske afledt fortrinene ved et verdenssyn, som kan få øje på forfædre på en afstand af ni årtusinder. Hævdelsen af denne værdi er fælles med de "ikke-religiøse" tilfælde (e) og (d). Med hensyn til offentlig slagtning af en ko (k) kan der argumenteres for, at hinduers respekt for køer har mindre at gøre med respekt for enkelte dyr end med symbolsk tilknyttede enestående guddomme og normativt centrale og ukrænkelige principper, såsom principperne om kærlighed og moderlig gavmildhed, og deres hellige repræsentant Krishna. De angivelige krænkelser i form af at mishandle et symbol for Kristi legeme (l) eller fornærme Gud, Profeten eller en helgen (m)-(n) er krænkelser af personer. De er de åndeli-

ge modstykker til at skamfere et lig og at benægte et levende menneskes menneskelighed.

Austin Daceys overordnede pointe er, at de værdier, religiøse mennesker opfatter som hellige, er kategorielt sammenlignelige med værdier, som ikke-religiøse mennesker opfatter som ukrænkelige. Efter Austin Daceys opfattelse er religiøse værdier dermed ikke i en klasse for sig og bør dermed heller ikke kunne gøre krav på stærkere beskyttelse end ikke-religiøse værdier.

Austin Dacey er opmærksom på, at hans synspunkter vedrørende "det hellige" ikke kan opfylde det ønske, nogle kunne have, om at mindske bitre offentlige konflikter om blasfemi og "religiøst had" ved at nedgradere fjendtlighederne fra det transcendente, ved at føre hærene fra mørkets dale til de sekulære moralske rettigheders og borgerlige pligters højland. Tværtimod væbner Austin Daceys synspunkter endnu flere sider med "det helliges" batterier. Austin Dacey indrømmer, at hvis en bedre løsning findes, kender han den ikke. Hans holdning er, at konflikter om det hellige er konflikter om centrale, ukrænkelige og usammenlignelige værdier, og at de fødes af gamle menneskelige kampe for at forstå, hvad vi har grund til at føle og gøre. Vi bør derfor ikke forvente, at disse konflikter går væk i stilhed.

Austin Dacey diskuterer afslutningsvis det dilemma, som blasfemikeren står over for, hvis blasfemikeren kan forudse, at en meningstilkendegivelse vil få nogle af dem, der anser sig for krænket, til at begå hærværk, vold og eventuelt drab. Austin Dacey nævner i den forbindelse, at i september 1917 førte ofringen af køer til, at muslimske landsbyer i Bihar i Indien blev angrebet af titusinder af hinduer. Slutresultatet var 41 døde, 176 tilfælde af alvorlig personskade og 150 plyndrede og nedbrændte landsbyer. Næsten tusind uromagere blev dømt.

Austin Dacey diskuterer en række aspekter af blasfemikerens dilemma, herunder de til dels modstridende synspunkter, at eftersom blasfemikeren ikke er den, der begår hærværk, vold eller drab, bør denne ikke anses for at være ansvarlig herfor, at hvis blasfemikeren ikke har haft til hensigt at forårsage hærværk, vold, eller drab, bør denne ikke anses for at være ansvarlig herfor, og at blasfemikeren også bærer et moralsk ansvar for forudsigelige og sandsynlige konsekvenser af sine handlinger, selv om konsekvenserne ikke er tilsigtede.

Austin Dacey sammenligner blasfemikernes dilemma med det dilemma, myndighederne står over for i tilfælde af gidselstagning eller terrortrusler, hvor gidseltagerne eller terroristerne fremsætter krav. Austin Dacey argumenterer for, at den bedste politik er ikke at efterkomme sådanne krav. For at bevare en offentlig orden, hvor borgere er så fri for vilkårlig magtanvendelse som mulig, bør incitamenter til at ty til magtanvendelse undgås. Magtanvendelse bør derfor generelt fremstå som et ineffektivt middel til at opnå politiske eller personlige mål, og den bedste måde at få magtanvendelse til at fremstå som et ineffektivt middel er ved at gøre magtanvendelse til et ineffektivt middel.

Austin Dacey mener, at enkeltpersoner og private institutioner, som står over for muligheden af voldelig gengældelse mod helligbrøde, tilsvarende bør anvende et princip og ikke-efterkommelse. Ved at antage en formodning om ikke-efterkommelse og ved at vise ikke-efterkommelse gør vi, hvad vi kan for at opretholde retsstaten (”rule of law”) og bidrage til en kultur af åben offentlig samtale, hvor ingen lovlige meningstilkendegivelser forhindres gennem trusler om vold.

6.2. Ivan Hare har argumenteret for, at analogien mellem tilskyndelse til racehad og tilskyndelse til religiøst had ikke er stærk (”Blasphemy and Incitement to Religious Hatred: Free Speech Dogma and Doctrine”, in: Hare & Weinstein (ed.), *Extreme Speech and Democracy* (2009)). Uanset fremskridt i at definere race som en social (i modsætning til en rent biologisk) konstruktion gælder det stadig for det store flertal, som bor i liberale demokratier, at religiøst tilholdsforhold er et spørgsmål om valg og ikke fødsel, og straffelovgivningen beskytter sædvanligvis ikke borgerne mod fordømmelse på grund af deres livsvalg. Der kan desuden anføres en række grunde for, at der bør gives større rum for fri diskussion af religiøse spørgsmål end af racespørgsmål. For det første er det en væsentligt del af målet for de fleste religioner at overbevise og omvende nye tilhængere, og religioner er således i konkurrence med hinanden. For det andet fremsætter religioner nødvendigvis konkurrende og ofte uforenelige påstande om den sande guds natur, universets oprindelse, vejen til oplysning, hvordan man lever et godt liv osv. Den slags påstande spejles ikke i racemæssig tale. Hertil kommer, at i modsætning til de fleste minoritetsgrupper, som er ofre for tilskyndelse til racediskrimination, er mange religiøse enheder højt organiserede og godt finansierede og har derfor ressourcer til at imødegå ekstrem tale rettet mod dem. Endelig giver

religiøse grupper indflydelsesrige, frivillige bidrag til den offentlige debat om dybt kontroversielle spørgsmål, herunder abort, homoseksualitet og kvinders plads i samfundet.